

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

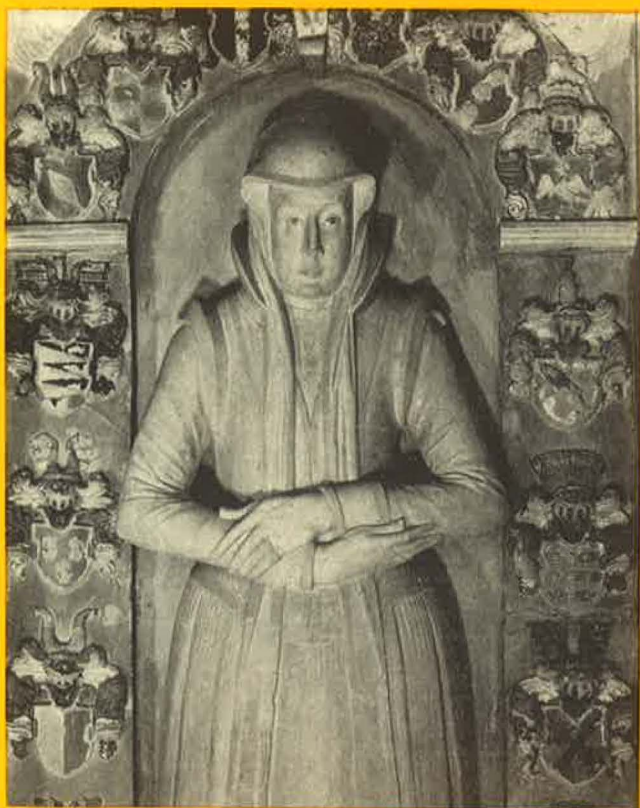
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA HIMMERLAND

OG

KJÆR HERRED

1976

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

XXXVII BIND

1976

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI . AALBORG

V. Kragmann fot. 1971

Til fhv. skoleinspektør Kristen Værnfelt med hilsen og hyldest i anledning af 90-årsdagen 25. juli 1976

Fhv. skoleinspektør Kristen Værnfelt fyldte den 25. juli 90 år, og repræsentanter for Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred benyttede naturligvis lejligheden til at hylde foreningens mangeårige formand. Bestyrelsen har imidlertid ment det velbegrundet herudover at markere begivenheden ved at tilegne fødselaren dette bind af årbogen som en hyldest og tak fra foreningens medlemmer for hans store og uselviske arbejde for Historisk samfund gennem en menneskealder.

Det er især på skolevæsenets og den lokalhistoriske forsknings område, at Kr. Værnfelts livsgerning har sat sig dybe og mærkbare spor. Han tilhører en generation af pædagoger, for hvem det følte som både et privilegium og et kald at blive betroet den ansvarsfulde gerning at virke i den danske folkeskoles tjeneste. Dette ansvar levede Værnfelt i fuldt mål op til, og mange af hans tidligere elever erklærer i dag samstemmende, at de står i dyb taknemlighedsgæld til deres gamle lærer, idet han i sin undervisning ikke alene tilstræbte at bibringe dem den størst mulige fond af kundskaber, men tillige lagde stor vægt på udviklingen af de menneskelige egenskaber, som er med til at give livet indhold.

Det er ikke mindst som mangeårig leder af Historisk Samfund, at vi på dette sted ønsker at hylde Kr. Værnfelt. I 1934 indvalgte han i bestyrelsen, blev 1937 næstformand og sekretær, og fra 1943–61 foreningens formand. Gennem de mange år, han stod som leder af vor forening, viste han sig altid rig på initiativ og skabte i kraft af sin ildhu og udholdenhed en levende interesse om foreningen, som

resulterede i en betydelig tilgang af medlemmer. Det var derfor vel-fortjent, at han ved sin udtræden af bestyrelsen i 1968 udnævntes til æresmedlem.

Det er dog navnlig som historiker, at Værnfelt er blevet kendt ud over det ganske land. Med enestående flid og en utrolig arbejdsenergi har han lige fra de unge år drevet omfattende arkivstudier. Resultatet heraf er i tidens løb blevet udmøntet i et forfatterskab af imponerende omfang, som det fremgår af efterfølgende bibliografi. Hertil kunne føjes et meget stort antal avisartikler, som hverken han selv eller andre har tal på. Dog bør fremhæves en artikelserie i Aalborg Stiftstidende i årene 1950–51, hvor han i 263 artikler gav en historisk beskrivelse af Aalborg bys gadenavne, år og broer — et imponerende arbejde.

Mange artikler fra Værnfelts hånd er vægtige bidrag til belysning af Aalborg bys historie.

Takket være hans udtømmende og velunderbyggede afhandlinger om de enkelte sogne i Kjær herred, er få egne i vort land så grundigt beskrevet som netop dette herred.

Hvad han ikke har nået at få trykt af sit omfattende historiske materiale, er nu i alt væsentligt afleveret til Aalborg kommunes lokalhistoriske arkiv, hvor det vil stå til rådighed for fremtidige forskere. Det er et fremtrædende karaktertræk hos Værnfelt, at han altid med gæmild hånd har delt ud af sin omfattende viden, og mange — selv lærde forskere — har høstet stor nytte af hans redbonne hjælpsomhed.

Da forfatteren Jens Thise i 1945 udsendte sin bog: »Ungdomsaar og Manddomsaar«, skrev han i et gaveeksemplar til Kr. Værnfelt følgende vers:

Historiens Muse
hos dig har til Huse.
Du føler dens Kald,
thi Fædrenes Trængsler
som og deres Længsler,
de gjorde, at selv du blev Skjald.

Kære Kr. Værnfelt! For den indsats, som du på de her nævnte områder har ydet, bringer Historisk Samfunds medlemskreds dig sin hyldest og tak. Hertil knyttes ønsket om et fredfyldt otium, som du kan nyde i vished om, at du gennem et langt liv har udført et banebrydende arbejde til forståelse af vort lands kulturelle særpræg.

F. Jeppesen Jensen.

Bibliografi over Kr. Værnfelts trykte arbejder

Af Jobs. E. Tang Kristensen.

1934

Kirkesyn i Ulsted.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1934, s. 375-76.

Tingsvidner fra Kjær herred.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1934, s. 376-377.

1935

Egholmbogen. Historisk-topografisk beskrivelse af øen Egholm, Vor Frue landsogn, gennem 400 år.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1935, s. 485-544.

Ved Kjær Herreds Aa (Melholt).

Vendssysselske Aarbøger 1935, s. 53-95.

1936

Lidt om Vangstorp i Sulsted sogn.

Jydske Samlinger 5 rk. bd. 2. 1935-36, s. 102-115.

Egholmbogen. Historisk-topografisk beskrivelse af øen Egholm, Vor Frue landsogn, gennem 400 år.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1936, s. 1-80.

1937

Egholmbogen. Historisk-topografisk beskrivelse af øen Egholm, Vor Frue landsogn, gennem 400 år.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1937, s. 287-348.

Egholmbogen. Historisk-topografisk beskrivelse af øen Egholm, Vor Frue landsogn, gennem 400 år. (Særtryk af »Fra Himmerland og Kjær Herred« 1935). 288 sider. Aalborg 1937, D. B. 1935-39.

Bidrag til Kjær herreds historie. (V.- og Ø. Hassing).
Jyske Samlinger 5. rk. bd. 3, 1937, s. 164-205.

1938

Bondeby og Herregaard (Dronninggaard).
Vendsysselske Aarbøger 1938, s. 302-325.

En vendelboslagt (Løvenørn).
Jyske Samlinger 5. rk. bd. 3. 1938, s. 354-360.

1939

Af Sulsted sogns historie.
Fra Himmerland og Kjær Herred 1939, s. 41-82.

1941

Lidt Himmerlandshistorie (Dall).
Fra Himmerland og Kjær Herred 1941, s. 1-59.
Julestjernen.
Vendsysselske Aarbøger 1941, s. 83-84.

1941—42

Fleskum Herreds selvejerbønder.
Jydske Samlinger 5 rk. bd. 5. 1941—42, s. 138-158.

1942

Rødslet.
Fra Himmerland og Kjær Herred 1942, s. 289-341.

1943

En landsby, hæret af sandflugt (Skovshoved).
Fra Himmerland og Kjær Herred 1943, s. 104-131.
Store Vildmose.
Vendsysselske Aarbøger 1943, s. 1-88.

1944

En mordsag fra Dall.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1944, s. 203-210.

Raakildegaard.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1944, s. 161-202.

1945

Ved skov og strand. Hov i Hals sogn.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1945, s. 1-65.

Lidt om Mov sogn.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1945, s. 133-142.

1946

Ved skov og strand. Hov i Hals sogn.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1946, s. 169-249.

1947

Ved skov og strand. Hov i Hals sogn.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1947, s. 1-77.

Ved skov og strand. (Hov). Særtryk af »Fra Himmerland og Kjær Herred«. 232 sider, Aalborg 1947.

1948

Hekseri i Øster Hassing.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1948, s. 276-280.

Aalborg Hospitals godshistorie (Sørup).

Fra Himmerland og Kjær Herred 1948, s. 251-275.

1952

Bøddelens hus.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1952, s. 334-339.

Langholt.

Fra Himmerland og Kjær Herred, s. 177-220.

Striben.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1952, s. 221-230.

Skaveport og Skavebro.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1952, s. 330-333.

1953

Af Ulsted sogns historie.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1953, s. 25-81.

1954

De tre Hasseriser.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1954, s. 169-224.

Fra det gamle Vesteraa. Tekst af Kr. Værnfelt. Tegninger af Vilhelm Bøgh. Privattryk, Aalborg 1954. Sætning og trykning er udført som elevarbejde på bogtrykfagskolen på Aalborg tekniske Skole. 31 s.

1955

De tre Hasseriser.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1955, s. 1-70.

De tre Hasseriser.

Særtryk af Fra Himmerland og Kjær Herred 1955. 133 sider.

Aalborgs hjerte. Omkring Gammeltorv. Tekst af Kr. Værnfelt. Tegninger af Vilhelm Bøgh. Privattryk, Aalborg 1955. Sat og trykt som elevarbejde paa Aalborg tekniske Skoles bogtrykskole. 41 s.

1956

Svenstrup kro.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1956, s. 331-348.

Skoler og degne i Vendsyssel. Ved lærer P. Christensen, postmester C. Klitgaard og skoleinspektør Kr. Værnfelt.

Vendsysselske Aarbøger 1956, s. 193-248.

Dengang sild betød velstand. Af Kr. Værnfelt. Tegninger af Henry Lauritzen. Aalborg Amtstidendes bogtrykkeri. 1956, 32 s.

Forsvundne idyller. Aaer, broer, byporte og vandgyder i det gamle Aalborg. Tekst: Kr. Værnfelt. Tegninger: Vilhelm Bøgh. Privattryk. Aalborg 1956. Sat og trykt som elevarbejde paa Landsdelsskolen paa Aalborg tekniske Skole. 31 s.

1957

Stade udskiftning.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1957, s. 1-42.

Lyngdrup. Af Kr. Værnfelt og C. Klitgaard.

Vendsysselske Aarbøger 1957, s. 98-134.

En vandring i fortidens Aalborg. Fra byens hoved til Gammel Mølle. Tekst af Kr. Værnfelt. Tegninger af Vilhelm Bøgh. Privattryk. 1957. Sat og trykt paa Bogtrykfagets Landsdelsskole på Aalborg tekniske Skole. 39 s.

1958

Skoler og degne i Vendsyssel. Ved P. Christensen, C. Klitgaard og Kr. Værnfelt.

Vendsysselske Aarbøger 1958, s. 248-315.

Korset ved Vejen.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1958, s. 268-271.

Sagn og Tro.

Bogen om Himmerland 1958, s. 364-404.

By og Erhverv.

Bogen om Himmerland 1958, s. 492-525.

1959

Af Ulsted sogns historie.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1959, s. 1-53.

1960

Af Ulsted sogns historie.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1960, s. 137-204.

Holtegaard ved Try og dens Beboere.
Vendssysselske Aarbøger 1960, s. 201-240.

1961

Af Ulsted sogns historie.
Fra Himmerland og Kjær Herred 1961, s. 1-39.

1962

Ved Hestemarked og Søboder (Nytorv-Kongensgade).
Fra Himmerland og Kjær Herred 1962, s. 12-42.

1963

Af Bispensgades saga.
Fra Himmerland og Kjær Herred 1963, s. 5-34.

1964

Nørresundby færgevæsen.
Fra Himmerland og Kjær Herred 1964, s. 5-66.
Algade i Aalborg.
Fra Himmerland og Kjær Herred 1964, s. 149-188.

1965

Træk af Sundby sogns historie.
Fra Himmerland og Kjær Herred 1965, s. 5-89.

1966

Af Nørre Tranders historie.
Fra Himmerland og Kjær Herred 1966, s. 5-73.

1967

Kjær herreds knaber og deres frænder.
Fra Himmerland og Kjær Herred 1967, s. 5-81.

1968

Historien om de tre Torper.
Fra Himmerland og Kjær Herred 1968, s. 5-98.

1969

Ejendomsforholdene i Kjær herred fra 1500 til 1950.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1969, s. 94-150.

Henrik Møller til minde.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1969, s. 160-61.

1970

Småstykker fra Aalborghus lensregnskaber, Viborg landsting, Kjær herreds og Fleskum herreds tingbøger.

Fra Himmerland og Kjær Herred 1970, s. 100-102.

En sagamand (om vejmand Knud Hansen i Elsborg).

Fra Viborg Amt 1970, s. 43-49.

1971

Fruebyen i Aalborg. En by bliver til (Nørregade, Bredegade).

Fra Himmerland og Kjær Herred 1971, s. 27-59.

En gård med vestre ende til Østerå

Af Svend B. Olesen.

I 1974 flyttede Aalborg Turistforening sine lokaler fra Vesterbro til Sparekassen Nordjyllands ejendom, Østerågade nr. 8, der var smukt istandsat til formålet såvel i det ydre som indendørs. Som huset står i dag, er det kun godt hundrede år gammelt, opført 1869; men naturligvis har der været bebyggelse her længe før den tid, uden at det dog er muligt at fastslå, hvornår den første bygning på stedet blev opført. Gården havde i den gamle matrikel fra 1801 nr. 464. I 1827 blev den delt i to, nr. 464 a og 464 b, som i den ny matrikel fra 1874 blev forandret til nr. 631 og nr. 632. I det følgende vil den blive omtalt som Østerågade nr. 8.

Før ombygningen i 1869 var der indmuret fire bjælker eller dør-overliggerer i huset. I følge historikeren, overlærer D. H. Wulff var de anbragt i muren langs gyden (nu Synagogegade). De bar alle indskrifter, og to af dem var tydeligt dateret. Den ene med årstallet 1601, mens den anden lidt yngre bar tallet 1608. En forsvandt ved ombygningen i 1869 og to i 1962. Den fjerde er heldigvis bevaret og konserveret på initiativ af sparekassedirektør Kjeld Kristensen. Den er nu ophængt i Turistforeningens lokaler, hvor den rettelig hører hjemme.

Alle fire indskrifter er kendt og gengives her, som D. H. Wulff har optegnet dem i 1866¹⁾, idet der begyndes med den bevarede.

Lønlig . Sorrige . Er . Jo . Stuur . plaffve .
En . Erlig . Roelighed . Er . Guds . Gaffve .

Der . Som . End . Mit . Liff . Oc . Sjel . Vansmectes .
saa . est . du . doc . Gud . Altid . mit . Hjertes .
Trøst . oc . Min . del . Psal . Anno 1601

Knud Seffrensen

Huad . Gud . Och . Løcken . Will . Dig . Til . føye .
 Tak . Der . For . Gud . Och . Lad . Dig . Nøye .

HVAD . HELLER . DV . GAAR . VD . HELLER . IEND .
 HAFV . GVD . I . HOV . HJERTE . OC . SIEND 1608
 S C A H D

S C og A H D står for Søren Christensen og Ane Hans Datter, men hvem dette ægtepar og Knud Seffrensen var, kan ikke nærmere præciseres. Dog må det anses for givet, at de har været ejere af Østerågade nr. 8.

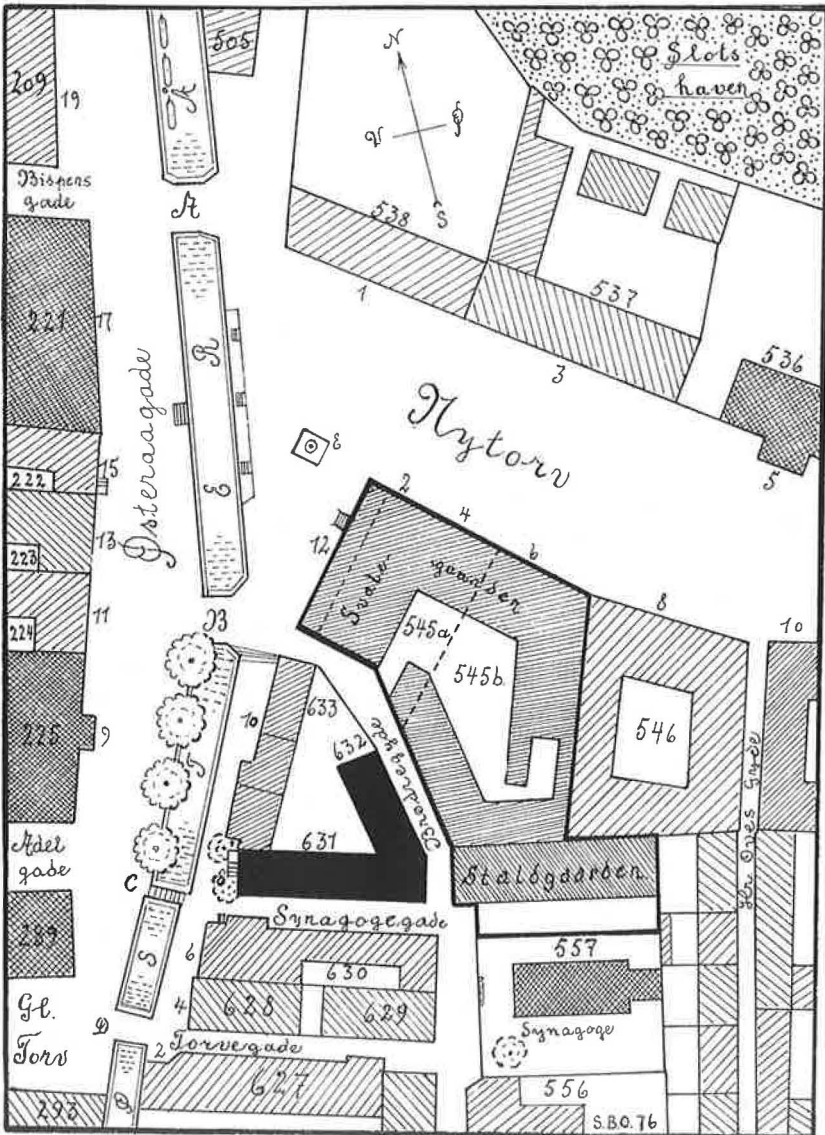
Først med grundtaksten for Aalborg by af 1682 og skøde- og pante-protokollen for Aalborg købstad, der er bevaret tilbage til 1690, bliver det muligt at få rede på, hvem der har været ejere af Østerågade nr. 8 i de sidste 300 år.

Fra grundtaksten citeres:

Beliggendis ud til Nytorf ued
 øster Aae

1. Madz Schreders iboende Eiendomb med en boe bag ued.
2. Noch it huss Jürgen Luduig ibor, Madz Schreder tilhørig.
3. Et huss derued, hvor udi Mogens Willemsen haufuer 3 fag
 Jens Mortensen 3 fag
 Wnge Christopher de Hemmer 4 fag
 Jens Christensen, Raadmand 4 fag
4. Commissarie Thøger Lassens Eigendomb Hans Excell.
 Her Stifft Amtmand residerer.

Disse oplysninger vil vi sammenligne med billedet på side 21. Fra højre ses: Et hjørne af Østerågade nr. 8, derefter følger nr. 10, som nu er helt borte og erstattet af et smukt, lille anlæg. Længst til venstre skimtes lidt af den sparekassebygning, der i 1873 afløste Den gamle Svalegård (ikke den i Hasseris). Med andre ord det gade-stykke, som er beskrevet i grundtaksten ovenfor. En nøjere betragtning af nr. 10, vil afsløre, at dette hus i virkeligheden bestod af tre sammenbyggede huse, eller måske repræsenterer det tre byggeperioder. Begynder vi igen fra højre, kan det af de gennemstukne bjælke-

Plan af en del af Østerågade og Nytorv. Lave tal er husnumre, høje er matrikelnumre.

ender under tagskægget ses, at der lige efter den lille kvist er et skel. Det markeres af de to tætstillede bjælkeender. Dette hus består af 6 fag. Derefter følger igen et 6-fags hus ligeledes med gennemstukne bjælkeender. Længst til venstre afsluttes bygningen med 8 fag uden sådanne bjælker og med anderledes udførte knægte såvel under tagskægget som over stueetagen. Hele huset består således af 20 fag. Efter at have påvist dette vender vi tilbage til grundtaksten og konstaterer, at Østerågade nr. 8 er identisk med »Madz Schreders iboende Eigendomb«. De første 6 fag af nr. 10 er »Noch it huss Jürgen Luduig iboer, Madz Schreder tilhørig«. De næste 6 fag er delt mellem amtsforvalter, borgmester Mogens Willumsen og købmand Jens Mortensen, mens de sidste 8 fag ejes af Unge Christopher de Hemmer og Jens Christensen, der begge var rådmænd. Nr. 12 er »Commissarie Thøger Lassens Eigendomb - - - «.

Af skøde- og panteprotokollen ses, at Mads Skræder solgte sin part af nr. 10 den 16. marts 1694 til »erlige og velfornemme Søren Andersen, Borger og Handelsmand udi Aalborg«²⁾. Han træffes også med tilnavnet Ertbølle og havde tidligere erhvervet den midterste del af nr. 10. I skødet fra Mads Skræder hedder det videre: »et Hus to Loft højt udi Vor Frue Sogn ved Østeraa beliggende, som er 6 Fag hus udved Aaen, mellem fornævnte Søren Andersens Ejendom paa den ene og min iboende Ejendom paa den anden Ende«.

Den 14. april 1710 træffer vi igen Mads Skræder i skødeprotokollen³⁾. Denne gang handler han med »velagte Borger Diderich Schmit, Postmester udi Aalborg«, der købte »min iboende Gaard og Ejendom beliggende i Vor Frue Sogn udved Østeraa med vester Ende til Aaen i Sønder og Nør 5 Fag Hus imellem Sr. Søren Andersens og den Gyde opad forbi sl. Raadmand Lucassens, i Øster og Vester langs bemeldte Gyde 11 Fag med Kælder under og to Loft højt, og et Baghus i Brødregyde med Portrum, i Sønder og Nør 8 Fag, til Gaarden 6 Fag«. Prisen for det hele var 550 rdlr. Her kan ingen tvivl være mulig. Gården er Østerågade nr. 8.

Gårdens nye ejer var Aalborgs 3. postmester, søn af den første Giørdert Schmit og Zidse Nielsdatter. Han var født 1670 og senere gift med tolder Lucas Hansens datter Karen. Hun havde først været gift med Christen Høg, der blev »stunget ihjel«, og derefter med May-

land Harder⁴). Trods en betydelig arv efter forældrene og et godt giftermål var Diderich Schmits økonomi ikke den bedste. Allerede i 1704 lånte han 100 rdlr. i kroner af svogeren, købmand Jens Winter⁵), der var gift med Karens halvsøster Mette. Som sikkerhed for lånet pantsatte han: »1 Bryggerkedel paa to Tønder Rum, 3 Jernkakkellovne, 1 Dus. Sølvskeer, 2 Krus med Sølvlaag, 2 Malmgryder samt en Del mere Husgeraad, saasom Tin, Messing, Sengeklæder og des lige«. Også svogeren doktor Frederik de Strømberg, der var Mettes 2. mand, måtte forstrække Schmit med kontanter. I 1706 fik han 400 rdlr. i kroner mod pant i Schmits da iboende gård i Slotsgade med have ned mod fjorden og 13 lejevåninger⁶). Her er tale om de nu forsvundne Hjorths og Gabels gårde, som Schmit havde købt af ritmester Gert Levetzau, hvis fader havde erhvervet den omtalte gård på dødsboauktion efter Diderich Schmits moder Zidse Nielsdatter i 1693.

Postmester Schmits køb af Madz Skræders ejendom er sikkert nødvendiggjort af, at han måtte sælge og fraflytte gården i Slotsgade. Han havde kun 50 rdlr. til udbetaling. For resten af købesummen måtte han dels udstede en panteobligation på 300 rdlr.³) til Mads Skræder og dels låne 200 rdlr.³) af Frederik Kjær, daværende forpagter af herregården Krastrup i Farstrup sogn, senere ejer af Børglum Kloster og adlet med navnet Kjærskjold. Mindre end et halvt år efter denne handel døde Diderich Schmit og blev begravet den 21. september 1710. Derefter var Karen Lucasdatter enke for tredje gang og ejer af gården, men allerede efter få måneders forløb måtte hun stille den til auktion. I skødet, der først blev udstedt den 18. december 1711⁷), hedder det: »Aar 1711 den 19. Maj haver den Gud- og Dydelskende Matrone Karen Lucasdatter, forrige Postmester velfornemme Diderich Schmits Efterleverske her i Byen med Pant-haverens Samtykke stillet paa offentlig Auktion en hende iboende Gaard, Grund og Ejendom beliggende udi Vor Frue Sogn ud til Østeraa. Vester Ende til Aaen i Sønder og Nør 5 Fag Hus imellem velfornemme Søren Andersen Ertbølles og den Gyde op ad forbi velfornemme Sr. Jens Pedersen Kontrollørs i Øster og Vester langs med samme Gyde 11 Fag med Kælder under og 2 Loft højt, samt et Baghus i Brødregyde i Sønder og Nør 8 Fag og til Gaarden 6 Fag

1 Loft højt«. Endvidere nævnes et portrum under 2 fag af Søren Andersens gård, og der gøres rede for, at dette portrum tilhører posthuset med fri ind- og udkørsel til Brødregyde. Dette bekræfter, at der var posthus i gården. Senere i skødet hedder det: »I hendes og adskillige godt Folks Overværelse blev Mons. Frederik Kjær paa Postmester velfornemme Hans Jacobsens Vegne som højstbydende Gaarden tilslaaet for 561 Sletdaler«. I tiden mellem auktionen og skødets udstedelse lånte Karen Lucasdatter penge både af rådmand Jørgen Louson⁸⁾ og af sin mands broder Giødert Schmit⁹⁾, der da boede i Lybeck.

Den ny ejer af Østerågade nr. 8 blev altså Aalborgs fjerde postmester Hans Jacobsen. Han var født i Aalborg 1676 som søn af bedemand Jacob Johansen og Ane Jensdatter Baadsgaard. Ved købet af nr. 8 var han gift med Cathrine Christensdatter Schultz og fra 10. december 1720 med Apolone Samuelsdatter Kierschou, datter af Samuel Christensen Kierschou og Maren Hansdatter, døbt i Hjørring 21. april 1702. Faderen kom fra Aalborg til Hjørring i 1694 som farver. Af postmesterens børn opnåede kun datteren Cathrine voksenalder. Hun blev gift med købmand Knud Svindt.

I hele Hans Jacobsens tid var der posthus i Østerågade nr. 8, men efter hans død flyttede det over på den anden side af gyden til nr. 6. Hans dødsdag kendes ikke, men det vides, at han blev begravet den 29. april 1738. Allerede den 21. maj blev hans fradøde ejendom stillet til offentlig auktion. I skødet, der er udstedt den 11. august 1738¹⁰⁾, beskrives gården således: »Afgangne Postmester Hans Jacobsens Gaard beliggende udi Vor Frue Sogn med vestre Ende til Østeraa og den østre Ende til Staldgaarden, nordre Side til Christen Poulsen Ravnstrups Gaard og søndre Side til Gyden, bestaaende af 20 Fag Hus langs op med Gyden, hvori Portrum er beregnet. Udi østre Side 1 et Loft højt Staldhus 6 Fag med Portrum under Christen Ravnstrups Hus tillige med Gaardsrum og 6 Jernkakkellovne; de 2 deraf med Messingskruer«. Prisen for det hele var kun 311 rdlr., skønt Hans Jacobsen havde udvidet gården med 9 fag langs med gyden og port ud til denne, samt forsynet gården med 6 jernkakkellovne. I tilgift får vi at vide, hvor Staldgården lå, og hvem der nu ejede Østerågade nr. 10. Men det må ikke glemmes, at den nye ejer af Østerågade nr. 8

Østerågade nr. 10, som oprindelig var tre selvstændige huse. Til venstre lidt af nr. 12, og til højre noget af nr. 8.
H. Tønnies fot. ca. 1880.

blev »velfornemme Sr. Jacob Christensen Kierschou, Borger og Farver udi Aalborg«. Han var født i Aalborg 1675 og Apolone Samuelsdatters farbroder. Da han ikke selv bosatte sig i Østerågade nr. 8, fik Apolone lov til at blive boende i gården, hvilket også var tilfældet, da sønnen Christen Jacobsen Kierschou arvede den ved faderens død den 27. februar 1740. Skiftet blev holdt den 10. marts¹¹⁾. Foruden Østerågade ejede Kierschou 6 lejevåninger i Staldgyden! Boets beholdning var på 4919 rdlr. 7 sk. Sønnen Christen fik 2459 rdlr. 3 mk. 3¹/₂ sk., hvoraf Østerågade nr. 8 udgjorde 1800 rdlr. Døtrene Apolone og Kirsten fik 1229 rdlr. 4 mk. 9³/₄ sk. hver, så det var ikke nogen ringe bestilling at være farver i Aalborg. Christen Jacobsen Kierschou blev døbt i Budolfi kirke den 19. august 1719. Han fik bevilling til at overtage faderens farveri efter dennes død, men frasagde sig den i 1757 og rejste til Sjælland, hvor han fristede en sørgelig skæbne. Han blev tiltalt for 5 tyverier. I arresten i Vor-

dingborg fik han »7 Stokkeprygel, fordi han ikke vilde tage Lænke paa Støvlen«. Sagen gik helt til højesteret, hvor han blev idømt 1 års fæstningsarbejde. Hvad der derefter blev af ham, vides ikke. Beviset for, at Apolone blev boende i Østerågade nr. 8, får vi, da Christen sælger gården til hende i 1742. Skødet indledes således:

Christen Jacobsen Kierschou Farvers
til sal. Hans Jacobsen Postmesters
Enke Apolone Samuelsdatter udgivene
Skiøde paa en hende iboende Gaard.

Heri beskrives gården ganske som i 1738, men der nævnes ingen købesum, kun, at »min kære Farbroders Datter Apolone Samuelsdatter har gjort mig fuldkommen nøjagtig Betaling«. Skødet er dateret den 19. marts 1742 og tinglæst den 2. april¹²⁾. Samme dato bærer den obligation på 550 rdlr., som hun udstedte til sr. Jens Kielsen, borger og guldsmed i Aalborg. Dette beløb er sikkert identisk med købesummen, da gården sættes i pant sammen med de 6 jernkakkellovne og »en Kobberkiedel i Grue«. Som lavværge for Apolone Samuelsdatter Kierschou underskriver svigersønnen Knud Svindt.

Apolone Samuelsdatter fik ikke megen glæde af at have generhvervet sit gamle hjem; thi allerede den 13. april 1742 afgik hun ved døden og den 26. i samme måned blev der »efter Magistratens og Arvingernes Begæring afholdt offentlig Auktion over afgangne Postmester Hans Jacobsens Enkes salig Apolone Samuelsdatters fradøde Hovedejendom«. Ved auktionen blev panthaveren, velfornemme sr. Jens Kielsen Bersbech højstbydende og fik gården med deri værende jernkakkellovne tilslået for 620 rigsdaler kurant. Den beskrives som tidligere: »En Gaard beliggende udi Vor Frue Sogn med vestre Ende til Østeraa o. s. v.« Den 9. juli blev Jens Kielsens panteobligation udslettet af Skøde- og panteprotokollen, hvorefter skødet blev udstedt den 16. juli 1742¹³⁾.

Gårdens nye ejer er identisk med den kendte guldsmed, der i faglitteraturen kaldes Jens Kielsen Sommerfeldt. Han var født 1692 og tog borgerskab i Aalborg 1726. Fra hans værksted i Bispensgade kendes en lang række sølvarbejder: Dåbsfad i Budolfi kirke, alterkalke i Nørretranders, Nørresundby og mange andre nordjydske

kirker, vinkande i Gjøl kirke samt en stor produktion af verdslige sølvgenstande som lågkrus, terriner, lysestager, hovedvandsæg, skeer o. m. a. I bogen »Danske Sølvmærker« er fremhævet 32 danske mestre som særlig bemærkelsesværdige. Deraf er 27 fra København. Blandt de 5 provinsmestre finder vi Jens Kiildsen Sommerfeldt. Han blev da også en velhavende mand, der foruden Østerågade nr. 8 fra tid til anden ejede Bispensgade nr. 7, 11 og 15 samt Urbansgade nr. 12. Som 75-årig overdrog han sin forretning til guldsmed Povel Knudsen Lund, men han døde først i 1772 og blev begravet med ligfærd den 2. maj af dr. Gudme, som det berettes i Budolfi sogns kirkebog.

For Kiildsen har erhvervelsen af Østerågade nr. 8 været ren og skær pengeanbringelse; for han boede ikke selv i gården, men lejede den ud, uden at det dog kan efterspores, hvem hans lejere har været.

Ved skøde af 15. marts 1751¹⁴) overdrog han gården til »velædle og velbyrdige salig Cammerraad og Amptsforvalter Claus Holmers Enkefrue Cecilia Schrøder« for 1000 rdlr. — altså med en ganske pæn fortjeneste. I skødet beskrives gården ganske som, da Kiildsen og tidligere ejere overtog den. Blot er den blevet forsynet med yderligere to jernkakkellovne. Som vitterlighedsvidner ved skødets udstedelse underskriver rådmand Ove Juel, der var gift med Christen Jacobsen Kierschous søster Apolone Jacobsdatter Kierschou, og amtsforvalter Christen Christensen, senere ejer af Klarupgård, Vesterladegård og Toldergården på Gammeltoiv. Han var gift med Ane Elisabeth Schrøder, en søster til Cecilia Schrøder.

Det kunne være fristende at gætte på, at amtsforvalter Claus Holmer havde været Jens Kiildsens lejer, men det kan ikke være tilfældet; for han var kun amtsforvalter i Aalborg fra 1739 til 1742, da han overtog samme stilling i Nyborg og Tranekær amter. Han døde 1749 og blev begravet i Aalborg¹⁵), hvortil hans enke Cecilia Schrøder må være flyttet senest 1751, da hun købte Østerågade nr. 8. Hun var født den 11. august 1708 på Ærø. Hendes fader var købmand og skipper i Ærøskøbing Ib Schrøder. Om moderen vides, at hun hed Ane Marie, og at hun 2. gang var gift Kruse. I sit ægteskab med Claus Holmer havde Cecilia børnene Claus Henrik, Ib Christian, Johanne Elisabeth og Ane Marie^{15a}).

I Cecilia Schrøders ejertid blev Østerågade nr. 8 takseret til brandforsikring i 1761, 1771 og 1782. Taksationsbeløbet er i alle tilfælde 920 rdlr. og ordlyden så godt som ens. Kun har gården forskellige numre. I 1761 nr. 418, i 1771 nr. 427 og i 1782 nr. 422¹⁶).

1782 nr. 422. 6. Rode. Østen for Øster Aae.
Cecilia Schrøder Kammer-Raad og Amts-Forvalter
Claus Holmers Enke-Fruer selv beboer sin Gaard
af Muur- og Bindingsværk bestaaende. Kakkel-
ovne undtagen.

1. Eet For-Huus med Enden til Øster Aae og Siden med Port-Rum til Gyden 20 Fag 2 Loft høy med grundmuret Kielder under 7 Fag	800 Rdlr.
2. Eet Tvær-Huus Østen i Gaarden med Siden til Brødre-Gyden 8 Fag 1 Loft høy	120 Rdlr.
	920 Rdlr.

Den 20. juni 1783 døde Cecilia Schrøder, og såvel Østerågade nr. 8 som hendes indbo blev stillet til auktion, fordi boet var fallit. I auktionens betingelserne for ejendommen beskrives den på sædvanlig måde, og der redegøres for betalingsforholdene. Endelig præciseres det, at jomfru Holmer må blive boende »til Paaske rette Flyttetid 1784«. Her er tale om den afdødes datter Ane Marie Holmer, døbt 12. december 1740 og begravet 5. november 1790, ugift. Der blev holdt fire auktioner over gården, før det lykkedes at finde en køber. Det skete den 26. august, den 30. september, den 14. oktober, og endelig ved fjerde og sidste auktion den 31. oktober fik købmand Oluf Christensen gården tilstået for 655 rdlr., men først den 9. juni 1784 blev købesummen indbetalt til auktionsdirektørerne, borgmester Rübner og byfoged Wormstrup, hvorefter skødet blev udstedt den 26. juni 1784¹⁷).

Oluf Christensen havde en ganske bestemt hensigt med købet af Østerågade nr. 8, hvilket vil fremgå af det følgende. Den 7. september 1781 havde købmand Mikkel Jeeg fået kongelig bevilling til at anlægge en tobaksfabrik i Aalborg, men til at realisere et sådant pro-

jekt var kapital og bygninger nødvendigheder. For at rejse den første gik Jeeg i kompagni med tre kollegaer Lauritz Kjellerup, Niels Frederik Hillerup og Oluf Christensen, mens Oluf Christensen ene mand skaffede lokalerne til fabrikken ved købet af Østerågade nr. 8, som han således foreløbig var eneejer af. Fabrikken fik navnet Mikkel Jeegs Tobaksfabrik, for det var ham, der var indehaver af privilegiet. Det nøjagtige tidspunkt for fabrikkens start kendes ikke; men den var igang senest i 1786, og således en af Aalborgs første tobaksfabrikker. Før den omtales nærmere, vil en kort præsentation af de fire parthavere være på sin plads.

Mikkel Jeeg var født 1745. Han tog borgerskab som købmand i Aalborg 1777 og var overkøbmand fra 1798 til 1801. I den store gård Vesterågade 23 drev han en omfattende handel. Han var medejer af papirfabrikken Godthåb ved Svenstrup og ejede en tid Rørdalgården i Nørretranders sogn. Det var ham, der plantede træer langs Østerå. Herom har Erhardt Buchholtz en anekdote i sine erindringer. — En dag, Jeeg var i færd med at plante, kom brigader Halling forbi støttende sig til to stokke på grund af en ondartet podagra. »De træer vokser aldrig«, bemærkede han. »Det skulle jeg dog mene«, svarede Jeeg. »Vand dem med madeiravin, så bliver der vækst i dem«, sagde Halling. »Nej, det tør jeg ikke«. »Nænnen De det ikke?« »Jo, det gør jeg nok, men jeg vil nødig, at de skal blive krøbling og dø af podagra«. — Mikkel Jeeg døde den 30. juli 1805.

Lauritz Kjellerup var født i Århus den 12. august 1751, men lærte købmandshandel i Aalborg hos Oluf Chr. Holst i Vesterågade nr. 25. I 1780 etablerede han sig i Ved Stranden nr. 5 og havde pakhuse på vestsiden af Maren Turis Gade næsten op til Bispensgade. Fra 1801 til 1813 var Kjellerup overkøbmand, og han må regnes for at være en af de betydeligste købmænd, der har virket i Aalborg. Han havde en vidtspændende handel især på Norge. Ved udlån uden tilstrækkelig sikkerhed og store kautioner kom han efter tabet af Norge i svære økonomiske vanskeligheder, men broderen Jacob Kjellerup reddede ham fra fallit. Der var dem, der anså ham for at være lovlig godtroende. Herom har Buchholtz også en historie. En nat blev

Kjellerup vækket af sin kone med disse ord: »Vågn op! Der er tyve på loftet«. »Nej, vær du kun rolig min pige. Det er nok blot Josef (handelsbetjenten), der har brug for en sæk kaffe«. Lauritz Kjellerup døde den 2. maj 1823.

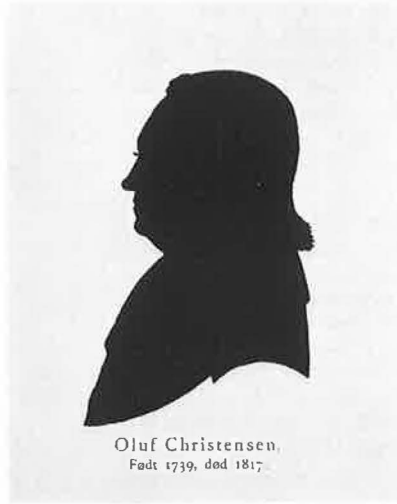
Niels Frederik Hillerup var født i Hjerm sogn og døbt den 22. september 1751. Han lærte købmandshandel i Lemvig, men tog borgerskab i Aalborg den 7. april 1780. Her købte han Vesterågade nr. 25. Hillerup blev en meget velhavende mand og endte som storgodsejer i Vendsyssel, hvor han ejede Børglum Kloster, Vrejlev Kloster og halvdelen af Lengsholm. Pengene var bl. a. tjent på herregårdsslagting. Hillerup døde på Børglum Kloster den 29. november 1819, men allerede før 1805 havde han ladet opsætte et gravmæle i kirken for sig og sin hustru Inger Pop. Det nævnte år blev begravelser i kirkerne forbudt, og de måtte som andre dødelige nøjes med at blive begravet på kirkegården. Derfor står det fine empiremonument i kirken uden indskrift.

Oluf Christensen var født i Lynderup i Rinds herred den 5. november 1739. Han lærte handel hos købmand Jens Schou i Aalborg og tog borgerskab 1772. Han boede først i Vesterågade nr. 17, men flyttede senere til Nytorv nr. 14, hvor han havde en sæbefabrik. Ved samme tid optog han sine sønner i handelsfirmaet, der fra den tid bar navnet Oluf Christensen & Sønner. Oluf Christensen ejede en årrække Lundergård i Hune sogn, »Frederikshøj« i Svenstrup samt nogle bøndergårde i Hov ved Hals. Her kom han i klammeri med brigader Halling om jagtretten. Det førte til årelange retstrætter, der endte med, at Halling fik jagten, men Oluf Christensen havde dog den tilfredsstillelse, at Halling måtte betale den dyrt. Oluf Christensen døde den 4. februar 1817.

Ingen af de fire parthavere boede i Østerågade nr. 8. Folketællingen 1787 oplyser, at gården beboes af tobaksspindemester Johs. Augustinus, hans kone Mette Lystrup og deres 1-årige søn Christian Frederik. Til deres husholdning var knyttet en bogholder, Morten Qvist, 2 tobakssvende, en læredreng og en tjenestepige.

*Silbouet af købmand Oluf Christensen,
der ejede Østerågade nr. 8
fra 1784 til 1817.*

H. Clausen fot.

I brandtaksationen 1791¹⁸⁾ står Oluf Christensen som ejer af Østerågade nr. 8, der siges at være indrettet til tobaksfabrik, ellers er alt som i 1782. Af folketællingen 1801 ses, at fabrikken har fået en ny spindemester. Han hed Peder Bønnelykke, men om ham, kone og børn senere. De havde kun en læredreng og tjenestepige boende. I året 1802 blev der pålagt alle købstadejendomme en afgift på $1\frac{1}{8}$ sk. pr. kvadratalen af benyttede lokaler. I den anledning blev også Østerågade nr. 8 opmålt. Da denne opmåling kan fortælle noget om bygningernes størrelse og indretning samt, hvad de blev anvendt til, gengives den her¹⁹⁾.

Opmålingen viser, at der er bygget en etage på huset mod Brødregyde, og at det er blevet forsynet med kviste. Tillige er der indrettet et apartementshus i gården. Sådant benævnedes man dengang en WC-bygning. Den har været nødvendig; for der var mange beskæftiget på fabrikken. Foruden 5-6 faglærte udgjorde arbejdsstyrken i tiden frem til 1817 fra 25 til 52, fortrinsvis børn og gamle mennesker, der var en billig arbejdskraft. Produktionen svingede i de samme år fra højdepunktet i 1807, da der blev behandlet 140.000 pund tobak, til kun 72.220 pund i det gale pengeår 1813, men ellers lå den nogen-

Østen for Øster Aae No 464
Oluf Christensen Kiøbmand.
Forsikringssum 1670 Rdlr.

Hvortil Bygningerne benyttes:	Eta- ge	Lang	Bred	☐ Maal	Pr. ☐ Alen	Afgift- ens Be- løb.		Bemærk- ninger.
		Alen	Alen	Alen	Sk.	Rdlr.	Sk.	
a) Et Forhuus med Enden til Østre Aae og Siden til Gyden, med Port-Rum 2 Loft høit med grundmuret Kielder under. 1ste Etage til Beboelse og Pak-boeder, hvoraf 4½ Alen er Port-Rum	1.	43½	11½	500				Bruges ikke
2den Etage til Tobaks-Fabrique Kielderen er Pak-Kielder og til Huusholdnings Brug	2.	43½	11½	500				
		15	11½	172				
b) Et Tvær-Huus Østen i Gaarden med Siden til Brødregyden 2 Loft høit med 1 Qvist til Gaarden og 2 smaae Dito til Gyden. 1ste Etage indeholder hvoraf 9¼ Alens Længde er til Huusholdnings Brug Resten Brænde- og Tørve-Huus.	1.	18¾	10					Til Huusholdnings Brug. Resten som Brænde- og Tørve-Huus er fri.
2den Etage til Fabriquens Brug	2.	9¼	10	92				
Qvistene. Aaben Loft.		18¾	10	187				
c) Et Fiele Halv-Tag Norden i Gaarden 1 Loft høit til Apartment.								
Summa for No. 464				1451	1½	17	»	1279 ☐ Alen 14 R. 95 sk.

lunde konstant omkring 100.000 pund pr. år. Råmaterialerne kom hovedsagelig fra Holland og Amerika; men ved lov var det en tid bestemt, at der skulle blandes en vis mængde dansk tobak i den importerede. Den hjemlige kom for størstepartens vedkommende fra egnen omkring Fredericia, men også ejeren af Sohngårdsholm, baron Th. Adeler, har bidraget til det færdige produkts forringelse, idet han i nogle år dyrkede tobak på en mark på vestsiden af Hadsundvej fra

Mariendalsvej og omtrent ud til Sonjavej. Lokaliteten hed i mange år derefter Tobaksmarken.

Den 30. juni 1805 døde Mikkel Jeeg, hvorefter hans enke Anna Marie Kraft blev parthaver i tobaksfabrikken. Samme år solgte Niels Hille-rup sin fjerdepart til Peder Bønnelykke, som nu foruden at være fabrikkens daglige leder blev parthaver i den.

Peder Bønnelykke var født 1768 i Gårslev sogn ved Vejle. I 1787 træffer vi ham som læredreng i Hans Andersens tobaksfabrik i Slots-gade nr. 12²⁰), den senere Hjorts gård. Han blev gift med Kirstine Gay, og i ægteskabet var der to døtre, Ane Kirstine født 1796 og Maren født 1798. Den 20. maj 1814 købte han den lille gård Tornstedet i Vejgård²¹). Den var opført af bagermester Henrik Aarslev på en udmarksparcel af en gård i Ø. Sundby, hvis fæster hed Thorn. I 1817 flyttede Bønnelykke med tobaksfabrikken fra Østerågade nr. 8 til Slotsgade nr. 12. Kort efter hustruens død den 2. februar 1830 averterede Bønnelykke Slotsgade-fabrikken til salg²²), og den 9. august 1831 flyttede han til Tornstedet, hvor han døde den 30. juli 1849 82 år gammel.

6. Rode eller Quarter Østen for Øster Aae Gade
No. 464 tilhører Oluf Christensen Kjøbmand.

Etager	Værelser Aflukker	Største Højde Alen	Største Længde Alen	Største Bredde Alen	Kubik- indhold Alen	Skattens Beløb	Anmærk- ninger
1ste Etage	1 Værelse	4	7	8	224	56 sk	
	1 Dito	4	6 ¹ / ₂	3	78	27 -	
	1 Dito	4	8	4 ¹ / ₂	144	40 -	
	1 Contoir	3	4	4 ¹ / ₂	54	frie	
	1 Køkken	3 ¹ / ₂	6 ¹ / ₂	5 ¹ / ₂	125	37 sk	
	1 Brøggers	4 ¹ / ₂	8 ¹ / ₂	6	229	57 -	
2den Etage	1 Værelse	3 ¹ / ₂	4	7 ¹ / ₂	105	33 -	
	1 Dito	3 ¹ / ₂	4	6	84	28 -	
	Tobaks-Fa- briqvstuen	3 ¹ / ₂	30	11	1155	243 -	
Under Taget i 3die Etage	1 Tørrerom i et Aflukke	3	5	7 ¹ / ₂	112	34 -	
	Ialt					5 Rd 75 s	

I de fattige år omkring statsbankerotten i 1813 var der for alvor ebbe i statskassen. Et af midlerne til at søge at råde bod på miseren var udskrivning af ekstraskatter. En af dem blev pålagt al fast ejendom i købstæderne. Den gik under navnet Ildsteds- og Mobilskatten og blev beregnet efter rumfang. Derfor blev alle værelser og rum angivet med højde, længde og bredde, ligesom der gives oplysninger om, hvad de blev anvendt til, og naturligvis angives skattebeløbet. Her gengives beregningsskemaet for Østerågade nr. 8²³).

Hvorfor kontoret er fritaget for skat ses ikke af det foreliggende. Har det været uden varme? Derimod er det naturligt, at kælderen og apartmenthuset ikke er medregnet. Der skulle gå adskillige år, før det blev almindeligt med varme på så ydmyge steder.

Ved skøde af 4. oktober 1816²⁴) solgte Oluf Christensen de tre fjerdeparter af Østerågade nr. 8 til sine tre medejere af Mikkel Jeegs Tobaksfabrik, som den stadig blev benævnt. De tre var Peder Bønnelykke, Lauritz Kjellerup og Anna Maria Kraft. De betalte hver 163 rdlr. 4 mark og 8 skilling, hvilket netop var en fjerdedel af det beløb, Oluf Christensen havde givet for ejendommen i 1784. Efter denne handel levede Oluf Christensen kun i fire måneder. Ved hans død den 4. februar 1817 indtrådte hans enke Maren Berthelsdatter som parthaver i såvel Østerågade nr. 8 som i tobaksfabrikken. Samme år den 20. juni var det, at den flyttede til Slotsgade nr. 12. Dens videre skæbne er derfor denne beretning uvedkommende. I stedet for at følge den, vil vi se på, hvad der videre skete med Østerågade nr. 8. Muligvis er Bønnelykke en kort tid blevet boende; thi først den 22. september har det været muligt atter at finde olpysninger om gården. På denne dato indleverede H. C. Rostrups følgende annonce til Jydske Efterretninger, som bragte den i avisen den 23. september 1818.

Udi den mig af Hr. Bønnelykke lejede Gaard, kan bekommes Logie for honnette Rejsende, samt Frokost og Aftenspise for Sluttede Selskaber, naar Vedkommende derom behager at underrette mig 1 à 2 Timer i Forvejen. - Loftrum til flere Hundrede Tønder Korn, en fortrinlig god Kielder og en Pakbod, kan imod

Henriette Pätges, der i 1818 havde pensionat i Østerågade nr. 8. Teatermuseet fot.

billig Leje bekommes. Forskellige Sorter Syltetøjer er og at bekomme hos
H. C. Rostrups.

Denne noget blandede forretning har ikke kunnet svare regning, for den 26. september samme år blev en ny annonce indrykket i avisen omhandlende samme ejendom. Deri hedder det:

Fra næstkommende Michaeli (29. september) kan erholdes ved Østeraa i Gaarden nr. 464 to meublerede Værelser og Spise i Huset for muligst billigst Betaling. Endvidere kan sammesteds til ovenmeldte Tid erholdes 2-de Pakboder og et stort Kornloft for billig Leje, anvises af
C. H. Pætges.

Den 24. oktober 1818 averterer Pætges igen i Jydske Efterretninger. Da undertegnede er flyttet i S. T. Hr. Bønnelykkes Gaard, giver jeg mig herved den Ære at bekendtgøre, at her opvartes med varm Spisning hele Dagen, ogsaa kan erholdes Middagsspisning i Maanedsviis, saavel ude af Huset som i Huset. Samme Steds er straks et Værelse at faa til Leje for en enlig Person, samt 2-de Pakboder og Lofter, alt for billigste Priser.

C. H. Pætges.

Christian Heinrich Pætges var vinkyper af profession og født i Honnef am Rhein, hvorfra han indvandrede til København. Her giftede han sig med Henriette Hartwig Amsterdam, der var født i Frieberg ved Frankfurt a. M. af jødiske forældre. I deres ægteskab var der 9 børn. Den 22. november 1812 fødte fru Pætges en datter, der fik navnet Johanne Luise. Det er den senere så berømte og feterede danserinde og skuespillerinde Johanne Luise Heiberg. Men hvorledes gik det til, at denne familie for en tid havnede i Aalborg? For at få svaret på det spørgsmål, vil det være nødvendigt at se lidt på garnisonsforholdene i Aalborg i første fjerdedel af 1800-tallet. Her havde med en enkelt afbrydelse 3. Jydske Infanteriregiment ligget i garnison, siden det som Det falsterske Regiment kom til byen i 1779; men den 22. maj 1816 blev det forlagt til København, hvorfra 2. Jydske Infanteriregiment, der var under kommando af prins Wilhelm af Hessen (Chr. IX's svigerfader), samtidig afgik til Aalborg. Flere

Østerågade set fra syd. Ved træerne til højre ses den udvendige trappe til nr. 8. Den forsvandt ved husets ombygning i 1869. Tegning af C. Strøyberg 1838.

af dette regiments officerer²⁵⁾ havde spist hos fru Pætges, og da denne pensionatsvirksomhed var grundlaget for familiens eksistens, så de sig nødsaget til at følge regimentet til Aalborg. Herom skriver fru Heiberg i sine erindringer²⁶⁾:

»Det blev da besluttet, at min Fader for det Første skulde blive i København, hvor han havde et lille Erhverv hos forskellige Vinhandlere ved Aftapning af Vine; min Moder skulde da først prøve i Aalborg, hvorledes det vilde gaa med den nye Plan, inden min Fader opgav, hvad han havde i København. Hun rejste da med alle os smaa Rollinger paa en lille Pæreskude til Aalborg. Vi lede meget ondt undervejs«.

Pætges, der mildt sagt var en karakterløs fantast, har ikke kunnet klare sig i København uden konens støtte. Han er da også hurtigt fulgt efter familien til Aalborg. Allerede den 30. maj 1816 averterer han med bespisning »saavel i som uden Huset«. På det tidspunkt boede familien til leje hos drejemester Hjort i Urbangade nr. 101, nuværende nr. 23.

R. H. Brask skriver i *Personallhistorisk Tidsskrift*²⁷), at Pætges formentlig opholdt sig i Honnef i 1817 for at hente en arv og først derefter kom til Aalborg. Den famøse rejse til Honnef, hvorfra Pætges kom tomhændet hjem, og hvorom han berettede nogle fantasifulde oplevelser, må efter det her oplyste være udgået fra Aalborg.

Om sine barndomsår i Aalborg fortæller fru Heiberg blandt andet:

»Jeg ser endnu Huset for mine Øjne med sin temmelig høie Stentrappe, som førte ned til Gaden; langs med den løb en Canal, ved Foden af Trappen en bred Rendesten. Jeg var dengang mellem tre og fire Aar (nej, mellem fem og seks). Liggende på alle Fire ved denne Rendesten, rodende med en Pind i samme, vaktet jeg første Gang til Bevidsthed om mit eget Jeg i dette Liv. Jeg husker tydeligt, hvorledes jeg pludselig saae i Veiret, skamfuld tørrende mine Fingre af og tænkte: »Hvis Nogen ser dig ligge saaledes her, da er det vist en Skam for dig«. Fra den dag holdt jeg mig til Trappen«.

Sammenlignes denne skildring med Pætges' annoncer fra 1818 vil det være sandsynligt, at den stentrappe, fru Heiberg omtaler, hørte til Østerågade nr. 8. Den ses på billederne side 33 og 36, men den forsvandt i 1869. Tager vi derefter Borchs Avis for den 11. november 1819, finder vi deri følgende annonce:

Efter Anmodning af mine Skolarer og flere, har jeg besluttet førstkommende Søndag den 14. November at give et Bal for honnente Borgerfamilier. De ærede, som ville tage Del i denne Fornøjelse, kan erholde Billetter til 1 Rbd. Parret, Chaveauer uden Dame 4 Mk., som er for god Musik og Lys. Spise- og Drikkevarer kan erholdes efter Behag. Børn tilstedes ikke Adgang til

Ballet på Grund af, at jeg næste Gang agter at give et Børnebal. Ballet tager sin Begyndelse om Aftenen Kl. 6.

Aalborg den 10. November 1819. Frederich Zangenberg,
Musikus og Danselærer
boende hos Hr. Pætges ved Østeraa 463

Pætges må følgelig igen være flyttet. Denne gang dog kun over gyden til Østerågade nr. 463 (nr. 6). Det stemmer godt med, at Østerågade nr. 8 (nr. 464) den 15. april 1819 blev solgt til prokurator Jens Brix for 3.600 rbd. sedler²⁸). Om ham senere. Til Østerågade nr. 6 hørte også en stentrappe, men da den lå et stykke oppe i gyden, og fru Heiberg skriver: »med *sin temmelig høje Stentrappe, som førte ned til Gaden; langs med den løb en Canal . . .*, kan det ikke være trappen i gyden, hun tænker på. Den ses på billedet side 43. Men trappen til Østerågade nr. 8.

Om sine oplevelser i Zangenbergs danseskole fortæller fru Heiberg: »Ved andet jydsk Regiment var en Underofficer ved Navn Zangenberg. Denne Mand underviste Byens Børn i Dans og til dette Øjemed havde han lejet en stor Sal hos min Moder med den Forpligtelse, at han skulde tage hendes to yngste Børn, min Søster Amalie og mig, med i sine Dansetimer. Han fandt, at jeg havde et ualmindeligt Talent for Dansen og kastede sin særdeles Opmærksomhed på mig. Til sidst kunde han ikke undvære mig ved sine Informationer hos Byens fornemme Børn, der holdtes i deres eget Hjem I et af disse elegante Huse begyndte min første Sorg. Der var nemlig i et af dem en lille stakkels, pukkelrygget Dreng, der havde fattet stor Godhed for mig og altid kun vilde danse med mig. Dette morede de Voxne, og de kaldte mig nu altid i Spøg for hans Kjæreste. Men for mig var det ingen Spøg; med Rædsel saae jeg dette fæle Væsen nærme mig og skjælte for, at jeg virkelig skulde bindes til ham og blive hans Kjæreste, uagtet jeg næppe vidste, hvad dette vilde sige«.

I maj måned 1820 forlod 2. Jydsk Infanteriregiment Aalborg for atter at tage ophold i København. I den anledning indrykkede prins

Udsigt fra Budolfi kirkes tårn. Huset med den spidse trægavl er Østerågade nr. 8. Under trækronen ses husets udvendige trappe.

H. Weninger fot. 1843.

Wilhelm af Hessen den 2. maj en takkeskrivelse i Borchs Avis, hvori han priste Aalborg som den gode og behagelige garnisonsby og takkede alle for den tid, regimentet havde været stationeret i byen. Til sidst forsikrede han, at alle i regimentet med glæde ville mindes den tid de havde tilbragt i Aalborg.

Sammen med regimentet forlod også familien Pætges Aalborg; men det var med andre følelser den otte-årige Johanne Luise sagde farvel til byen. »En Sten faldt fra mit Bryst, da vi paa Skibet droge bort uden den pukkelryggede Dreng«.

Efter dette befrielsens suk tager vi afsked med familiens Pætges, hvis videre skæbne kan læses andet steds, og vender tilbage til den nye ejer af Østerågade nr. 8 Jens Steffensen Brix for at se lidt på hans mærkelige levnedsløb²⁹).

Jens Steffensen Brix var født den 27. september 1781 på Skræm Bisgård i Hanherred. Forældrene var Steffen Mogensen Brix og Maren Jensdatter. Efter sin konfirmation som 14-årig kom han i handelslære i Arendal i Norge, hvilket nok kan se lidt mærkeligt ud for en tid, der er vant til at betragte Hanherred som en noget afsides egn. Men her må man erindre sig, at der netop i tiden før 1814 fandt en livlig skude- eller nordstrandhandel sted mellem Hanherreds kyst og Sydnorges byer. Det var en næringsvej, der ikke var ukendt for Brixslægten. Jens's bedstefar Mogens Brix og hans to farbrødre var stærkt engageret i dette handelssamkvem tværs over Skagerrak. Således averterede Christen Mogensen Brix på Slettegård i 1784 sin gård ved Thorupstrand til salg. Alle dens fire længer var nyopførte og indrettet til nordstrandhandel.

Sandsynligheden taler således stærkt for, at den 14-årige Jens har været med en af farbrødrenes skuder i Arendal, og der er blevet antaget som lærling hos en forretningsforbindelse. Efter udstået læretid blev Jens krambodssvend i Christiansand i 1803. Året efter nedsatte han sig som selvstændig handlende. Han blev prokurator og senere ansat som by- og rådstueskriver ligeledes i Christiansand. I den stilling var han, da Danmark i 1814 måtte afstå Norge til Sverige. Det betød for Jens Brix, at han som alle danskfødte embedsmænd i Norge måtte forlade landet.

Ved sin tilbagekomst til Danmark den 28. juli 1814 blev han prokurator ved underretterne i Nørrejylland og ved landsoverretten i Viborg, men med bopæl i Aalborg³⁰⁾, hvilket nok ikke var tilfældigt. Her boede hans rige farbror Niels Mogensen Brix. Han ejede flere ejendomme i byen, og i 1788 havde han forpagtet et areal af Sohngårdsholms jorder for 40 år. Herpå oprettede han Brixgården, hvor Jens Brix's forældre boede fra 1795 til 1799 og igen fra 1801. Her døde faderen i august 1808 58 år gammel. Fra 1818 til 1828 var Jens's bror Jeppe bestyrer af Brixgården, der senere blev lagt under gården Petersborg.

Hvor Jens Brix og hans norskfødte hustru Hanne Juell boede den første tid i Aalborg vides ikke, men enten i 1819 eller 20 er de flyttet til Østerågade nr. 8, som de købte i 1819²⁸⁾. I skødet træffer vi atter Staldgyden. Denne gang dog skrevet Staldgårdsgade, men i en for-

bindelse, der ikke levner tvivl om, at der er tale om samme færdsels-åre, og at den er identisk med Brødregyde, nuværende Gråbrødregade. Jens Brix havde forskellige kunstneriske talenter. Han klippede silhouetportrætter af familiemedlemmer og gode venner. Der blev spillet komedie i hans hjem. Det fortæller postmester C. Klitgaard, men desværre oplyser han ikke, hvorfra han har denne viden. Ved Lauritz Kjellerups død den 2. maj 1823 skrev Jens Brix et mindedigt, som blev trykt i Jydske Efterretninger tre dage senere. Selv døde Brix den 11. september 1823 efter fem ugers sygdom 43 år gammel efterladende sig hustruen og »4 uopdragne Børn«, som det hedder i dødsannoncen. Hans bo var fallit, hvortil flere faktorer kan have været medvirkende: De dårlige tider, hans kunstneriske aktiviteter og vel navnlig den proces, han førte for sig selv og flere familiemedlemmer mod Christian Mogensen Brix's hovedarving Mogens Brix Kjeldgaard. En proces, der gik helt til højesteret, og som vistnok kostede sagsøgerne betydeligt mere, end den arv, der var dem til- tænkt.

Den 11. december 1823 var følgende annonce indrykket i Jydske Efterretninger:

Fredagen den 19. dennes om Formiddagen Kl. 10 Slet afholdes offentlig Auktion i Gaarden Nr. 464, på hjørnet af Østeraa og Brødregyden, over afdøde Prokurator Jens Brix's efterladte Lødsøre og Efekter m. v. som herved til Lytshavendes Efterretning bekendtgøres.

Aalborg, den 9. December 1823.

Schmidt.

Naturligvis blev også ejendommen stillet til auktion, og interessenterne i Mikkel Jeegs Tobaksfabrik og Østerågade nr. 8, som nu var Peder Bønnelykke, Maren Berthelsdatter, Anna Maria Kraft og Lauritz Kjellerups bo, måtte ved 3. auktion byde gården ind som ufyldstgjorte panthavere for 515 rbd. sølv plus skatter, renter og omkostninger. Skødet blev udstedt den 26. maj 1824³¹).

Hanne Juell og hendes fire børn blev foreløbig boende i Aalborg og sandsynligvis i Østerågade nr. 8, hvor hun ernærede sig og børnene ved lysesøbning, salg af fisk, sennep og andet. Det fremgår af en annonce i Aalborg Stiftstidende. I samme blad takker hun den 3. sep-

*Østerågade nr. 8
som Teknisk Skole 1870–1880.*

tember 1831 sine velgørere i Aalborg i anledning af, at hun og børnene stod i færd med at rejse til København. Årsagen var nok, at de to ældste sønner Jens og Daniel på samme dag var blevet studenter fra Aalborg Katedralskole og nu skulle påbegynde studier i hovedstaden. Kun godt et halvt år efter afrejsen døde Hanne Juell den 31. maj 1832. De tre sønner døde alle af tæring i en ung alder. Om Jens hedder det ved hans død i 1833. I ham lå spiren til en udmærket kunstner, som ville blevet sit fædrelands hæder. Datteren Amalie virkede i nogle år som ugift lærerinde i Viborg.

De fire interessenter i Østerågade nr. 8 kom hurtigt af med gården igen. Det lykkedes dem at sælge den til søløjtnant Johan Peter Bluhme, der fik skøde den 14. august 1824 for 1.200 rbd. sedler³²). Det siger noget om de dårlige tider, at ejendommens værdi på fem år var faldet til en trediedel.

Johan Peter Bluhme var født den 10. juli 1792 i Middelfart, hvor hans fader Johan Bluhme var byfoged og gift med Anna Elisabeth Lüttrup. Som 11-årig blev Johan Peter kadet i flåden, og fra 1808 gjorde han tjeneste på defensionsskibet »Arveprinsen«, men blev

hurtigt derefter chef for kanonjollen »Sejr og Død«. Det var i tiden kort efter, at englænderne havde taget vor flåde, så der måtte kæmpes med små midler og anvendes bombastiske navne. I nogle måneder af 1809 førte Bluhme skytsprammen »Søeløven«, men kom så sidst på året med den styrke, som Danmark sendte sydpå til hjælp for Napoleon. De sidste år af englænderkrigen tilbragte Bluhme om bord i små franske krigsfartøjer, der søgte at tage kampen op mod den overlegne engelske flåde, som spærrede Napoleons havne. I den tjeneste avancerede han til sekondløjtnant, og som sådan oplevede han et forlis med en fransk kanonbåd i Scheldeflodens munding³³).

Kort efter hjemkomsten fra krigseventyret i det fremmede giftede han sig med Andrea Henrikke Brønnum født 12. november 1794. Hun var datter af overkrigskommissær Brønnum og Hedevig Frederikke Lassen på Hals Ladegård. I ægteskabet var der 7 børn³⁴). I oktober 1815 trådte Bluhme uden for tjeneste, og året efter sejlede han i koffardifart med en galease, hvori han havde købt halvpant. Den strandede imidlertid, og Bluhme mistede alt, hvad han havde sat i skibet, som ikke var forsikret. Derefter bestyrede han en gård ved Hals, velsagtens en af svigerfaderens. Den 1. november 1819 blev Bluhme udnævnt til indrulleringsofficer i Aalborg. Sammen med skibsreder, købmand Søren Winkel og chefen for jægerkorpsen i Aalborg Niels Wigelsen stiftede han i 1822 en hjælpekasse kaldet Bombebøssen, hvis formål var at understøtte gamle og trængende søfolk. Sådanne var der nærmest overflod af, efter at Aalborgs handel og skibsfart var stagneret i de håbløse tider efter tabet af Norge i 1814. En vis del af kassens midler blev sat til side for senere at anvendes til en sømandsbolig.

Efter købet af Østerågade nr. 8 averterede Bluhme således i Jydske Efterretninger:

At Indrolleringskontoret fra den 26. i denne Maaned er i min Gaard ved Østeraa og Indgangen dertil fra Gyden tæt ved Siden af Porten bekendtgøres herved til Efterretning for alle Vedkommende. Aalborg, den 23. Maj 1824. Bluhme.

I 1827 frasolgte Bluhme den del af Østerågade nr. 8, der lå ud til Brødregyde³⁵). Køberen var den omtalte hjælpekasse, som lod huset

indrette til bolig for fattige sømandsfamilier og gamle sømænd. I stueetagen var der tre værelser hvert med kakkelovn, køkken og spisekammer. Her boede tre familier. I anden etage fandtes et værelse for en familie og en stor arbejdsstue med kakkelovn samt fem små sovekamre med faste senge, hver til to ugifte personer. De var beregnet til de gamle, enlige sømænd. På loftet var brændselsrum og pulterkamre. Efter nutidsbegreber yderst kummerlige forhold, men langt at foretrække for den komfort, der blev budt de stakler, som endte på byens glædesløse fattiggård i Skolegade.

Allerede i 1824 havde Frederik den Sjette givet tilladelse til, at en kommende sømandsbolig måtte hedde Frederiks Sømandshus, men navnet Bombebøssen blev overført fra hjælpeekassen til huset og altid anvendt i daglig tale. Da kongen var i Aalborg i 1832, fik to gamle søulke fra Brødregyde foretræde for monarken. De havde sejlet med ham, mens han var kronprins. Efter at kongen havde fremdraget episoder fra turen, udtalte de gamle: »Deres Majestæt var en rask Gut, men De maatte dog vende Kallunet«. Gasterne fik en ducør og Bombebøssen 100 rbd³⁶).

Ved sit besøg i Aalborg to år senere aflagde kongen genvisit i Bombebøssen i Brødregyde. Begivenheden blev refereret i Aalborg Stiftstidende³⁷):

»Under Sit allerhøjeste Ophold her, havde Hs. M. Kongen den Naade, at skjænke 100 Rbd. til vor Bombebøsse og desuden en Douseur til hver af de gamle Søfolk i Sømandshuset, der i 1788 havde faret med Hs. Majestæt som Kronprinds med Orlogsskibet »Oldenborg«, ført af Commandeur Tønder. Hs. Majestæt underholdt Sig længe med de Gamle om Touren, med saa hjertelig Interesse, endog om Smaating, som saavel den elskelige Landsfader, som de gamle Søfolk nøjagtig kunde erinnde, at det i Sandhed var rørende for de øvrige Tilstedeværende«.

I 1854 flyttede Bombebøssen til nyopførte lokaler i Nyhavnsgade. I samme bygning fik den navigationsskole, som Bluhme var i bestyrelsen for fra 1831, også nye undervisningslokaler.

Bluhme var statens tilsynsførende med færgvæsenet mellem Aalborg og Nørresundby. Her var han mere populær blandt de rejsende

end hos færgefolkene. Da brokasserer Nygaard klagede over, at der var for lidt mandskab ved færgeriet, svarede Bluhme: »Men kan saa ikke Laugets Matadorer, de tykke Færgeejere i Sundby tage en Haand i med, og hvad Nygaard angaar, kunde man vel finde en anden, om Arbejdet overstiger hans Kræfter«. Ved en anden lejlighed takkede en kreds af landmænd Bluhme for hans ihærdighed for at holde færgerne i gang trods storm og is, »som hverken kunne briste eller bære«.

I 1834 blev det pålagt Bluhme at føre 120 udkommanderede søfolk med skib til København. De skulle gøre tjeneste på krigsskibe, der dels skulle på krydstogt i Nordsøen og dels stationeres på De vestindiske Øer. Efter vel overstået tur blev Bluhme udnævnt til kaptajn. Besejlingsforholdene på Limfjorden havde Bluhmes store interesse. I 1840 sendte han en beskrivelse af Aggerkanalen til Christian den Ottende ledsaget af et kortmateriale, han selv havde fremstillet. Kongen bevidnede senere, at han med fornøjelse havde modtaget det tilsendte — og takkede med et ridderkors.

Den 1. juli 1851 blev Bluhme chef for 6. udskrivningskreds i Thisted og forlod Aalborg. Hans senere skæbne er for så vidt denne beretning uvedkommende. Det bør dog nævnes, at han i 1858 fik den franske Sct. Helena medalje, som var indstiftet året før af Napoleon den Tredje og givet til alle, der havde kæmpet for Frankrig i krigene fra 1792 til 1815. Bluhme døde den 19. april 1859 i København og blev begravet på Holmens kirkegård.

Kort efter sin afrejse til Thisted oprettede Bluhme købekontrakt om Østerågade nr. 8 med prokurator Peder Nissen, men skødet blev først udstedt den 7. januar 1852³⁸). Peder Nissen boede i Østerågade nr. 10, som han også ejede. Han var født i Aalborg den 18. april 1808 som søn af toldbetjent Lorenz Nissen og hustru Maren Christensdatter. 14 år gammel kom han i lære på Hjermitslevgårds godskontor, hvor han var skriverdreng i tre år. Derefter var han ligeledes i tre år på byfoged Wølferts kontor i Aalborg. I 1833 blev han eksamen juris og vendte tilbage til byfogedkontoret i Aalborg, hvor han var Wølferts fuldmægtig, til denne tog sin afsked i 1848. Den 9. februar 1841 blev Nissen auktionsholder og i 1859 prokurator ved underretterne i Aalborg og dele af Viborg amter. Peder Nissen var des-

Østerågade nr. 8, 6, 4 og 2 kort tid før det store gadegennembrud Østerågade-Boulevarden.
Nationalmuseet fot. 1909.

uden borgerrepræsentant og kaptajn i borgervæbningen. Han interesserede sig meget for sin bys ve og vel. Til en ven i Odense skrev han i 1863: »Her virker Tidsforholdene og andre Omstændigheder hæmmende paa Fremgangen, men jeg vil haabe, nu da vi faar en Bro over Limfjorden, og vi engang kan faa en Jernbane hertil, at det i betydelig Grad vil bedre Tilstanden«.

Det var på Nissens initiativ, der blev oprettet en frimurerloge i Aalborg, inden for hvilken han havde en høj grad. I et par år, efter at J. M. Rathmann havde frabedt sig hvervet som ordførende mester, overtog Peder Nissen styret af logen, indtil en ny leder var fundet, et hverv, han ikke selv ønskede at varetage. Nissen var hele sit liv ugift, og ved hans død var det en god ven, der bekendtgjorde dødsfaldet.

Af folketællingslisten for 1. februar 1855 ses det, at Nissen blev boende i Østerågade nr. 10 og udlejede nr. 8. Det pågældende år havde han mange og ret usædvanlige lejere i nr. 8, hvilket vil fremgå af tællingsskemaet for ejendommen, der gengives her.

OPTEGNELSE PÅ FOLKETALLET M. V. I AABLORG

DEN 1. FEBRUAR 1855

Østerågade 464 a. Auktionsholder Nissen.

No	Personernes fulde navne	Al-der	gift ug	Fødested	Stilling i familien	Trosbe-kendelse
1	Jacob Klingbech	43	g	Gudumlund fabrik. Aalborg amt.	Væver	Mormon
	Karen Marie Christensen	31	g	Nibe.	hans kone	do
	Frantz Christensen Klingbech	10	ug	Vejgård. Aalborg amt.	deres børn	do
	Frederik Klingbech	5	ug	Vejgård. Aalborg amt.		do
2	Hans Peter Schmidt	45	g	Aalborg.	Garver	do
	Mette Larsen	50	g	Brovst. Hjørring amt.	hans kone	do
	Anders Christian Pedersen	9	ug	Hundby. Hjørring amt.	plejebarn	do
3	Niels Christensen	23	g	Salling. Viborg amt.	Daglejer	do
	Christiane Jepsen	22	g	Salling. Viborg amt.	hans kone	do
	Caroline Christensen	2	ug	Aalborg.	deres datter	do
4	Jens Gotfredsen	45	g	Jetsmark. Hjørring amt.	Kludesamler hans kone	do
	Maren Jensdatter	43	g	Øland. Hjørring amt.		do
	Hans Gotfredsen	7	ug	Jetsmark. Hjørring amt.	deres børn	do
	Mette Kirstine Gotfredsen	5	ug	Jetsmark. Hjørring amt.		do
	Joseph Schmidt Gotfredsen	3	ug	Jetsmark. Hjørring amt.		do
5	Peder Sørensen	31	g	Klarup. Aalborg amt.	Daglejer	do
	Ane Marie Sørensen	28	g	Skibsted. Aalborg amt.	hans kone	do
	Christiane Sørensen	3	ug	Hvorup. Aalborg amt.	deres datter	do
6	Søren Chr. Christensen	38	g	Aalborg.	Skomagervend	do
	Marie Kirstine Andersen	33	g	Vinderslev, Viborg amt.	hans kone	do
	Karen Marie Christensen	4	ug	Vinderslev, Viborg amt.	deres børn	do
	Malvine Christensen	1	ug	Aalborg.		do
7	Johannes Larsen	32	g	Vejle amt.	Skræder	do
	Ane Berthelsen	29	g	Slagelse.	hans kone	do
	Christiane Larsen	4	ug	Gjern. Vejle amt.	deres børn	do
	Lars Larsen	2	ug	Aalborg.		do

Det er bemærkelsesværdigt, at alle 26 personer i de 7 familier er mormoner, og at kun 2 voksne og de børn, der er under 3 år, er født i Aalborg. Der er altså i det store og hele tale om en skare tilflyttere, som kun har boet i byen i et par år.

Mormonernes lære kom til Aalborg i 1850 kun tre år efter, at Brigham Young og hans 10.000 tilhængere nåede Den store Saltsø. I Aal-

borg fik mormonerne en del tilhængere, hvad der i starten forårsagede flere tumulter. Ellers var det især i Vendsyssel, de vandt proselytter³⁹). I 1855 var der ifølge folketællingen 405 mormoner i Vendsyssel og 114 i Aalborg. I hele kongeriget blev kun registreret 2044.

Der kan ikke herske tvivl om, at den skare mormoner, der var stuvet sammen i Østerågade nr. 8, opholdt sig dér for at afvente lejlighed til at udvandre til Utah. I Kirkehistoriske samlinger 1973 side 182 oplyser Henry Petersen, at der i efteråret 1855 afgik et skib fra Aalborg med omtrent 150 mormoner til Amerika. Mærkværdigvis fortæller Aalborg Stiftstidende intet derom, hvorimod bladet noterer, at dampskibet Swea den 2. november samme år ankom fra Gøteborg med 150 svenske tjenestefolk i stedet for 450, da de 300 var blevet forsinket på vej til Gøteborg. At de syv familier netop var indkvarteret hos Peder Nissen, skyldes vel i første række, at han havde et hus stående tomt, men det kan måske tillige have forbindelse med, at han, som et samtidigt vidnesbyrd siger, var en meget human og hjælpsom mand.

Mormonerne angiver selv, at der i 1855 udvandrede 9 personer fra Aalborg til Utah. Året efter var tallet 13 og i 1857 lå det helt oppe på 67. Andre kilder vil dog vide, at disse tal er for lave⁴⁰). Hvor mange af lejerne i Østerågade nr. 8, der nåede til Utah, vil det nok ikke være muligt at efterspore; men at nogle nåede målet er sikkert. Den 8. juli 1856 skrev snedkersvend J. O. fra Chicago til sin fader O. P. i Jetsmark og bad ham sende penge, så J. O., der ikke selv var mormon, kunne hjælpe sin søster tilbage til Danmark, når hun blev rask efter et ophold på et sygehus i Chicago, hvor han med stort besvær havde fået hende indlagt. I brevet fortæller han mange træk om mormonernes metoder og fremfærd. Men også at han i Sct. Louis havde truffet på en garver Schmidt fra Aalborg, der »af egne midler havde skaffet mange fattige over«. Han var nu plyndret for alt og arbejdede som lergraver i Sct. Louis. Senere rejste Schmidt alligevel til Utah, fordi en ven af ham, Christian Christiansen kom til Sct. Louis for at føre nogle ankomne mormoner den lange og farefulde vej over prærien og gennem ørkenen til Utah. Denne Christian Christiansen var fra 1851 til 53, da han rejste til Utah,

*Carl Frederik Krebs, der omk. 1860
høvede udsalg af årrikkevarer og
sennepsfabrik i Østerågade nr. 8.*

Det kgl. Bibliotek fot.

mormonernes leder både i Aalborg og Vendsyssel, men var ellers lærersøn fra Dølby i Salling, hvor han også fik en del tilhængere⁴¹). Den omtalte garver Schmidt må være identisk med garveren af samme navn, der er anført i folketællingslisten for 1855, og mon ikke »nogle af de mange fattige, han skaffede over for egne midler«, har boet sammen med ham i Østerågade nr. 8. I alle tilfælde er de borte i 1860, da hele ejendommen er udlejet til Carl Frederik Krebs, en mand, der tilsyneladende havde svært ved »at blive ved sin læst«. Han var født i København den 4. juni 1806 som søn af oberstløjtnant Kay Frederik Tønder v. Krebs og Marie Klingberg. Han stod i vinhandlerlære i København i årene fra 1822 til 1832. Den 8. december sidstnævnte år blev han viet i Hørsholm kirke til Ellen Caroline Jacobsen. Nogen tid efter giftermålet købte de Den gamle Svalegård i Aalborg på hjørnet af Østerågade og Nytorv. Skøde udstedt den 3. december 1834. Herfra drev Krebs en vinhandel. Fra 1839 til 1844 var han i byens styre som borgerrepræsentant. Ved Skøde af 17. april 1846 afhændede Krebs Den gamle Svalegård til den jødiske købmand Isac Meyer Cohen, og familien flyttede til København, men kun to år efter er den atter i Aalborg, hvor Krebs blev vært i

klubben »Enigheden« i Kompagnihuset. Med bestillingen fulgte »embedsbolig«, men heller ikke her faldt Krebs til ro. I 1855 hedder klubværten Andreas Chr. Luplau, og Krebs er »forsvunden« for først at dukke op som lejer hos Peder Nissen i Østerågade nr. 8 i 1860. Han var da enkemand og åbnede et udsalg af drikkevarer og startede en sennepsfabrik i ejendommen. Året efter kom Krebs atter ind i politik, idet han både blev borgerlig rådmand i Aalborg og valgt som folketingsmand for Aalborg amts 2. valgkreds. Ved dette valg fik han 382 stemmer, mens hans modkandidat godsejer Adolph Winkel på Dybvadgård i Vendsyssel måtte nøjes med 140. Allerede efter to års virke frasagde Krebs sig i 1863 begge hverv. Den 24. juni 1864 døde han. I ægteskabet med Ellen Jacobsen var der 1 datter og 3 sønner. Datteren var husbestyrerinde for sin fader efter moderens død.

Efter at Krebs var død, udlejede Peder Nissen Østerågade nr. 8 til flere lejere. Der var således 13 personer fordelt på 3 familier i ejendommen, da der blev holdt folketælling den 1. februar 1870. Det var:

1. Johan Frederik Braae født 26. november 1841 i Ramme ved Lemvig. På den egn havde hans forfædre i tre generationer været degne og lærere. I folketællingen kaldes han institutbestyrer, hvilket nok betyder, at han har haft en af de næsten utallige små privatskoler, der florerede i Aalborg i sidste halvdel af 1800-tallet. Men den levevej har ikke været farbar for Braae; thi efter kort tid i Aalborg rejste han til Thisted som fotograf, hvilket heller ikke har været sagen, for i 1875 nedsatte han sig i Horsens, hvor han blev en søgt portrætor. Fotografiens grundbegreber lærte han hos malermester og fotograf C. A. Zehngraf i Aalborg, hvis datter Christiane han ægtede. Braae døde i Horsens den 28. april 1915.
2. Frants Christopher Wismer, der var født 1830 i Helsingør og gift med Emma Christine Petersen ligeledes født i Helsingør i 1830. I ægteskabet var der 5 børn i alderen 2 til 10 år. De var alle født i Aalborg, hvor Wismer var maskinmester. Hvad der senere blev af familien, er ikke eftersporet. Der var 2 tjenestepiger.
3. I kælderen boede en altmuligmand ved navn Niels Toer Petersen. Han var tøffelmager, træhandler og murer, 40 år gammel og gift

med Else Marie Christensen, 47 år. De havde ingen børn, men en logerende sy pige ved navn Karen Hansen, 19 år gammel.

Efter Peder Nissens død den 9. maj 1870 blev Østerågade nr. 8 stillet til auktion. Der hæftede da følgende betydelige gæld på ejendommen:

Statskassen	1.000 rdl.	
Kreditforeningen	2.600 rdl.	
Købmand I. P. Hjorth	500 rdl.	
Murermester J. Rasmussen	500 rdl.	
Fabrikant Carl Schmidt	400 rdl.	
Tømremester Boss	400 rdl.	
De Schmithske Jernstøberier	250 rdl.	2.050 rdl.
Samlet gæld.....		5.650 rdl.

Den store gældsbyrde skyldtes bl. a. ombygningen af ejendommen året før.

Ved auktionen fik de fire kreditorer Hjorth, Rasmussen, Schmidt og Boss gården tilslået for 3.510 rdl., idet jernstøberiet afskrev sine 250 rdl. Skødet blev udstedt den 3. november 1870⁴²⁾. Knap et år efter lykkedes det de fire parthavere at afhænde ejendommen til Aalborg Søndagsskoler for 5.000 rdl., så de slap med et tab på 400 rdl. til deling⁴³⁾.

Aalborg Søndagsskoler havde ikke noget at gøre med det, vi i dag forstår ved søndagsskoler. Her er ikke tale om at undervise børn i en eller anden speciel opfattelse af, hvad kristendom er; men om at bibringe håndværkerlærlinge kundskaber i tegning, regning, dansk og nogle sekundære fag. Med andre ord en forløber for Aalborg Tekniske Skole. Den var startet som to skoler i 1805. Deraf flertalsformen. Det var på den tid, da lærlinge arbejdede så længe, at der kun blev tid til undervisning om søndagen uden for kirketiderne. Skolen havde hidtil benyttet børneskolernes lokaler, men det mente den ny formand brændevinsbrænder Harald Jensen hverken var forsvarelig eller tidssvarende. Det var på hans initiativ, at Østerågade nr. 8 blev købt. De øvrige medlemmer i bestyrelsen var yderst betænkelige og gik kun modstræbende med til den handel. Skødet blev

udstedt den 17. oktober 1871, og ejendommen skulle overtages til oktober flyttedag. Da var både Braae og Wismer flyttet, og en bogholder Ravn og Petersen i kælderen fik deres opsigelse. Derefter blev der taget fat på at indrette passende undervisningslokaler, som blev forsynet med »tidssvarende materiel og gasbelysning«. Den 24. januar 1872 fandt indvielsen af skolen sted, samtidig med at dens navn blev forandret til Aalborg Tekniske Skole. Der skulle herefter gives gratis undervisning 2 timer hver aften i 8 måneder. Skolens daglige ledelse blev lagt i hænderne på lærer H. Østergaard, der varetog hvervet til 1877, da han blev udnævnt til overlærer ved betalings-skolen. Mens skolen hidtil havde været inde i en stilstandsperiode, kom der nu for alvor fart over feltet. Ja, der blev endog indført noget så uhørt moderne som en undervisning for kvinder for at sætte dem i stand til at være deres fædre eller mænd behjælpelige i forretning eller virksomhed. Der meldte sig 110.

I 1877 blev H. Østergaard afløst af bestyreren af Aalborg Navigationsskole J. P. Kerstens, der samtidig tiltrådte den lejlighed, der fandtes i skolebygningen. Jørgen Peter Kerstens var født i Alslev ved Varde 1840 og gift med Augusta Frederikke Sandager født i Odense 1847. De havde syv børn, hvoraf de tre ældste var født på Bogø, hvor Kerstens havde virket ved den derværende navigations-skole. Et af børnene var født på Fejø og de tre yngste i Aalborg.

I kælderlejligheden boede ved samme tid Carl Joseph Constantin Juhl og hans kone Christiane født Petersen samt deres datter Marie. Allerede i 1880 var forholdene i Østerågade nr. 8 blevet for trange til det store pres, den voksende elevskare udøvede. Derfor blev der taget fat på opførelse af en ny skolebygning i Danmarksgade samtidig med, at Østerågade nr. 8 blev afhændet til restauratør Erik Jensen ved købekontrakt af 26. september 1880 for 19.500 kr. Skødet blev dog først tinglæst den 25. april 1881⁴⁴), fordi skolen havde betinget sig at blive til april flyttedag 1881. I skødet siges bl. a., at bygningen sælges »med de umiddelbart op til ejendommen stående træer, mens tvende på facadegavlen stående lervaser, som er skolen foræret af billedhugger Malthe ikke medfølger i handelen«. Samme billedhugger var en god bekendt af Harald Jensen og havde været ham behjælpelig med at anskaffe skulpturer til Aalborg Kunstmuseum;

thi også for denne institution var Harald Jensen formand.

Restauratør Erik Jensen var født den 2. november 1832 i Buddum i Als sogn, hvor forældrene havde en gård i fæste. Ved hans giftermål med Dortha Larsdatter Rommedahl i Budolfi kirke den 22. april 1862 betegnes han som tjenestekarl, mens det om hende hedder, at hun tjente hos boghandler Schultz i Jomfru Ane Gade. Hun var født den 6. februar 1838 i Løkken, hvor faderen var smed. Efter købet af Østerågade nr. 8 lod de ejendommen indrette til restauration, som de drev i fællesskab, indtil Erik Jensen døde den 19. februar 1898. Derefter førte hustruen virksomheden videre sammen med sønnen Johan Jensen, men det varede kun godt et år, for hun døde den 11. marts 1899. Ved skiftet den 17. marts blev det oplyst, at hun havde siddet i uskiftet bo, og at sønnen Johan var hendes eneste arving. Derefter blev skifteretsattesten tinglyst som adkomst til Østerågade nr. 8 for Johan Jensen under samme dato.

Johan Jensen var født i Aalborg den 17. oktober 1868. Han fortsatte som restauratør i Østerågade nr. 8 efter moderens død til 1912, da han for 60.000 kr. solgte ejendommen til gæstgiver Julius Pedersen fra Flauenskjold. Købekontrakt om handlen blev oprettet den 31. oktober 1912 og skødet udstedt den 13. december samme år⁴⁶).

Kun få år efter kom Østerågade nr. 8 atter i handelen, og prisen var i det korte tidsrum steget til 95.000 kr., som »Den danske Andelsbank« måtte give for ejendommen, endda med en udbetaling på 55.000 kr. Det kan synes at være en voldsom stigning, men dels spillede inflationen under 1. verdenskrig en betydelig rolle, og dels havde bankerne i disse år mange ledige penge. Skødet blev udstedt den 24. november 1917⁴⁷), men Julius Pedersen kunne blive boende til april flyttedag 1918. Dog måtte han finde sig i, at banken den 15. marts begyndte en ombygning af huset. Bl. a. med nedbrydning af hovedtrappen, så han den sidste tid var henvist til at benytte køkken-trappen.

Samme dag, som Andelsbanken fik skøde på Østerågade nr. 8, matr. nr. 631, købte den også matr. nr. 632 af fabrikant P. I. Buaas for 15.000 kr.⁴⁸). Det var den ejendom ud mod Gråbrødregade, som i 1827 var blevet skilt fra hovedejendommen. Med denne handel var de to ejendomme igen på samme hånd, og ved Landbrugsministeriets

*Østerågade nr. 8
i sin nuværende skikkelse.*

Grete Dahl fot. 1974.

skrivelse af 28. december 1918 blev nr. 632 lagt under nr. 631, hvorefter nr. 632 udgik af matriklen⁴⁹).

Det er ikke her stedet at skrive »Den danske Andelsbank«s historie. Blot skal nævnes, at den trådte i likvidation den 2. juni 1925, men allerede den 1. december samme år startede »Den ny Andelsbank«, og den fik den 21. december skøde på Østerågade nr. 8⁵⁰), hvor bankens Aalborg-afdeling havde sine lokaler helt frem til 1962, da ejendommen blev afhændet til Ulf Bolighus A/S ved skøde af 11. december 1962⁵¹). Derefter gennemgik huset en yderst hårdhændet ombygning, som ganske forandrede dets udseende. Der blev indrettet gardinforretning i bygningen, som derfor blev forsynet med store, moderne udstillingsvinduer i stueetagen. Men heldigvis skete der efter få års forløb en forandring til det bedre. Det gik således til. Den 26. september 1967 købte Aalborg Bys og Omegns Sparekasse Østerågade nr. 10 af købmand E. P. Sørensen, »Boston«. Få dage efter den 1. oktober fandt sammenslutningen af denne sparekasse og Landbosparekassen i Aalborg sted. Det nye pengeinstitut antog navnet Sparekassen Nordjylland, og den erhvervede Østerågade nr. 8 ved skøde af 25. marts 1969⁵²). Hensigten med købet af de to Østerå-

ejendomme var at sikre arealer til opførelse af et administrationscenter, men da flere såvel større som mindre sparekasser efterhånden fusionerede med Sparekassen Nordjylland, resulterede det bl. a. i, at det planlagte center skulle være så stort, at det ikke kunne indpasses på de erhvervede grunde, og det blev derfor bygget ved Gøteborgvej i Aalborg. Alligevel blev det nødvendigt at udvide Nytorv-afdelingen, og Østerågade nr. 10 blev revet ned, så hele gårdarealet til nr. 12 kunne anvendes til udvidelsen. Derimod blev nr. 8 stående og midlertidigt indrettet til en ungdomssektion, der skulle aflaste Nytorv-afdelingen, mens ombygningen stod på. Da den var fuldført, vedtog sparekassen at restaurere Østerågade nr. 8, så huset nu fremtræder i en meget smuk skikkelse, der yderligere understreges af det pyntelige anlæg på nr. 10's grund, et anlæg, hvis flittige benyttelse viser, at det var på sin plads med et sådant åndehul i byens centrum. I 1974 rykkede Aalborg Turistforening ind i den istandsatte bygning, og med denne forening som lejer og Sparekassen Nordjylland som ejer må Østerågade nr. 8 siges at være i så gode hænder, at husets eksistens er sikret, så det langt ud i fremtiden kan være med til at præge det smukke bybillede, der udgøres af Østerågade.

Noter og henvisninger:

R. A. = Rigsarkivet, København.

L. A. = Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg.

N. = A. H. Nielsen. Embeds- og bestillingsmænd i Aalborg.

¹⁾ Samlinger til jysk historie og topografi I. 1866–67 s. 184.

²⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 16 fol. 123.

³⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 17 fol. 653.

⁴⁾ N. side 202 og 222.

⁵⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 17 fol. 346.

⁶⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 17 fol. 441.

⁷⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 17 fol. 732.

⁸⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 17 fol. 715

⁹⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 17 fol. 717.

¹⁰⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 19 fol. 250.

¹¹⁾ L. A. Skifteprotokol B 37 583 fol. 518ff.

¹²⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 19 fol. 330.

¹³⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 19 fol. 343 b.

¹⁴⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 19 fol. 645.

¹⁵⁾ N. side 192.

- ^{15a)} L. A. Skifteprotokol B 37 587 fol. 301 b.
- ¹⁶⁾ L. A. Brandforsikringsprotokoller:
1761 Bo D 357 nr. 418.
1771 Bo D 358 nr. 427.
1782 Bo D 359 nr. 422.
- ¹⁷⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 23 fol. 161.
- ¹⁸⁾ L. A. Brandforsikringspk. 1791 Bo D 360 nr. 422.
- ¹⁹⁾ R. A. Rentekammeret 462-97.
- ²⁰⁾ R. A. Folketællingslisten 1787.
- ²¹⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 8 fol. 75 og 86.
- ²²⁾ Aalborg Stiftstidende 2.-6.-1830.
- ²³⁾ R. A. Pakken Aalborg købstads protokoller og regnskaber.
Ildstedsskatten 1812–1815.
- ²⁴⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 28 fol. 224.
- ²⁵⁾ Det skriver fru Heiberg, men det var nok underofficerer.
- ²⁶⁾ Johanne Luise Heiberg. Et Liv gjenoplevet i Erindringen s. 14.
- ²⁷⁾ Personalhistorisk Tidsskrift 10.r. 6.b side 169-186.
- ²⁸⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 28 fol. 560 ff.
- ²⁹⁾ C. Klitgaard. Slægtens saga.
- ³⁰⁾ Hjort-Nielsen. Danske procuratorer 1660–1869.
- ³¹⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 29 fol. 606 ff.
- ³²⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 29 fol. 621 b.
- ³³⁾ Topsøe-Jensen og E. Marqard. Søetatens officerer 1660–1932 side 157.
- ³⁴⁾ Den grøtumske legatstamtavle har kun 6 børn.
- ³⁵⁾ Adkomst ses ikke at være tinglyst.
- ³⁶⁾ Aalborg Stiftstidende for den 23. juni 1832.
- ³⁷⁾ Aalborg Stiftstidende for den 23. juni 1834.
- ³⁸⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 34 fol. 695.
- ³⁹⁾ Kirkehistoriske samlinger 1974 side 117.
- ⁴⁰⁾ Kirkehistoriske samlinger 1974 side 117 oplyser, at der indtil 1.-2.-1855 var udvandret 115 mormoner fra Aalborg.
- ⁴¹⁾ N. P. Petersen. Da mormonerne kom til Nordjylland side 64 ff.
- ⁴²⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 39 fol. 201 b.
- ⁴³⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 39 fol. 263.
- ⁴⁴⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 43 fol. 656.
- ⁴⁵⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 62 fol. 587 b.
- ⁴⁶⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 66 fol. 105.
- ⁴⁷⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 70 fol. 475 b.
- ⁴⁸⁾ L. A. Skøde- og panteprotokol B 37 SP 70 fol. 476.
- ⁴⁹⁾ L. A. Realregister B 37 SP 113 fol. 210 b.
- ⁵⁰⁾ L. A. Realregister B 37 SP 113 fol. 210 b.
- ⁵¹⁾ Tinghuset Aalborg. Tingbog 502 AA 647.
- ⁵²⁾ Tinghuset Aalborg. Tingbog 502 AA 647.

Skovens sus skal være noder til min sang

Af Poul Lorenzen.

Far og mor var begge danske; men jeg er født i Helsingfors 1886 en søndag ved middagstid under lirekassemusik i gården. Det er så længe siden, at Finland var et storfyrstendømme under den russiske zars overhøjhed.

Far og mor blev forlovet, medens far var forstelev hos morfar, forst-inspektør Stanley Koch på Guldborgland, Lolland; men da far blev forstkandidat, var udsigterne herhjemme i det skovfattige Danmark kun små, hvorfor mine forældre som nygifte rejste til Finland, som er et af verdens skovrigeste lande. Far fik da også beskæftigelse i det finske skovbrug; men for at nå frem til de overordnede stillinger krævedes, at man skulle beherske både finsk og russisk, der som bekendt begge er vanskelige sprog, og da farfar tilbød at hjælpe far til en skovejendom i Danmark, rejste mine forældre hjem efter et årtids forløb, hvorfor jeg af gode grunde ingen erindring har om dette mit første ophold i de tusind søers land.

Der var i sin tid tvivl om, hvorvidt jeg var født som »zarens undersåt« eller ej; men da begge mine forældre var danske undersåtter, blev jeg anerkendt som dansk borger og slap for at søge indfødsret. Alligevel var Finland jo mit fødeland, og jeg lyttede med åbne øren, når mor fortalte om tiden deroppe. Spændende var det at høre om, da mor engang ude på landet kørte mig i barnevogn og rædselsslagen styrtede hjem med mig, fordi hun så 3 ulve — der siden viste sig at være store hunde, og dybt indtryk gjorde fortællingen om min lille, primitive, finske barnepige, der græd sine modige tårer ved tanken om aldrig at skulle se mig mere. Ved ankomsten til Danmark fandt mor i min barnevogn en seddel, hvorpå stod med uhjælpelig skrift

Artiklen skrevet omkring 1940.

»Jag älskade dig, lilla Pål«. Det var den første kærlighedserklæring, jeg har fået — og en af dem jeg har sat pris på. Siden har jeg set lidt af mit fødeland, har fisket i een af dets tusind søer, har sanket røde skovjordbær mellem hvide birkestammer og har fået et indtryk af nøjsomheden og de hårde vilkår, landbefolkningen lever under. Dér forstod jeg Runebergs ord:

Och fördes vi att bo i glans
bland guldmoln i det blå,
och blev vort liv en stjärnedans,
där tår ej göts, där suck ej fanns,
till detta arma land ändå
vår längtan skulle stå.

Det eventyrligste, jeg oplevede i Finland, hvor jeg var før den sidste verdenskrig, var en rejse helt østerud i Karelen og til klosteret Valamo, som ligger på nogle øer i Ladogasøen, den gang under Finland, i dag bag jerntæppet. Lokomotivet, der førte toget til Sordavala ved Ladogas bred, fyrede med birkebrænde. Turen gik gennem skov og skov, over elve og forbi søer. Marker og enge så man også, fulde af blomster, lidt for mange blomster rent landbrugsmæssigt set. Fra toget så jeg i et glimt en mand, som høstede korn med segl. Ladogasøen er stor som et hav, og Valamo ligger faktisk på øer i en indsøskærgård. Klosterets bygninger dukker op som et Soria-Moria slot med grønne og gyldne kupler, når man nærmer sig med den lille damper, hvis besætning, kaptajnen indbefattet, var langskæggede og langhårede munke. Klosteret lå på finsk grund, men munkene var græsk-katolske russere, i alt fald de fleste af dem. De fleste passagerer var fattige pilgrimme fra Karelen, og der var sove- og spisesale til dem i klosteret. For turister var der små kamre, celler, med en seng, en stol og et lille bord med et enligt stearinlys. Alt arbejde udførtes af munkene selv. De havde bygget klosteret i sin tid, de murede, tømrede, fældede træer i øernes pragtfulde fyrrebevoksninger og lavede mad, god mad og billig mad. Jeg husker, at et glas the med sukker og citron kostede 8 øre i danske penge. Og så sang de! Jeg har i min tid hørt en del flerstemmig sang, også af kor med verdensnavn, men mandssang så fuldtonende som ved

midnatsmessen i Valamo har jeg kun hørt der. Det var som hver af munkene havde et orgel i sit bryst. Det var sang til Guds ære, som må være nået helt op i den syvende himmel. Hvor mon de blev af under krigen, de munke? Mon en eneste af dem er i live?

Kun een af munkene kunne tale svensk. Han fortalte, at Novicerne, de unge som var på prøve nogle år, undertiden overvældet af ensomheden og klosterlivet, vendte tilbage til verden; men var de først bleven munke, forlod de ikke Valamo, før de blev båret til graven.

Han fortalte også, at munkene fik straf, når de forså sig mod klosterets love. Den hårdeste straf var forvisning i kortere eller længere tid til en eremithytte i fuldkommen ensomhed på den yderste, nøgne ø. Da jeg spurgte, hvilke synder, der var almindelige, svarede han: Spiritus! Kvinder fandtes selvfølgelig ikke i Valamoklosteret. Måske har nogle af munkene haft det som den gamle smed på Halandsåsen. Han brugte sin smule penge til brændevin, og da prisen steg, og en velmenende mand sagde nogle beklagende ord derom for at trøste den gamle, svarede han: »Men brännvinet kan enddå aldrig nå upp i sitt sanna värde!«

Jeg har oplevet »de gode gamle dage«, århundredskiftet, to verdenskrige og den nye tid med atomer, jettflyvere og sputniker. Alt må ses ud fra forholdene i den tid, man taler om; men var »de gode gamle dage« nu så gode? Kan være, at folk var mere tilfredse end nu. Når karlene efter endt 14-16 timers arbejde red hjem fra marken, sang de. Det gør de ikke i dag, og om de gjorde det, kunne det vel knapt høres for traktorernes og andre maskiners larm. Man kendte ikke 8 timers arbejdsdag, elektrisk lys, biler og knallerter eller gode sygehuse, og hvad man ikke kender, savner man ikke, men alligevel! En snart 90 årig kvinde, som har slidt hele sit liv, spurgte for nylig: De gode gamle dage, *når* var de egentlig?

For øvrigt talte jo også vore forældre og bedsteforældre om de gode gamle dage, og går vi endnu længere tilbage, kommer vi til mørketiden med heksebålene, der flammede anklagende mod himlen. Da der for ikke længe siden i min stue blev talt om de gode gamle dage på bekostning af nutiden, hvis dårskab på adskillige områder ikke skal bestrides, hentede jeg mit eksemplar af Christian den Femtes danske lov fra 1683, der blev gældende gennem lange tider. Bag i mit

eksemplar af loven er 1698 tilføjet med blæk bøddelens takster: For et hoved med sværd at afhugge 10 rd., for en hånd eller finger 4 rd., for et hoved eller hånd at sette på stegle 4 rd., for en at brende 14 rd., for at partere og legge på stegle 12 rd., for at knibe 2 rd., for at kagstryge 5 rd., for at brendemerke 4 rd., for at pidske een af byen 7 rd. o. s. v. Der blev ikke talt mere om de gode gamle dage.

Skov og træer har stået langs min vej og fulgt mig gennem livet i medgang og modgang, og træer kan man altid »tale med«, når man forstår deres sprog i storm og stille. I en forordning fra 1670 hedder det om skoven, at den er »en af de største herligheder, Gud og Naturen vort kongerige med begavet haver«. Det er sande ord, selv om de i dag lyder lidt snørklede.

Mange slags folk har jeg mødt og kendt i borg som i hytte, og venner har jeg haft og har i alle samfundslag; men selvfølgelig har jeg også været ude for nogen, jeg ikke kunne li': Snyltere, albuevirtuoser, de misundelige og de evigt forurettede, som mener, at verden står i en stadigt voksende gæld til dem. Forloren originalitet og ditto åndrigthed, også kaldet krukkeri, er ligeledes viderværdigt, og endelig frygter jeg den type mennesker, der nøje skelner mellem stort og småt for med udelt energi at hellige sig småtingene.

De allerbedste og mest uselviske mennesker har jeg truffet blandt ukendte kvinder og mænd, blandt de enfoldige af hjertet, dem Anton Berntsen har tænkt på, da han skrev:

Men demm, dæ vil gjør nued udden aa Tak,
maa en liigodt helst go i Læxer ve.

Det har altid været mig en gåde, hvordan man bar sig ad med at kede sig; som om der ikke var nok, mere end nok, at tage fat på. En engelsk købmand skrev:

The world is still full of interesting and useful things waiting to be done: Verden er fremdeles fuld af interessante og nyttige ting, der venter på at blive gjort.

Alt i alt synes det jo ikke så sjældent, at det er nogle underlige mennesker Vorherre fylder sin mælkegrød i, det samme som står i prædikerens bog omend med andre ord: Den gode Gud skabte menneskene som de bør være, men de har så mange underlige påfund. Trods alle deres underlige påfund må man tage menneskene som de

er, med og uden englevinger, oftest uden. »Vodden æ vi« (hvordan er vi) som Kesten Mari' irettesættende sagde til mig, da jeg ufor-sigtigt havde givet hende ret i, at hendes mand var et dovent asen, som lod hende om alt slidet. Det var så sandt så sandt, at han var doven; — men hvad der skulle siges om de dele, blev hendes og ikke fremmedes sag.

Kesten Mari' havde en »Muskaat« i en urtepotte. Egentlig hedder planten Æblemuskat, fordi den spreder en liflig æbleduft i stuen, blot man rører dens blade. At se på er der ingen stads ved den. Den var datidens middel til at lave frisk luft i stuerne med. Når der blev for »tæt« i de små stuer med de tilsømmede vinduer, rørte man bare op i muskaten med en hånd. Fru Nanna Aakjær sad en gang som ung pige inde i stuen hos en gammel kone i Vestjylland, da den gamle så ud af vinduet og forskrækket udbrød: Jøss! Dær kommer Præjsten — pær i muskaaten!

Der er mange andre måder at inddele menneskene på end i de onde, de gode og dem fra Lolland. En gammel fornem dame skal have udtalt, at hun kun kunne tænke sig himlem med en særlig afdeling for adelige, og en afdød ven delte menneskene i dem, der klipper kuponer, og dem, der klipper manchetter. Han hørte selv til de sidste. Sikkert er det, at det for en selv og for den sags skyld også for andre er nok så afgørende, hvordan man ta'r det, som hvordan man har det. Det er vist brygger Carl Jacobsens moder, der sagde til et barnebarn: Beklag dig aldrig, min pige! Når nogen spørger, hvordan du har det, kan du ganske roligt svare »Tak godt«, enten det passer eller ej, for der er ikke en kat, der interesserer sig for dine beklagelser!

Der er mennesker, ikke mindst blandt de jævreste, i hvis sprog det grønnes og blomstrer, og dem er det en lykke at kende. Andre får græs og blomster og skønhed og glæde til at visne bare ved at være til stede, men hvad skal man stille op med menneskene, hvad ville man gøre, om man havde magt til at forandre dem, hvor skulle man begynde og hvor slutte, Det er vist et held, at vi er magtesløse på det område og dermed fritaget for at kludre, og det er et stort spørgsmål, om ikke vi mennesker spilder en hel del tid og kræfter på forgæves forsøg på at rette på og forbedre vore medmennesker.

Der findes tilfælde, hvor ja og nej og sort og hvidt er det eneste rette

og rensende; men hvor kunne der spares megen kævl og strid og ærgrelse, om menneskene bare var lidt mere fredelige og fordragelige og ikke brugte så stor en del af deres evner til golde diskussioner, skænderier, strid om pavens skæg og retssager, der drejer sig om ting, der ikke er en dårlig nattesøvn værd. Den gamle kontorchef sagde de vise ord: »Unge mand, De aner ikke, hvor mange sager, der går i orden af sig selv ved at blive henlagt«. Jeg har taget lære af de ord og har altid både som skovrider og skovdirektør haft en arkivpakke, der hed »Sager som skal syltes«.

Ingen nåede vel, hvad han drømte om og håbede. Eventyrets hvide hind forsvandt mellem skovens træer, og ønskede man sig en grøn fiskeketcher, som man omsider fik, gik det vel oftest som i Strindbergs drømmespil, at nok blev man glad for ketchen, og nok var den grøn; men det var nu ikke helt netop den grønne farve, man havde tænkt sig. Virkelighed kontra drøm er et af livets store problemer, og ingen har vel udtrykt det genialere end Johannes V. Jensen i sin storladne Columbusvise:

. . . . men medens de kalder ham Verdensbefrier
og græder af Fryd, er Columbus
den eneste Mand der tier.
For da han fandt den frelsende Ø,
forgik hans Drøm. . . .
der skød sig en verden imellem ham
og den yderste strøm.

Mange dygtige mænd og kvinder har jeg kendt. De bedste af dem udførte deres gerning i stilhed og kom aldrig i avisen. Et lysende eksempel var den gamle nu afdøde skolelærer Johansen i landsbyen Gravlev nær Rebild bakker. Alle børnene fra dem, der skulle lære at stave, til dem, der skulle forlade skolen, blev undervist i samme skolestue, den eneste der var; men dygtige blev de både i dansk, skrivning og regning. Når eleverne så forlod skolen, var han ingenlunde færdig med dem, men blev ved at følge dem op gennem årene. Da jeg sagde til ham: »Men De kan da umuligt blive ved at have forbindelse med dem alle«, svarede han stilfærdigt: »Nej, der er bleven et par stykker væk for mig i Amerika«.

Som modsætning til dem, der tålte og tåler at ses fra alle sider, har jeg selvfølgelig også truffet en og anden, der højst tålte at ses fra een side og helst på afstand, samt enkelte af dem, Erik Bøgh har tænkt på, da han skrev:

Den, Gud gi'r et Embede,
gi'r han Forstand.
Den Sætning er stundom bestredet;
men giver han ikke Forstanden,
saa kan en Fuldmægtig bruges i Stedet.

Livserfaring! Hvor meget anammede man af den, hvor vis blev man? Lad os tale så sagte og være glade, om vi kom så vidt, at vi føler mere trang til fremdeles at lære end til at belære. Blev man så klog, at man ikke mere bruger brækjern, når man bare skal igennem en portiere? Tog man ved lære af den gamle håndværker, hvem man bebrejdede, at han lavede lige så smukt arbejde inde i skufferne på et møbel som udenpå, skønt ingen ser det. Han svarede: Gud ser det. Da jeg forlod skovdirektoratet, gjorde jeg mundtlig testamente til min eftermand og mine andre gode medarbejdere, som havde taget deres tårn under besættelsen med arbejdet for at værne skovene. Det lød noget lignende som: Husk, at der i næsten enhver sag er et menneskeligt moment, og glem ikke det lille smil i din omgang med menneskene.

Og så vender jeg bladene i mit livs billedbog og vil prøve på at fortælle, som når man sidder blandt venner, og fredspiben er tændt. Skovens sus, der lød gennem hele mit liv, »skal være noder til min sang«.

Barndom på Thoruphedegård

Far var bleven skovrider på Lindenberg, og vi flyttede 1898 fra Løndal til skovridergården Thoruphedegård. Under flytningen boede nogle af børneflokken hos faster Marie og onkel Matthias på Kollerup ved Hadsten. Den store oplevelse for os, som kun sjældent havde set jernbanetog, var at se il- og exprestogene fare forbi lige uden for haven, især når det var mørkt og ildskæret fra lokomotivet

belyste røgen, så toget lignede en ildsprudlende drage. En dag tog vi mod til os og gik ned til Hadsten station, hvor vi med bankende hjerte stod på den smalle perron, medens expressen drønedede forbi, så jorden rystede og lufttrykket tog vejret fra os. Jeg ville være lokomotivfører, når jeg blev stor.

Da vi forlod Kollerup og nåede Skørping station, var der endnu 5 fjerdingvej til skovridergården, som ikke for intet hed Hedegård; thi man skulle først over Asp og Rav hede og siden Thorup hede, før vi nåede vort nye hjem, som lå i randen af Siem skov. Sådant en natur havde vi ikke set før; men der var fra første færd noget i de dæmpede brune, grå og grønne farver, noget alvorligt, som gjorde indtryk på sindet, og det skulle siden vise sig, at naturen i og omkring Rold skovene, ja, i hele Himmerland bandt os for livet. Den øde og fattige natur taler ikke mindre stærkt end den frodige. I dag er de brune heder for en stor del forvandlet til granskove, der hører til de bedste i Danmark. Gran er ikke den frugtbare mulds træart.

Thoruphedegård var ikke »herskabelig«, men en hyggelig og rummelig gammel skovridergård, og omgivelserne med den tilgroede have, en grøn gårdsplads og to damme til den ene side, heden til den anden og de vidtstrakte skove med grønne enge var et eventyr for os børn. Mere mærkeligt var det, at mor, som var fra Lolland og havde levet sin barndom og ungdom i den frodige ønatur ved den blå strand, kom til at holde af egnen ved Rold fremfor alle andre.

Thorup hede var nok lyngbeklædt, men ikke hede i midt- og vestjysk forstand. Den var ikke flad men bakket, og i lyngen fandtes en del bøgepurrrer ligesom i hederne nord og øst for Madum sø og i Rebild bakker. Hver af disse bøgepurrrer er en lille isoleret skovverden med den store skovs jordbund og flora: Anemone, liden Konval og Skovstjerne. Disse heder har altså engang været løvskov, og bøgepurrrerne er de sidste rester af fortidens storskov, som mennesker og dyr hærgede, så lyngen vandrede ind.

Stærkest indtryk gjorde vist ensomheden omend ubevidst. Der var ingen anden verden, vi boede »der hvor kragerne vender«. Endnu er der langt fra Thoruphedegård til naboer, og den gang førte kun et hedespor forbi, som forbandt landsbyerne Thorup og Astrup. Der færdedes ikke andre ad den vej end vi selv — jo, een gang! Der kom

Thoruphedegård – den gamle skovridergård under Lindenberg.

en enlig soldat forbi; men det var også så stor en begivenhed, at en af vore piger et par år efter, da et eller andet skulle tidsfæstes, sagde: Jamen det var jo det år, soldaten gik forbi!

Solnedgangene over Thorup hede var uforglemmelige. Vi gik ad en hedesti mellem de mørke lyngbakker mod den lysende vesthimmel og slottet, der stod »tækket med gyldne skjolde«, medens Thorup kirkes spæde klokke ringede solen ned, et minde som endnu kan fylde sindet med andagt.

Kirken ligger ensomt og højt på en bakke, rugende over landet som en rovfugl på sin rede. Der er den dejligste udsigt over hede, skov og fjerne marker og ned over Madum sø. Landsbyerne Thorup og Hellum ligger et godt stykke derfra, og der går sagn om kirkens beliggenhed. De to byer stredes om, i hvilken af dem kirken skulle bygges, og så enedes man om at binde to hvide stude sammen og lade dem gå som de ville. Næste morgen lå de på bakken, og der byggede man kirken.

Thoruphedegård havde sin egen stol i kirken eller rettere to stole, hvoraf den ene vendte ryggen til prædikestolen, og der kunne det

jo nok knibe for et barn at lytte opmærksomt til præstens ord; men lyset ind ad vinduerne, som det faldt på de grove, hvidkalkede kampestenmure glemmer man ikke. Skønnere rum end de gamle landsbykirker, som har fået lov at ligge i fred for udsmykninger og restaureringer, findes ikke.

Dengang lå kirkegården hen med gravene som grønne græstuer »med vilde blomster iblandt«. Nu er den mere civiliseret, men ikke derfor kønnere. Alligevel skal jeg hvile der engang »ledt nurden den søndelige Dig«, og måske vil en og anden af kommende slægter lidt af sin vej »hidtræde«, dvæle en stund for at se ud over land og sø og for at lytte til vindens sus i lyngen og i Rold skovs træer.

Min arvede kærlighed til blomster slog på Thoruphedegård ud i en botanisk interesse, som vist var mere romantisk end videnskabeligt betonet. Ved hjælp af Rostrups Danske Flora åbnede en ny og broget verden sig for mig, de vilde blomsters rige. Noget større blev det aldrig til; men når jeg færdedes på Thorup hede med de gyngende moser og de sortbrune tørvegrave, havde jeg det så godt som en dreng kan have det. Den gule stikkende Visse, den violette Vikke, den hvide Hønsbær med det mørke øje, den røde Timian og Gensianen så blå som det yderste hav stod så friske i farverne mod lynnens brune og rensdyrlavets sølvgrå farver, for ikke at tale om Arnica, Rosmarinlyng og Tranebær. Jeg fandt også et par sjældenheder blandt andet på en mosgrøn sti den hvide, vanilleduftende enblomstret Vintergrøn. Men drømmen, min barnlige drøm, om at finde Hornnødden, trapa natans, gik aldrig i opfyldelse. Jeg vidste godt, at den er uddød og nu kun kendes fra mosefund, hvor man af og til finder dens nødder, der omtrent er så store som kastanjer og skal have været spiselige; men her i de dybe damme og sorte tørvehuller kunne den måske have overlevet uset af alle.

Inde i skoven nær skovridergården lå i en fugtig, grøn »sig« en vandhul, som hed det »Hvide Hul«, som ikke var spor af hvidt, men snarere sort at se på. Der var altid vand, formentlig fordi der var væld i bunden. Vi børn holdt os i passende afstand derfra og beskuede det med andagt, da det hed sig, det var »bundløst«. I vor tid var der en dyb brønd ved skovridergården; men i ældre tid var det hvide hul den eneste adgang til vand, hvor tøjet blev vasket og skyl-

let. Jeg har fået forærende en dug med indvævede billeder af jægere, hjorte, hunde og træer, en dug som engang har tilhørt en godsinspektør Kessler, som boede på Thoruphedegård. Det er en stor dug, men der var mærkeligt nok kun 11 servietter til den. Forklaringen har jeg fået senere gennem en gammel tante, hvis moder var inspektør Kesslers plejebarn. Den 12te serviet forsvandt en gang under storvask i det hvide huls »bundløse dyb«.

Fra det gamle HIMMERLAND

Nu ved omtrent enhver dansk, hvad Himmerland er, men den tid ligger ikke langt tilbage, da næsten ingen vidste det, end ikke himmerboerne selv eller »æ himmerboer«, som de siger i Salling med en lille ironisk biklang. Det er Johannes V. Jensens »Himmerlandshistorier«, der har gjort navnet kendt og har fastlagt det som den landsdel, der mod vest, nord og øst beskylles af Limfjorden og Kattegat og mod syd begrænses af Mariager fjord og en linje fra Hobro til Hjarbæk fjord — det gamle Himmersyssel, der omtrent udgør den søndenfjords del af Aalborg amt (herrederne Fleskum, Hornum, Hellum, Hindsted, Slet, Aars og Gislum), hvortil kommer Rinds herred af Viborg amt.

»Fra disse Egne drog Kimbrerne ud«, står der på Kimbrerstenen i Rebild bakker, den mægtige Rhombeporfyr (vist Danmarks største), hvori billedhugger Anders Bundgaard (ligesom Johs. V. født i Himmerland) har indhugget Cimbrernes hellige tyr, og noget er der måske om det, selvom de lærde ikke er enige.

Kimbrernes land, kimberland, kan ved en lydforskydning, som der findes flere paralleller til, være bleven til Himmerland, senere Himmerland. I kong Valdemars jordebog står Himbersyssel.

Ptolemæus, den navnkundige græske geograf (ca. 130 efter Kristus), som har efterladt det første kort over Danmark, har på dette kort betegnet Jylland med det af grækerne og romerne brugte navn »Den cimbriske Halvø«.

Er det rigtigt, at »herfra drog Kimbrerne ud«, da har Himmerland og dets folk en historie, som er mere end tusinde år ældre end det øvrige Danmarks, som regnes at begynde med Gorm den Gamle.

Folkevandringen, det store opbud af folk fra Jylland, er ikke sagn,

men virkelighed, og at kimbjerne under deres høvding Bojarik var med, er ej heller digt. På grundlag af *samtidige* romerske beretninger kan vi følge hele den årelange vandring ned gennem Europa helt til Spanien, læse om deres sejrige kampe mod de folk, de stødte på, om deres sejre over selve romerne og om, hvorledes de truede selve Rom og det romerske verdensrige, indtil Marius overvandt dem i slaget ved Vercellæ, som ligger mellem Milano og Turin.

Film eller fotografier af cimbrernes tog og kampe har vi ikke, men der findes hos de romerske historieskrivere skildringer så levende og malende, at man næsten ser det for sig. De havde lyst hår og blå øjne, og børnene havde »oldingehår«, dvs. lyst, om sommeren solbleget, hår, som ungerne langs grøftekanterne har den dag i dag. Efter slaget ved det nuværende Orange i Sydfrankrig, hvor romerne skal have mistet 80.000 soldater, ofrede kimbjerne nogle af fjenderne til guderne. Beskrivelsen heraf fortæller os også noget om vore forfædres religiøse skikke for ca. 2000 år siden. Præstinder i hvide klæder og med bronzebælter om livet smykkede fangerne med blomster og førte dem til et stort bronzekar, som rummede over 200 liter. Ofrene holdtes ind over karrets rand, og ypperstepræstinden overskar deres struber, hvorefter hun af det udstrømmende blod spæede sine landsmænd sejr. Man kan sammenligne denne beskrivelse med billederne på Gundestrupkedlen, det store sølvkar fundet i Ræve-mosen ved Gundestrup i Himmerland. Et af billederne viser en sådan menneskeofring.

De faldnes tal i slaget ved Vercellæ opgives sikkert stærkt overdrevet til 12.000. Selv efter at nederlaget var fuldstændigt, blev cimbrerne ved at kæmpe som rasende, og på vognborgen stod kvinderne og fortsatte mændenes kamp for til slut at dræbe deres børn og sig selv for ikke at falde i fjendens hænder og gøres til trælle. Plutark skriver: Deres død var lige så skøn som deres kamp.

End ikke med kvindernes og børnenes død var kampen endt. Tilbage var cimbrernes hunde, der til slut leverede *deres* forsvar, da menneskene var dræbt.

Himmerland er et stort og alvorligt land med vidt forskellig natur, og befolkningen har »sind« endnu. De er ikke engle, de har stærke lidenskaber, de er store både i fortrin og fejl, og landets historie er

præget deraf, skrevet gennem tiderne med blod og ild. Man for ikke med lempe i cimbrernes land, i Himmerland.

Romerne kaldte os barbarer; men det var ikke barbariet og kulturen, der mødtes i de skildrede kampe, det var forskellige kulturer, der brødes. Hvad der var sket, om Norden havde sejret over Syden, derom kan kun gættes; men var det cimbrerne fra Jylland (Himmerland), der drog ud og blev slået for 2000 år siden, er det vist eneste gang vores forfædre har været med til en verdenshistorisk afgørelse. Om relativt mange mennesker og stor bebyggelse i oldtiden vidner Himmerlands talrige gravhøje, som kroner næsten enhver horisont. Der er i Himmerland fundet mere end 5000 jordfaste oldtidsmindesmærker, de fleste stammede fra bronzealderen. En undtagelse danner det østlige Als sogn ved Mariager fjords udmunding i Kattegat. Der findes overhovedet ingen oldtidsmindesmærker, thi i oldtiden stod den egn under vand.

Desværre er mangfoldige af oldtidsmindesmærkerne skæmmet eller helt ødelagt og forsvundet. Nationalmuseet holdt alt for længe på den frivillige fredning af oldtidsmindesmærker, og selv nu, da de er fredet ved lov, sker der ikke sjældent overlast. I gamle dage holdt folketroen sin hånd over oldtidsminderne ud fra troen på, at den, som gravede i en høj og forstyrrede de gamles gravfred, ville blive ramt af ulykker. Nu er vi »oplyste«, men kun halvvejs. De færreste tror nu på højfolket og dets hævn, men oplysningen rakte ikke til forståelse af oldtidsmindernes alvorstale og uerstattelighed. De tilhører også de slægtsled, der kommer efter os. Ejendomsret er ikke det samme som ødelæggelsesret overfor nationale værdier. Folketroen, overtroen, var på disse områder udtryk for en højere kultur end »oplysningen«.

De mærkeligste af Himmerlands mange storslåede oldtidsmindesmærke er vel nok de mægtige jættestuer ved Snæbum. Det er en andagt at stå i gravkamrets fugtige luft og lade lygtens skær flakke over de vældige sten i loft og vægge. For få år siden lå her endnu en jættestue, der af en eller anden uforståelig grund ikke var fredlyst som de 2 andre (fandt man mon, at der var nok af dem?). Den blev behandlet, så man skammer sig på visse landsmænds vegne — udgravet, plyndret for gravkamrets mægtige sten, kørt bort som fyld.

Et andet mægtigt monument er langdyssen »Troldkirken« ved landsbyen Sønderholm på Nibeegnen. Flere af randstenene er langt over mandshøjde, og overliggeren skal være den største i Danmark. Dejligt ligger denne dysse i landskabet, og udsigten derfra er storslået selv efter himmerlandske forhold.

Ved Øster Hornum ligger en brun, lyngklædt bakke kronet med en række kæmpehøje, der ses viden om. De hedder »Nihøjene«, men da jeg så dem sidst, var der kun $7\frac{1}{2}$. Hvorfor blev dog kun nogle af dem fredlyst i tide? Var det nok at frede et par af dem som »typiske«? Det var jo netop det, at der var hele 9, som gjorde synet så sjældent og storslået.

De gamle veje i Himmerland taler også om fortid og om henfarne slægter og har tiltrukket sig både videnskabsmænds og lægfolks opmærksomhed. Ude i det åbne land er de som regel jævnet ud og pløjet over, men i heder og skove ligger de endnu som hulveje, undertiden i hele systemer, flere »huler« ved siden af hinanden, ganske simpelt fordi man kørte ved siden af, når det hidtil benyttede spor blev ufarbart. Nogle af disse veje stammer vel fra stude- og oksedrifternes tid, men andre må efter videnskabens anskuelse dateres helt tilbage til oldtiden. De ligger langs vandskellene og er flankeret af gravhøje. Sådanne typiske hulvejssystemer ses f. eks., hvor vejen til Nibe over Ø. Hornum og Mastrup munder ud i Aalborg-Hobrovejen, endvidere nord for Skørping Kirkeby på faldet ned mod Lindenberg å, samt adskillige steder i Rold skovene f. eks. meget smukt ved »Lerhule« og ved »Slettingen« på Buderupholm skovdistrikt. Disse hulvejssystemer er nu fredlyst af Nationalmuseet. I nogle af disse skovhulveje gror der bøge, som giver en art negativ aldersbestemmelse: I de 2-300 år disse træer har groet i hulvejene, har disse ikke kunnet benyttes til færdsel, i alt fald ikke ved vogne.

Fundet af den mægtige køkkenmødding ved Bjørnsholm, Vitskøl Kloster, er forholdsvis nyt. Flintflækkerne ligger så tæt, at et barn kan samle dem i håndfuldevis. De længere kendte Ertbøllefund vidner også om oldtidsbeboere. De stammer fra den tidlige bosættelse og fortæller om en tid, da vore forfædre alene levede af fiskeri og jagt, og om en dyreverden, hvor bl. a. elsdyret hørte til. Her findes også det berømte molér, en geologisk dannelse tildels af vulkansk op-

rindelse. Hvor skred har fundet sted, ligner klinten en uhyre lagkage, hvor dejgen er leret og »sylvetøjet« ligger som sorte striber af vulkanaske. Vulkaner i Danmark! Det har vi altså også haft, men de lærde ved ikke ret, hvor vulkanerne har ligget. Nogle mener dér, hvor Kattegat nu ligger, og den teori har i alt fald den fordel, at den er vanskelig at modbevise. Moleret ved Ertbølle udnyttedes ikke som det på Mors og Fur. På Mors findes en betydelig industri, hvor der bl. a. brændes sten af moleret. Disse sten bruges til isolering og er meget lette. De kan endog brændes, så de flyder på vand.

Der findes også oldtidsagre i Himmerland. De er omgivet af lave jordvolde. Det var professor Gudmund Hatt, som havde æren af disse fund og beskrev dem bl. a. i Acta Archaeologica 1931. Et kort heri viser forekomsterne af oldtidsagre, og der er langt flere i Himmerland end i andre områder af lignende størrelse, også et tegn på stærk bebyggelse i oldtiden.

Ved Vindblæs findes en del af disse agre, hvor man kan gå og lege, at her var hørmarken, her hirsemarken og her bygmarken. Det er snart en menneskealder siden, jeg har været i Vindblæs, som den gang var et dejligt sted, hvor der endnu var vidtstrakte lyngarealer og en hyggelig gammel kro med en fornøjelig vært og med herlige hjemmelavede retter. Mellem de vældige lyngbakker ligger en grøn og fugtig dal, hvor den blå Ensian vokser, mere blå end himlen og det yderste hav, selve fantasiens blå blomst, som for en stund kan lede tankerne bort fra rationalisme, funktionalisme og alle de andre ismer, der tørrer sjælen ud som ørkenvinde.

Vindblæs bærer ikke sit navn forgæves, den jyske blæst fejrer triumfer og suser i lyngtoppene »med Vé i Mælet af vilde Mile«. En oktoberaften i Vindblæs kro, når vinden tuder om husets hjørner, det er hygge i oprindelig forstand, værn og læ mod elementerne, og lampens venlige skær som en god ånd, der holder det onde mørke ude. Man kan næsten fantasere sig til, hvor godt der har været i hulen hos vore forfædre, som dyrkede de nu lyngklædte agre ved Vindblæs.

Store oldtidsfund kendes fra Himmerland. Vægtige guldringe blev fundet ved Fræer og ved Mov, den ældste kendte plov ved Døstrup på Hobroegnen og den store sølvkedel, Gundestrupkarret, vel nok

efter tabet af guldhornene det fornemste oldtidsminde vi ejer i ædelt metal. Mindre iøjnefaldende men lige så sjælden en skat er den kornsegl af flint (med træskaft), som blev funden i Stenild nær Hobro og købt af daværende apoteker Hansen formentlig for en dalers penge. Den er nu i Nationalmuseet og kom der således, efter hvad direktør Poul Nørlund fortalte: Nationalmuseets daværende direktør Sophus Müller havde hørt om seglen og bad apoteker Hansen om den, men han ville ikke skille sig ved den. Hjemkommen skrev Sophus Müller endnu en gang og understregede, hvor opsat museet var på at erhverve dette oldtidshøstredskab. Apotekeren sendte seglen med følgende ord: Tag den så i Guds navn! Sophus Müller svarede (vist pr. telegram?): Tusind tak, Gud velsigne Dem!

Runestene er også fundet i Himmerland f. eks. ved Aars, på Stenild hede (Ravnkildestenen på Ravnkilde kirkegård) og ved Skivum: »Han var af mænd i Danmark den første og bedste«.

Det vrimler med sagn i Himmerland, sagn om Odins natlige ridt, om »Knarkvognen«, der kører gennem luften om natten under knirken og knarken som fra en usmurt vogn, om usalige mænd som i levende live flyttede skel, om lindorme, om gården der sank i søen, fordi man hentede præsten til en døende, men lagde en gris i sengen, om sten som af trolde blev slynget efter kirketårne, om hvide damer, hovedløse heste og meget andet. Her skal gives nogle få eksempler på gamle himmerlandssagn.

I skoven ved herregården Buderupholm stod endnu i mands minde egen, som Fanden løb imod, da han hentede Per Yde, ejeren eller fæsteren af Teglgården og dermed formentlig også af Teglgårds vandmølle. Møllere havde intet godt ord på sig og havde ofte noget med Fanden at gøre. Træet, den slemme løb imod, blev skævt. Det findes på et billede, som fru Agnete Gjern, født Dahl ejer. Fru Gjern er født på Buderupholm. — Per Yde anede uråd og ville åbenbart have sit jordiske mammon med sig, hvad der end skete; thi han lod pigen bringe sig et fad sur mælk, og deri hældte han pengene, som han ville søbe i sig; »men han kunne ikke sluge dem«, og da pigen kom ind i kamret, havde Fanden hentet Per: hans hjernemasse sad som grød på væggen, »så Fanden må have taget noget hårdt ved ham«.

Fra de store skove ved Rold kendes mange sagn fra den tid, kulsvie-

riet var almindeligt. Kulsvierne måtte jo overnatte ude ved kulmilerne, og dér i mørket og ensomheden om natten kunne sære ting hænde, og de blev vel ikke mindre fantastiske af, at der hørte godt med brændevin til håndteringen. Rationen var i alt fald i nogle tilfælde 3 pægle pr. mand pr. nat, og der er ingen grund til at tro, de var afholdsmænd om dagen. Jeg har kendt en af dem, som tog sine 3 pægle. De hørte med til produktionsomkostningerne, og han var trænet, kunne drikke dem uden at blive fuld.

Nogle kulsviere sad en lørdag nat og varmede sig ved et bål, da der pludseligt stod en lille ellepige iblandt dem. Hun trådte hen til bålet og løftede sine klæder op, så den gode varme kunne lune hendes bare skind. Da tog en af kulsvierne en glødende pind og brændte hende med den. Hun gav et skrig og spurgte: Hvem var det, som brændte mig? »Mæ sjæl« (jeg selv), svarede kulsvieren, og det var et held for ham; thi nu kaldte ellepigen på hjælp: »Trøsø Trold, Fossi Buh og Aldaals Dreng!« (Trolden fra Trøsø, som ligger ved hovedlandevejen gennem Rold skov. Fossi Buh = Faaresø Buh, en anden skovtrold. Aldaals dreng, trolden fra Aldal). De tre vældige skovtrolde kom nu farende med brag og bulder og spurgte: Hvem har skadet dig? »Mæ sjæl« svarede ellepigen, så troldene troede, hun selv havde brændt sig, og før de blev klar over sammenhængen, var kulsvierne flygtet. De nåede lige hjem og fik døren slået i bag sig, inden troldene nåede dem. Men næste morgen var kulmilerne jævnet med jorden og kullene spredt for alle vinde. Og hvis nogen tvivler, kan han gå ud i Rold skov og finde både Trøsø, Faaresø og Aldalen, hvor alt endnu er så uberørt, at der såmænd godt kan trives et par skovånder.

De gamle viser synges endnu i Himmerland. De findes ikke på alfarvej mere, men de er der. Vil man høre dem, skal man hellere gå til de små, afsides beliggende, stråttækte huse end til slottene og de store gårde, hvor sansen for visernes kraft, skønhed og poesi næppe lever mere. Måske var det netop ensomheden og fattigdommen, der tyede til disse viser som en modvægt mod hverdagens grå slid og modgang. I visernes land er træerne grønne, himlen blå og hjerterne røde.

Jeg har fundet disse viser med deres mangan gang ædle melodier i mængde til glæde for Evald Tang Kristensen, for mig selv — og for

dem, der sang. Nogle af melodierne går meget langt tilbage i tiden og har haft den ære at blive benyttet af den berømte engelsk-australiske pianist og komponist Percy Grainger i nogle af hans kompositioner. De har nu været spillet af store orkestre verden over, har været udsendt gennem den engelske radio osv., og det er jo lidt af et eventyr, at viser, der 1927 blev sunget af vejmandens kone på Fræer hede, nu spilles i koncertsale verden over.

De fleste viser, man hører, er nyere almueviser på iørefaldende melodier og som regel med et indhold uden større poetisk værdi. Visen om »Den skønne Zylinda« har jeg i 37 opskrifter; men engang imellem glimter guldets både i ord og melodi som f. eks. i »Moderen under Mulde« (benyttet i Hertz's »Svend Dyrings Hus«, men langt ringere en originalen), »De talende Strænge«, »De to Søstre, den rige og den fattige« og i den gamle »Majvise« eller »Sommer i By Vise«, som i alt fald er fra Chr. IV's tid. Man kan endnu komme ind i en stue, hvor der sidder en kvinde eller mand og synger viser af middelalderlig oprindelse efter mundtlig tradition gennem århundreder.

Der synges også skæmteviser, ofte drastiske og drøje, men fulde af vid og fantasi. Billedhugger A. J. Bundgaard kunne mange af de gamle viser. Han havde dem efter faderen Jens Kristensen fra den lille landsby Ersted på Rebildegnen. Faderen var en fattig træskomand, men en kunstnersjæl fuld af viser, eventyr og sagn, en af Tang Kristensens allerbedste kilder.

De gamle »Sæjer« (siger) er også værd at notere. En af dem siger om himmerboerne, at der går 3 vendelboer på en himmerbo. Det lyder jo såre smigrende for himmerboen, men der er en tilføjelse, som lyder: Men der skal 3 himmerboer og en gammel gedebuk til et menneske.

Folketro (overtro) findes endnu i rigt mål i Himmerland som mangfoldige andre steder i Danmark, hovedstaden ikke undtaget.

For ikke mange år siden fandtes et par steder i Rold skov en såkaldt »Drøhskast«, som gamle Karen (Topkaren) Andersen i Tophuset i Rebild kaldte dem. De har haft andre navne i andre egne. Der var også en i Rebild bakker i »Narre Dyddel« (Nordre Dybdal). En drøhskast var en hob af små grene og pinde, som blev holdt ved lige ved, at ingen, som gik forbi, turde undlade at øge hoben med en pind

Skovrider Poul Lorenzen og Top-Karen fotograferet ved Rebildfest ca. 1930.

som en art offer. Undlod man ofret, ville der hænde en noget slemt. Pindehoben lå der fra Arilds tid, fordi der en gang på det sted var begået en ugerning, et mord eller lignende. Ingen vidste hvad; men det spøjte, og man gjorde vel i at bringe det lille offer. Jeg har personligt i mine unge dage set en sådan pindehob, »Stikkehob« kaldtes den dér, i en skov under Hardenberg på Lolland. Selvfølgelig troede ingen på det oplyste Lolland på den gamle snak, hvis man spurgte dem; men mærkeligt nok var der altid et pænt læs ris i stikkehoben, og ingen gik forbi uden at øge bunken med en pind! Stikkehoben ligger der formentlig endnu.

I en forsamling fortalte jeg som så ofte om folketro knyttet til skove og træer og kom derunder ind på rønnen og dens undergørende magt mod trolddom og hekseri. Især var en »Flyverøn« fuld af kraft. En Flyverøn er en lille røn, som har sået sig selv og gror i en kløft i et større træ eller på et gammelt stråtag. Efter foredraget kom en halvhundredårig mand hen til mig og sagde: »Det med flyverønnen, det passer«. Da han var dreng, havde hans moder en gang sendt ham til vejrs efter en kvist af en flyverøn, fordi hendes rok var forgjort og ikke spandt som den skulle. Pinden blev sat i rokken, som derefter spandt så godt som nogensinde.

Engang fik jeg brev fra en mand på Hobroegnen, lad os kalde ham Per. Han bad om min hjælp overfor naboernes nederdrægtigheder. De slog rør i hans sø, ja de havde endogså »sunket« søen. En dag, da jeg kom forbi, gik jeg ind til manden. Der var stengulv i husets eneste stue, hvilket ikke er almindeligt i vore dage. Klog og oplyst var han på sin vis og med megen viden om juridiske spørgsmål, en værdig efterkommer af sagaernes lovtrækkere. Vi fik en pilsner og to glas, og så udøste Per sit hjerte. Naboen og hans søn, som var lige kønne, gik en dag og slog tagrør i søen og fortsatte, da Per forbød dem det, ja de ville endogså jage ham hjem fra hans eget rørskår.

Hvad gjorde så *De*? spurgte jeg naivt.

A skod Dem!

Hvad gjorde *De*?

Ja, a skod dem sgu! Her skal *De* se!

Og så hentede Per papirer, udskrift af dommen for at have skudt hagl i underlivet på de to naboer, fængsel osv. Ingen af de ramte

døde, men det var ikke Pers skyld. Efter den forklaring skævede jeg noget til den kalkede væg, hvor bøssen hang, men vi skiltes pænt, skønt jeg ingen hjælp kunne yde. Jeg blev jo klar over, at Pers eneret til søen vist var mere end tvivlsom.

Til sidst tog Per mig i knaphullet under et sidste forsøg på at få mig på sit parti, idet han ædelmodigt talte om det ansvar, han og jeg ikke kunne bære for de to naboskurkes skæbne efter døden: »Vi kan ikke forsvare, at de to skal gå dernede ved søen og hwælle (råde, skrige) om natten etter djer død«. Vi var ude at se på søen, og der var et sted på marken, som vi endelig måtte gå udenom. Der havde en gang ligget en kæmpehøj, som var sløjfet, og gik man over det sted, blev man vildfarende.

Under Pers fortælling om naboerne stod et kvindemenneske (konen?) og lyttede med døren på klem fra køkkenet. En gang stak hun hovedet ind og sagde: Do glemmer å fortæl' skovrieren . . . Men Per vinkede afværgende med hånden og sagde: Hold Kjæw!

Om en kone, som kunne nogle herlige gamle viser, blev sagt, at hendes ægteskab var noget uharmonisk. Hun og manden sloges ofte korporligt, og hun fik kløene; men en gang fik hun ram på ham. Hun hængte sig på skrømt i bryggerset med rebet bundet under armene. Da manden kom derud, blev han jo forskrækket og gik hen for at skære hende ned med det resultat, at hun fik sparket ham eftertrykkeligt i hovedet. Hun havde beholdt træskoene på.

Da Helligkilden på Gammel Skørping kirkegård var restaureret, mødte en del mennesker ved indvielsen blandt andre en invalid i rullestol for at prøve det undergørende vand. Der var også flere, som havde flasker og tog vand med sig hjem. Der blev fortalt om en dreng, som moderen havde givet en flaske med; men drengen glemte at tage vand fra Helligkilden og fyldte på hjemmevejen flasken i en bæk ved Rebild, hvis vand også må have haft undergørende kraft; thi moderens gift forsvandt.

Berømt langt ud over Himmerlands grænser var den kloge kone i Vindblæs, Maren Haaning, dvs. stammende fra Hanherred. Hun var så søgt, at folk undertiden måtte vente 2-3 dage på behandling. Så sent som 1933 var der en anden klog kone, som havde ca. 100 patienter daglig og parkeringsplads.

At Maren Haaning stod i ledtog med Djævelen blev anset for givet, så meget mere som en patient en gang havde kigget gennem en dørsprække og set en stor mand komme op gennem en lem i gulvet til Maren i »Lønkammeret«, som var et lille mørkt rum, kun godt 1 meter på hver led.

Marens kure var kraftige, f. eks. denne mod hugormeslag: »Hugormekrop stødes. Kom $\frac{1}{2}$ teskefuld deraf i en spiseskefuld tjære. Tages ind«.

Når Maren ordinerede hugormekød, skulle det spises tiende. Pastor Worm kom en gang ind i Rold skole, hvor han fik at høre om to småpiger, som havde været syge. Den ene var bleven kureret og var i skole, den anden var hjemme endnu. Præsten spurgte, hvad råd de havde brugt? De havde fået hugormekød på deres mellemmad! Hvorfor er du kommen dig, men din søster ikke?

Nej, for hun snakkede, medens hun spiste det!

Maren Haaning skyldte for øvrigt selv en hugorm al sin klogskab og kraft, men det var intet mindre end selve hugormekongen her var tale om, et meget sjældent dyr; men fandt man den, var ens lykke gjort. Kogte man suppe på den og spiste af suppen, blev man synsk, kunne se kalvene inde i kørne osv. En mand i Vindblæs fandt en gang en hugormekonge og fik en kone til at koge suppe af den; men medens han sad og ventede på suppen og snakkede med konen, kom dennes datter hjem fra skole. Hun troede, det var hendes middagsmad, som stod og kogte, og spiste suppen. Manden var utrøstelig, men der var intet at gøre. Det blev den lille pige, som fik alle de overnaturlige egenskaber og siden blev til den kloge kone i Vindblæs. Der var mere end een Maren Haaning. Datter fulgte efter moder i 3 led.

Himmerland har fostret stormænd på mange områder lige fra Bojerik og den ukendte, der af mænd i Danmark var »den første og bedste« (Skivumrunestenen), til vore dage. Lad mig blot i litteraturen nævne Johannes V. Jensen, der var født i Farsø, hvor hans fader var dyrlæge, og i billedhuggerkunsten A. J. Bundgaard, som blandt andet var mester for Gefionspringvandet. Deres kunst var Himmerlands almuesind i blomst; men også i den menige mand og kvinde kan

gemmes betydelige kunstneriske evner, selvom de ikke nåede ud til offentligheden. Jeg kan nævne Anna Munck, som var en benådet visesangerske. Den verdensberømte Percy Grainger sagde om hende: »Hun er en stor kunstnerinde«. Billedhugger Bundgaards fader var også en kunstnersjæl både i og udenfor sit fag, træskomageriet. Kan et par træsko være kunst? Den, som har set det par, træskomanden i Ersted gav sin hustru i morgengave, vil ikke benægte det.

Billedhuggeren fortalte om faderen, at han mest udtrykte sig i ord-sprog og mundheld, dels som han kendte dem i mundtlig tradition, og dels som han selv formede dem uden at vide det.

Mange himmerboer er fødte talere og fortællere, ikke blot mændene. Jeg glemmer aldrig en fest i Als (Østjylland), hvor den gamle spillemand Jens Frederiksen spillede med sine 8 sønner og blev fejret. Om det var hans 80 års fødselsdag eller 70 årsdagen for hans første spilletillegestue husker jeg ikke; men der blev talt smukke og velvalgte ord af både provst og degn og andre. Da rejste en gråhåret kone sig og talte, så alle de små billeder de vendte sig omkring — jævne ord, som kom fra hjertet og lod nådig glemsel falde over, hvad der ellers var sagt i bedste mening. Hun fortalte, at hun huskede, hvordan Jens Frederiksen havde lært hende og de andre børn at synge i skolen, især om julen — og om pinsen ude i de grønne bakker ved havet, timer hun aldrig kunne glemme. Og siden, Jens, spillede du til mit bryllup — og nu har du lært mine *børn* at synge de gamle sange og salmer — og nu sidst har du spillet til mit sølvbryllup. Og alt det sæjer a dæ tak for, Jens!

Der var spillemænd mange steder i Himmerland og er det vel endnu, rigtige spillemænd, ikke blå drenge og hvad de nu kalder sig. Der var i min tid, som varede fra 1920—40, Hans Verner i Rebild (han var træskomand af profession), Søren Lund i Gravlev og andre f. eks. i Bælum; men storspillemanden var den ovenfor nævnte Jens Frederiksen i Als, fiskerlejet ude ved Kattegat. Han var fisker, landmand, strandfoged, møller en tid, og forskelligt andet, samt spillemand, først og sidst spillemand, og vel at mærke i en tid, hvor der intet var at tjene ved at spille gammeldaws, og ikke for en tønde guld havde man fået Jens til at spille til »moderne jokkedans«.

At høre Jens spille sammen med sine 8 sønner var en oplevelse, enten

de nu spillede til dans eller bare holdt tempeltjeneste i musikkenes rige og spillede for deres egen glæde og til Guds ære.

Jens Frederiksen var ingen Paganini, og det vidste han godt; men spille til dans det kunne han. Als var et badested, hvor der boede en del mennesker om sommeren, og et år var der blandt sommergæsterne en berømt musiker, violinist. Var det Burmester eller Peder Møller eller en tredje? Jeg husker det ikke; men selvfølgelig fandt han og Jens hinanden og snakkede musik.

Berømtheden besøgte Jens Frederiksen, bladede i hans noder og spillede for ham, medens Jens betaget lyttede. Så sagde den store mand: Lad mig engang prøve at spille nogle af Deres gamle danse! Og det gjorde han. Bagefter udtrykte Jens Frederiksen sin beundring — det var fænomenalt, helt utroligt at nogen kan spille sådan osv.: »Men du mangler Tawet!«

Vi kan ikke alle være kunstnere, og godt er det, at nogle af os bliver ved jorden både i bogstavelig og i overført forstand, og slidere har Himmerland ikke manglet. En god repræsentant for dem var gamle Karen Andersen i Rebild, kaldet »Topkaren«, fordi hun og »Topjens« boede i huset, der lå og ligger på toppen af Rebild bakker. Hun blev 87 år gammel og levede sine sidste år godt af at servere kaffe og sodavand for folk; men så nemt var det ikke altid gået for Karen.

Som ung tøs tjente hun hos en smed, hvor hun skulle svinge forhammeren, hvad hun ikke havde kræfter til, og fik lussinger, når det ikke var godt nok. Da hun blev gift, gik hun med manden på skovarbejde, om vinteren ofte i dyb sne, ud med lygte om morgenen og hjem om aftenen i mørke, ofte drivvåd. Huset de boede i, Tophuset, havde hun og Jens selv bygget. Om det så var stenene »brændte« de dem selv i solen, den billigste teglovn, og under alt dette fik Karen børn, mange børn, som hun ammede og passede. Siden tog hun sig af børnebørnene, for den sags skyld også af andres børn. En tid havde hun to børn ved brystet, hvoraf intet var hendes eget. Med hende gik en gammel, stærk og livsvis kvinde bort.

Originaler var der nok af i det gamle Himmerland.

»Tordenkalven« var en af dem. Både han og hans viser huskedes endnu i min tid (1920–40), især i enge ved Nibe; men bedst kendes

Lubn-Hans' datter Jensine Hansen foran hjemmet ved Madum sø. P. Olsen fot.

han gennem Johs. V. Jensens vidunderlige Himmerlandshistorie. Endnu omkring år 1900 levede en huleboer ved Madum sø, som lå en fjerdingvej fra mine forældres bolig, skovridergården Thoruphedegård. Manden hed Hans Lund, men blev kaldt »Luhn-Hans«. I hytten, som var af kampesten og jordtørv, fandtes et bord men ingen stole. Man sad på sten. Luhn-Hans og hans hus findes afbildet i Tang Kristensens bog »Gamle Kildevæld«.

Selvfølgelig besøgte Tang Kristensen Hans Lund på sine vandringer og nedskrev sagn og andet efter hans beretninger. Da Tang Kristensen blev sulten, pakkede han sin mad ud, og en datter, som »førte hus« for Luhn-Hans, hentede brød og skar nogle skiver af både til faderen og til sig selv, men af to forskellige brød. Da Tang Kristensen spurgte, hvorfor de ikke spiste af samme brød, svarede hun, at hun ville have af faderens brød: »For der er så møj hønsemog i-et!« Forklaringen var, at faderen fik sit brød gennem fattigvæsenet fra et sted, hvor hønsene holdt til i lokalet, hvor dejgtruget stod, og om natten satte sig til hvile på kanten, nogle af dem med gumpen ind efter.

Nogle gamle håndteringer, som ellers er uddøde nu i teknikkenes tidsalder, lever endnu i Himmerland. (Dette er skrevet omkring 1940). Noget af dette har nydt den ære at blive optaget på film, ikke til biografteatrene, men til Nationalmuseets arkiv. Dette gælder f. eks. kulsvieri (den gamle milebrænding), træskomageri og flere af de gamle metoder til fremstilling af seler (prannier), hosebånd og forklædebånd.

Kulsvieri hører til vore ældste »industrier«. Kulbrænding er f. eks. omtalt i Njals saga. Søren Jensen ved Skørping var måske Danmarks sidste kulsvier, når talen er om den gammeldags kulsvidning i miler, dækket med jordtørv, og Hans Verner i Rebild var i alt fald en af vore sidste rigtige træskomænd. At han også var tækkemand og spillemand nævnes for fuldstændigheds skyld. Forhåbentlig er alle hans redskaber, bor m. v., som han »gjorde træsko« med, endt på et rigtigt museum.

Båndfremstilling kunne ske på flere måder. Længst holdt den sig på vævespjældene, hvorimod »linkningen« (også kaldet »sprang«) og »brikningen« nær var uddød. Til linkningen hører ingen redskaber,

bare et dørhåndtag eller lignende at fæstne trådene i. Til brikningen hører nogle små, tynde, firkantede (kvadratiske) træplader med et hul i hvert hjørne, hvorigennem trådene trækkes. Begge disse metoder går meget langt tilbage i tiden både her og i andre lande, ja, helt til oldtiden, hvad fund i oldtidsgrave beviser.

Den sidste repræsentant i Danmark for linkning var sikkert Ane Jakobsen i landsbyen Gravlev nær Rebild bakker. Hendes hosebånd blev da også udstillet så fjernt som i Trondheim på foranledning af nationalmuseumsinspektør Elna Mygdal. Nu har adskillige lært Ane Jakobsen kunsten af, og brikningen er næsten bleven moderne. At den blev bevaret, skyldtes jægermesterinde Hvass på Randrup, som på et meget tidligt tidspunkt interesserede sig for gamle håndarbejder. Der hang brikker på en del museer, men ingen kendte brugen. Da fandt jægermesterinden på Kongerslev mark en gammel kone, som kunne »brikke«. Når brikkerne er anbragt og længdetrådene trukket gennem hullerne, er kunsten ikke stor, og den gamle kone så med forbavselse, at fru Hvass så omtrent med det samme kunne brikke. Hun udbrød: »Ja, det er det a sæjer — det er en Videnskaw! Nær en har sit-et (set det) jæn Gaang, saa ka-en et!« Nu er der skrevet lærde værker om brikning i fortiden. Det *blev* til en videnskaw.

Hjemmebrygning af øl og bagning i den store bagerovn af rugbrød var mellem 1920 og 1940 omtrent gået af brug, dog ikke helt. Hvert år fik jeg i fødselsdagsgave et hjemmebagt rugbrød fra en gård i landsbyen Thorup.

Vil man vide noget om himmerboerne, deres sind og tankegang og deres sans for humor, da kan man roligt ty til Johannes V. Jensens Himmerlandshistorier, som i dybeste forstand er sandfærdige, selvom de er »digtet«.

Vil man længere tilbage i tiden, kan man læse »Rinds Herreds Krønike«, som herredsfoged Christen Sørensen Testrup skrev 1739—40. Den er god at få forstand af. Blodhævn som i de islandske sagaer var ikke ukendt. På selve Simested Thing dræbtes 3 mand og såredes flere, fordi to kvinder var kommen i trætte om et stolestade i Simested kirke, og da en gang en vogn fra Rold i Aalborg påkørte en af de Rinds herreds »Knaber«, som de kaldtes, førte det til et reelt slag,

hvor Roldmændene forskansede sig i en veritabel vognborg, som knaberne stormede. Resultatet blev 3 faldne og en del lemlæstede.

En del trætter afgjordes på det årlige Dal marked; men dette flyttedes under Chr. IV til Hobro, efter sigende fordi borgmesteren i nævnte by efter et marked lod opsamle de i slagsmål afhuggede fingre og foreviste dem for kongen, som lod »Dellemarked« flytte til Hobro, fordi der intet andet forhandles end Guds fortørnelse med slagsmål, drik, dobbel, horen og andet sligt.

Der står i Rinds herreds krønike: »Det er skade for denne egn, at det blev ophævet, hvilke skete omtrent 1640«.

Det stride sind træffes endnu i Himmerland. Så smuk en skik som den at rejse majbøg og danse omkring den (filmet ved Skørping Kirkeby af overinspektør Uidali ved Nationalmuseet), har ført til drabelige slagsmål med ungdommen fra nabobyerne, der efter gammel skik satte en ære i at erobre og bortføre majstangen. Blev majstangen erobret, hed det sig, at man ikke måtte rejse majstang næste år. Det skete, at politiet måtte tage affære, og billedhugger Bundgaard fortalte, at man i en af landsbyerne (Aardestrup? Oplev?) holdt vagt ved majstangen om natten med ladet gevær.

En strid om vejret fra Østhimmerland, egnen ved Mou, vakte opsigt. Ejeren af jorden hævdede, at vejen var hans, medens naboen holdt på, at han havde ret til at køre der og vedblev dermed også efter at ejeren havde truet ham med det værste. Da naboen en dag kom kørende ad vejen, mødte han ejeren, som lagde sig ned tværs over vejen. Han regnede vel med, at naboen ville standse, men han piskede på hestene og kørte manden over. Der blev rettergang og dom efter dommerens helt forgæves forsøg på at mægle.

Jeg har selv udførligere andetsteds fortalt om begivenheden, og jeg fortalte derom til Achton Friis, som skrev derom i »De Jyders Land«. Det bør tilføjes, at dette skete i Østhimmerland, hvor de har ord for at være forholdsvis fredelige. De skal være værre mod vest.

I dag er Himmerland moderniseret som det øvrige land; men skjult under overfladen lever det gamle Himmerland, ikke mindst i »Skovkanterne« omkring de store skove ved Rold, og den, som vil vide lidt mere om befolkningen end det rent turistmæssige, må tage det gamle Himmerland med. Også landets historie er fyldt med vold-

somme begivenheder og er skrevet med blod og ild, bogstaveligt. Skipper Clement var vendelbo, men Himmerland blev hovedskuepladsen for både hans sejre og nederlag. Ved Svendstrup sejrede skipperens bondehær over adelen, som tog sin hævn i Aalborg. I Storvorde boede bonden Esbern Nielsen, som fangede den sårede skipper, da han søgte at fly. Under Clementfejden blev mange af Himmerlands herregårde brændt. Den røde hane galede bl. a. over Nørlund, Torstedlund, Visborggaard, Lynderupgaard, Klarupgaard og Næs.

Himmerland er nu i hovedsagen opdyrket. De »sorte sogne« (lyngklædte) er svundet ind, men endnu, da jeg kendte landet, var ikke blot den Lille Vildmose større end den store, men der fandtes også endnu store hedearealer således Lundby hede mellem Nibe og Løgstør. Lundby hede stod i forbindelse med Oudrup og Vindblæs heder, og her kunne man endnu (1933) finde et ståsted, hvor man kun så lyng helt til horisonten. Her ville det endnu forekomme naturligt, om Blicher var kommen vandrende med sin bøsse og Linke Smælem med Peiter Benløs på ryggen.

Mamsellen på Visborggård

Fortalt af Laurits Laursen, Halvrebgården, Als, Østjylland.

Mamsellen gik igen, skønt 9 præster forsøgte at mane hende. Hun var den stærkeste og slog bogen fra dem. Præsten fra Als, senere provst Haugaard, havde 2 gange været i den sorte skole. Han og nogle andre præster sad i en sal, da mamsellen, som hendes vane var, kom med et sus, så lysene slukkedes. Hun kom ind gennem døren, men den Als præst havde sat et lys over døren, og han siger til mamsellen: Det lader du sidde, for det har set dig, før du så det!

Så begyndte han at læse af bogen, men hun sprang på ham og ville rive den fra ham. Han holdt igen, og de droges om bogen. Mamsellen blev ved at holde fast i bogen, og præsten trak hende nu efter sig op gennem alleen mod Visborg by. Hun var lige ved at overmande ham og rive bogen fra ham, da mærkede han, at de ikke var ene, skønt han havde bedt de andre præster blive tilbage. Han råbte nu ind i mørket, at hvis der var nogen til stede, skulle de skynde sig hjem. En gammel røgter listede da ned mod gården.

På toppen af bakken siger mamsellen: Du er ikke manden, som kan mane mig; thi du har en forbrydelse på samvittigheden! Og det var rigtigt, da præsten som dreng havde stjålet en 2 skillings kage. Men også på det var han forberedt. Han tog ned i lommen på præstekjolen og gav hende 2 skilling: Dér er betalingen, så er vi kvit, og nu skal du hened!

Så sank mamsellen ved det røde led, og præsten væltede en stor sten over hende. Binde hende til evig tid kunne han dog ikke. Hver juleaften flytter hun sig et hanefjed ned mod gården, og når hun når den, vil den brænde.

Nielsine Kristensen, Vive hede ved Hadsund (en af mine bedste vise-sangersker) fortalte, at når stenen (mamsellen) når gården, skal den forgå, ikke ved brand men ved oversvømmelse.

Sagnet fortælles også således, at mamsellen, da hun blev manet, forudsagde, at herefter skulle ingen ejer af Visborggård blive kørt fra gården til graven på Visborg kirkegård, og så hændte der det mærkelige, at da gamle etatsrådinde Kjellerups kiste blev ført fra slottet og vognen kom op i alleen, stod hestene stille, og ingen kunne få dem videre. Kisten måtte bæres til kirkegården.

Selvfølgelig vil man i vor tid søge en forklaring f. eks. at kusken har kendt sagnet og spådommen og har været nervøs, hvilket kan have forplantet sig til hestene; men lige så selvfølgelig var der mange, der sagde: Ja, der kan man se!

Stenen ligger sydvest for gården på bakken ved vejen mod Hadsund, ved enden af alleen.

Grundlaget for nedmaningen var sagnet om mamsellens ryggesløse liv. Hun var kæreste med ejeren af gården, von Arensdorf, og de var onde mod hans hustru, som flygtede til sine brødre i Holsten, men von Arensdorf rejste efter hende med sin tjener Ditlev, fangede hende på den holstenske grænse og slæbte hende hjem. Der blev hun indmuret i det vestre tårn. Maden blev hejst ned til hende, og mamsellen tog hendes børn ud på vejen og »puslede« dem, så moderen kunne se det.

Sagnet om indmuringen er almindeligt kendt. I ovenstående form har jeg det vist fra Jens Frederiksen. (Fra Himmerland og Kjær herred, 1917, s. 549 ff.).

Bryllup i Stubberup 1869

Fortalt af billedhugger Anders Bundgaard.

Stubberupgaarden eller gaardene ligger endnu ved Aadalen, Rold å, højt på bjergene ovenfor Røde Mølle.

Billedhugger Bundgaards moder havde tjent i Stubberupgaarden sammen med bruden, som var datter af huset.

Bruden havde i flere år været forlovet med »Jesper«, som var træskomand og krybskytte. Han havde lært at gøre træsko af billedhuggerens fader, der var en mester i sit fag.

Jesper boede hos Kristian Oet (Otte) i et lille hus, der lå i skovbrynet nær to store fyrretræer, som Bundgaard huskede fra sin barndom. Dagen før brylluppet kom de, som var »bojede«, og afleverede fødevarer. Foran brudetoget til kirken i Aardestrup red 2 forridere og 2 bagridere. Både ryttere og heste var pyntet. Der skødes bøsser af. Spillemand var der også med i toget; de spillede klarinet. Forriderne var billedhuggerens onkler.

På vejen hjem fra kirken red forriderne, som skikken var, om kap hjem til bryllupsgården for at tage en flaske brændevin fra en kone i gården. Den, som fik flasken og glasset og nåede tilbage til brudetoget og skænkede for brudeparret, fik første dans med bruden.

Jesper var fattig, og brudgommen var »en stor gårdmandssøn« fra de fede sogne, fra Store Arden.

Man frygtede »Jesper« på bryllupsaftenen og havde fået Thomas Oet til at tage hans tøj i forvaring, så Jesper måtte blive i sengen. Yderligere havde Thomas og hans fæller skubbet en klædekiste hen for Jespers dør. Derefter satte de sig til at drikke og faldt antagelig i søvn.

Der lå sne. Første dans var danset, og bruden gik ud i køkkenet. Da faldt der et skud. Det gik gennem ruden og ramte bruden, dog ikke dødeligt. Foruden bruden ramte skuddet også en stor kobberkedel, som Bundgaards faster stod med.

Lidt efter lød endnu et skud.

Så gik en mand ved navn »Andrejs« ud. Andrejs boede ved mosen nær Ersted og var gift med Bundgaards bedstemoders søster. Andrejs havde været med i krigen (vel nok i 1864, kan også have været 1848).

Han fandt Jesper endnu levende. Hans spor med de bare fødder stod i sneen, og man kunne se, hvor han havde fulgt bruden fra vindue til vindue.

»Jesper havde disse underlige, glansfulde øjne — som om der altid stod tårer i dem«.

Bruden hed Petra og var plejedatter hos Moust i Stubberupgaarden, senere også kaldet Slesvigergaarden, fordi en »Slesviger« ejede den. Før dansen blev der spist, og det var brandmørkt under gildet. Bruden havde danset med den ene forrider og skulle til at danse med brudgommen, da skuddet faldt.

Jesper lå i bar skjorte i sneen, der var så dyb, at toget til og fra kirken foregik i slæder.

Poul Lorenzen, fhv. direktør for statsskovbruget og statsskovrider, K. DM. født 13. november 1886 i Helsingfors. Student (Sorø) 1905, cand. phil. 1906, forstkandidat 1912, assistent ved Landbohøjskolen og ved forskellige skovdistrikter. Skovrider for Buderupholm skovdistrikt i Rold Skov 1920–40, direktør for statsskovbruget 1940–46, skovrider for Lindet distrikt 1946–56, statens tilsynsførende med de private skove i Aalborg amt 1930–40, i Tønder amt 1946–56, tilsynsførende med Trend. Medstifter 1945 af og vicepræsident i International Folk Music Council, London. Æresmedlem af Soransk Samfund, Foreningen til Folkedansens Fremme og Skovhistorisk Selskab. Har skrevet: Jagt og Vildt i dansk Folketro (1930). Egen og Rønnen i dansk Folketro (1944). Vildt og Vilddyr (1948). Vilde Fugle i Sagn og Tro (1960). Jagt, Jæger og Skovfolk i gamle Dage (1962) samt artikler i dagblade og tidsskrifter.

De ældste folketællinger i Aalborg og Nibe

Et bidrag til dansk folketællings-historie

Af Paul G. Ørberg.

Den første almindelige folketælling i Danmark afholdtes tirsdag den 15. august 1769. Stiftamtmanden var dengang mellemmand mellem centralstyrelsen og de lokale, verdslige myndigheder, og i Aalborg stiftamts arkiv ligger Rentekammerets skrivelse om folketællingen til stiftamtmand, baron Iver Holck (1736—73), dateret 27. maj 1769: »I henseende til de nyttige forandringer og indretninger, hvortil en nøjagtig kundskab om folketallet og forholdet deraf udi adskillige stænder i en stat kan give anledning, vil Hans Kongelige Majestæt allernådigst være underrettet om folkemængden udi sine riger og lande efter deres alder og stand, således som samme virkelig befindes at være næstkommende 15. august . . .«. ¹⁾

På to måder er denne folketælling væsensforskellig fra alle senere tællinger. For det første blev der ikke givet nærmere forskrifter for, hvordan tællingen skulle udføres i praksis. Man nøjedes stort set med at pålægge magistrat eller byfoged, og for landets vedkommende sognepræsten, at varetage arbejdet. For det andet forlangte man ikke grundmaterialet — mandtalslister, navnelister — indsendt, men alene nogle trykte skemaer i udfyldt stand. Den ovennævnte skrivelse var vedlagt 20 eksemplarer af dette skema. De udfyldte skemaer skulle gennem stiftamtmanden, for landets vedkommende provst og biskop, indsendes til Rentekammeret, som var det kollegium, der organiserede folketællingen.

For at kunne holde styr på tællingsarbejdet har det — i hvert fald i købstæderne — været nødvendigt med en eller anden form for navne-

I Aalborg Stift.

I. Købstæderne

Aalborg Bys

Kjøring

Sølye

Skrager

Thisted

Nyby

II. Landet

II. Viborg Stift.

I. Købstæderne

Viborg Bys

Sølye

Kobroe

Nibe

1 Lubrique		2 Lubrique		3 Lubrique	
paa 8 ^{te} Car der indløder.		fra 8 ^{te} til 16. Car incluyse.		fra 16 til 24. Car incluyse.	
Mand Sølf.	Fruen Sømme	Mand Sølf.	Fruen Sømme	Mand Sølf.	Fruen Sømme
280	302	277	241	293	331
73	74	15	20	26	35
39	39	42	28	20	34
39	58	40	43	46	73
55	54	39	66	42	64
41	34	31	30	40	38
7083	7210	6192	5889	3994	4625
136	147	160	153	147	144
21	25	25	29	35	37
42	37	33	41	39	37
110	117	37	46	34	82

lister som grundmateriale. Sådanne lister er også fundet i nogle råd-
stuearkiver, men desværre ikke fra det nordjyske område. Helt ude-
lukke at der endnu skulle kunne dukke noget materiale op, kan man
dog ikke.²⁾ For alle de nordjyske købstæder inden for Aalborg og
Viborg stifter gælder det, at vi desværre heller ikke har det udfyldte
trykte skema bevaret. Det nærmeste, vi kan komme, er at præsentere
skemaet for Hasseris by (med Vester Ladegård og Markhuset), da-
teret 19. august 1769, og selv det er lidt af et lykketræf, idet også
størsteparten af landsoggenes materiale fra både Aalborg og Viborg
stifter er gået tabt.³⁾ Det betyder dog ikke, at vi ikke kender tallene
fra købstæder, herreder og sogne. Stiftamtmand og biskop skulle
nemlig på grundlag af enkeltskemaerne lade udarbejde nogle store
håndskrevne såkaldte *generaltabeller*, hvori de nævnte tal indgik.
Generaltabellen for Aalborg stift, altså for herreder og landsogne,

D.	4 ^{te} Lubrique		5 ^{te} Lubrique		6 ^{te} Lubrique		7 ^{te} Lubrique		Summa	Summa paa 4 ^{te} til alle af disse Niengden Saare i samtlige Kjøbstæder som paa Landet, i hver Stift se sig -	Summa Kjøge-Kier	
	fr. 27. til 32. inclusive	fr. 32. til 40. Aar inclusive	fr. 40. til 48. Aar inclusive	fr. 48. til 56. Aar inclusive	fr. 56. til 64. Aar inclusive	fr. 64. til 72. Aar inclusive	fr. 72. til 80. Aar inclusive	fr. 80. til 88. Aar inclusive				
	Mand Sølf.	fruen Samma	Mand Sølf.	fruen Samma	Mand Sølf.	fruen Samma	Mand Sølf.	fruen Samma	Mand Sølf.	fruen Samma	Mand Sølf.	fruen Samma
15	352	205	284	152	218	391	629	1803	2357	4160		
16	42	30	40	32	30	51	97	258	338	596		
17	31	20	30	21	31	53	78	212	271	483	3198	4107
18	87	35	30	29	27	76	92	321	377	704		
19	60	50	58	39	55	72	98	360	455	815		
20	56	22	36	23	31	50	84	238	307	547		
21	4379	3836	3949	3373	5211	7539	8251	35999	51571	73516	35999	51571
22	154	100	114	79	88	188	297	913	1077	1990		
23	36	19	22	16	32	40	67	187	248	435	1790	2156
24	44	35	31	19	18	36	44	240	252	492		
25	61	45	63	62	49	113	158	450	579	1029		

er bevaret, mens den tilsvarende tabel for købstæderne synes tabt. De fleste af generaltabellens tal findes imidlertid opført på en meget stor og omhyggelig udarbejdet *hovedtabel*, dateret Rentekammeret 3. februar 1770⁴⁾. Det er rimeligvis fra denne hovedtabel, at ældre tiders statistikere har hentet deres oplysninger om folketællingen i 1769.⁵⁾

Da disse tal er vanskeligt tilgængelige, gengives her hovedtabellen for Aalborg og Viborg stifters købstæder:

For Aalborg bys vedkommende finder vi et samlet indbyggertal på 4.160. Imidlertid mangler »de udi tjeneste værende gevorbene ryttere, dragoner og soldater, samt de ved de nationale såvel som gevorbene regimente stående underofficerer og tamburer for deres egne personer«. Deres hustruer og børn skulle dog medregnes.⁶⁾ Når

TABELL

Overenskomst mellem Kongen og Biskoppe og Ridderskabet
 Gaavel Mand som Bindebønnen udi *Staple-Eogn* eller *Preestegjæld* med bertil
 havende — Ammex under *Staple-Estte* (er udi Tieneste værende Gievorbene Møttere, Dragoner og
 Soldater, samt de ved de nationale saaledes indarbejdede Regimentter staaende Udder-Officerer og Tambouer, for deres
 egne Personer indtagne, men deres Hustruer og Børn ibegyrdem) saaledes som dets Tal efter hvert Alder
 befandtes at være den 15de August 1769, nemlig:

Hver Østet til Vestet	1 Rubrique.		2 Rubrique.		3 Rubrique.		4 Rubrique.		5 Rubrique.		6 Rubrique.		7 Rubrique.	
	fra 15 til 24 Aar	fra 25 til 34 Aar	fra 15 til 24 Aar	fra 25 til 34 Aar	fra 15 til 24 Aar	fra 25 til 34 Aar	fra 15 til 24 Aar	fra 25 til 34 Aar	fra 15 til 24 Aar	fra 25 til 34 Aar	fra 15 til 24 Aar	fra 25 til 34 Aar	fra 15 til 24 Aar	fra 25 til 34 Aar
<i>I. Høstet</i>	30	52	33	30	18	20	23	24	25	16	18	18	44	40
<i>II. Væstet</i>	1	1	3	2	1	1	3	4			5	3	1	2
Summa	31	53	36	32	19	21	26	28	25	16	21	21	45	42

Recapitulatio.		Hvert medfølgende fulde Tal		Mandsfolk og		Fruentimmer, henføres til		Summa	
Østet	Vestet	Kongens Nummer, nemlig:		Mandsfolk og		Fruentimmer, henføres til		Østet	Vestet
1. Rubrique	31	56	1) Kongens Personer, Proprietærer, samt ingen Slægt have, Jætz- og alle andre Kongl. Betiente, saa og Hørvætere, Brevallere, Ridesjæder og detelge, med deres Husfruer og hos sig havende Børn.					1	3
2. ***	36	32	2) Bøllisgjæden samt Kirke- og Skole-Betiente, saa og Studenter, med deres Hustruer og hos sig havende Børn.				2	5	
3. ***	19	21	3) a) Vænder og andre Jordbrugere, som sig deraf allene og ikke af Sotfar eller Høvsfætte tillige ernære, saa og Møllere, Kromand, Skovfogder, Skovbetere, Huusmand, Indersjæder og detelge, med deres Hustruer.				75	86	
4. ***	26	28	b) Deres hos sig havende Børn.				66	77	
5. ***	25	16	4) a) Eersæende og Bistene, ibegyrdet saavel den, der med Tillædsels ere i Høstet eller paa Reiser, som de, der tillige ernære sig af Jordbrug, med deres Hustruer.				4	4	
6. ***	21	21	b) Deres hos sig havende Børn.				4	4	
7. ***	42	51	5) Fabricaere og Handværker, samt deres Somme og Værdbrødre med deres Hustruer og hos sig havende Børn.				4	4	
			af den Rubrique = 36 Mandsfolk 52 Fruentimmer						
			3de " " " " 19 " " " " 21 " " " "						
			4de " " " " 20 " " " " 19 " " " "						
			5te " " " " 15 " " " " 2 " " " "						
			6te " " " " 6 " " " " 5 " " " "						
			7de " " " " 16 " " " " 2 " " " "						
			6) Alle uafste Personer.				112	99	
			7) Alle Tienestfolk og Dagslødere				47	24	
			8) De udi dette Eogn hienitthørende, samt med Pals paa nogen Tid ere paa udenrigs Reiser, og henføres til de under 1, 2, 3, 5, 6 og 7de s. betænnte Stænder.				4	4	
			9) Høvsfætte Lemmer samt andre vænere, gjevrelige og afstingne Personer				12	16	
Summa	203	203							

I øvrigt forklæres særskilt herved om dette Eogn befinner enten af Landfogder, eller Fogeder allene, eller af begge Dele, og bekræftet hver Del hånd entrent givt af det første Eogn.

Paul G. Orberg
 19 Aug 1769

Anders Schibye

man lægger militærpersonerne til, kommer man til det såkaldte beregnede folketal, nemlig 4.425, som er det tal, der figurerer i alle oversigter.⁷⁾ Aalborg var dermed Jyllands største by og landets næststørste købstad efter Odense:

Odense	5.464
Aalborg	4.425
Århus	3.837
Helsingør	3.669
Randers	2.901
Fredericia	2.813
Horsens	2.738
Viborg	2.221

Om tabellens tal for Aalborg købstad skal i øvrigt kun bemærkes, at den betydelige overvægt for kvindeskønnet tildels kan forklares gennem de nævnte tællingsregler for militærpersoner; det gælder specielt den store overvægt i 4. rubrik, aldersklasserne 24-32 år. Derimod må den endnu større overvægt i 7. rubrik, 48 år og derover, påkalde undren.

Men der er mere endnu at fortælle om folketællingen i 1769, og netop for Aalborg købstads vedkommende er vi særlig heldigt stillet. For ganske vist er den udfyldte trykte tabel, som nævnt, gået tabt, men byens rådstueskriver har været så forsynlig at indføre en fuldstændig genpart i magistratens kopibog. Den er dateret den 2. september 1769 og underskrevet af borgmestre og rådmænd. Her finder vi den anden del af tabellen, som rummer en slags erhvervsstatistik, og da denne vistnok ikke tidligere har været kendt, skal den gengives her. Først skal det dog anføres, at i rubrikafsnittet er byens to sogne specificerede, således at Budolfi sogn (1., 2., 3., 4. og 5. rode) har 2.567 indbyggere, Vor Frue sogn (6., 7. og 8. rode) 1.593, tilsammen 4.160.⁸⁾

I 1787 fandt den næste almindelige folketælling i Danmark sted. I Rentekammerets reskript af 11. maj 1787 til stiftamtmand Theodosius v. Levetzau (1781-93), videresendt til magistraten i Aalborg den 2. juni, finder vi de nærmere bestemmelser om folketællingen.⁹⁾

	Mand- folk	Fruen- timer
1. Rangspersoner, justits- og alle andre kongelige betjente med deres hustruer og hos sig havende børn	47	62
2. Gejstligheden samt kirke- og skolebetjente så og studenter med deres hustruer og børn	56	59
3. (a) Søfarende og fiskere, iberegnet dem, der med tilladelse er i farten eller på rejser med deres hustruer	83	73
og (b) deres hos sig havende børn	57	62
4. Fabrikører og håndværkere samt deres svende og læredrenge med deres hustruer og hos sig havende børn	772	562
5. Andre borgere og sådanne indbyggere, som ikke under foranstående 1, 2, 3 og 4 er benævnte med deres hustruer og børn	378	479
6. Alle gifte personer:		
af 2. rubrik 277 mandfolk 241 fruentimmer		
- 3. — 291 — 315 —		
- 4. — 154 — 276 —		
- 5. — 70 — 148 —		
- 6. — 32 — 74 —		
- 7. — 99 — 383 —		
tilsammen	923	1443
7. Alle i tjeneste og daglejere	246	630
8. De udi denne købstad hjemmehørende, som med pas på nogen tid er på udenrigs rejser og henhører til de under 1, 2, 3, 4, 5, 6 og 7 benævnte stænder	31	—
9. Hospitalslemmer samt andre vanføre, gebrækkelige og afsindige personer	34	114

Opregnelſe

paa

Folketallet i N. N. Kloſtab, ſaaledes ſom det befandtſes at være den 1ſte Julii 1787, tilſigtemed Forklaring om enhver Perſons Stand, Embede og Næringsdyg, med videre.

Personens Naame, ſamt Husbondens og Hustruens Navn, ſaa og Familienens navn.	Personens fulde Navn og enhver Familie.	Hvad enhver Perſon er i Familien, ſom om Drenene ere ægte eller uægte, og første, andet eller hvilket Ægteskab.	Personens alder. Hvis løbende Alters Aar eller hvilket Ægteskab deres er.	Udret eller Civit, og hvor ofte de have været i Æg- tes eller Enkeſtand.	Personens Titel, Em- bede, Forretning, Saant svær eller Næringsdyg.	Summa paa Købmand, Kloſter, &c. &c. i Aalborg &c. i Nibe, ſom i den ſidſte Dag af den maa.
N. N. Gade						
No. 1	1ſte Familie	Johan Heinrich Smith Wilhelmine Kroſt Hans Steenſen Smith Friderich Hanſen Marie Smith Hans Frandsen Stephan Jenſen Marcus Hans Datter Ulreich Smith	Husbonde. Hans Kone. Hans Søn af første Ægteskab. Hendes Søn af an- det Ægteskab. Deres Datter af fjer- de Ægteskab. Tjenestefolk. Husbondens Fætrebr.	57 58 26 27 19 24 26 19 70	Civit anden Gang. Civit tredje Gang. Ugjort. Ugjort. Ugjort. Ugjort. Civit 1ſte Gang. Ugjort. Enkemand efter 1ſte Ægteskab.	Kloſtmand. Kloſtmandsforf. Lieutenant ved N. N. Regiment. Gaardsforf. Overboens Løjdt og "Rittermand". Fjerden Lieutenant og officeredes med 7½ Aar. aarl. Penſion
	2den Familie	Niels Møller Wilhelmine Raſch Johan Møller Jens Frandsen Marie Hans Datter	Husbonde. Hans Kone. Deres Søn. Tjenestefolk. Tjenestefolk.	40 38 21 27 19	Ugjort. Ugjort. Ugjort. Ugjort. Ugjort.	Ugjort. Begge i første Æg- teskab. Ugjort. Ugjort. Ugjort.
No. 2.	3de Familie	Friderich Janſen Hans Jenſen Sidſe Anders Datter Joen Janſen Jacob Hanſen Erich Frandsen	Husbonde. Tjenestefolk. Tjenestefolk. Husbondens Søn av- set i hans Enkeſtand. Jubquarterede.	40 26 16 4 38 28	Ugjort. Ugjort. Ugjort. Ugjort. Ugjort. Ugjort.	Enkemand efter 1ſte Ægteskab. Ugjort. Ugjort. Ugjort. Ugjort. Ugjort.
&c.	&c.					150
N. N. Gade						
No. 1.	13de Familie	Hans Friderich Haſt Friderica Møller Mads Friderich Haſt Maren Hans Datter Johan Heinrich Møller	Husbonde. Hans Kone. Deres Søn. Tjenestefolge. Egetende.	55 44 20 24 36	Ugjort. Ugjort. Ugjort. Ugjort. Ugjort.	Begge i første Æg- teskab. Ugjort. Ugjort. Ugjort. Ugjort.
&c.	&c.					400

Tilſammen i N. N. Kloſtab 350 Perſon.

Folketællingen skulle begynde den 1. juli, som var en søndag, og for så vidt man ikke kunne blive færdige på én dag, skulle der i købstæderne fortsættes de følgende søgnedage. Magistrat eller byfoged havde ansvaret, men selve tællingen skulle foretages af rodemestrene, som skulle gå fra hus til hus og med husfaderens hjælp optegne de enkelte personer og de forlangte oplysninger om dem, således at hver familie blev holdt for sig. Alle skulle denne gang medtages, altså også de militære. For at gøre det helt klart, hvordan man ønskede tællingen gennemført, fulgte der med reskriptet nogle trykte udfylde eksempelskemaer (side 93). Efter at være gennemset af magistrat eller byfoged skulle listerne indsendes til Rentekammeret gennem stiftamtmanden. Der er med andre ord den afgørende ændring i forhold til 1769-tællingen, at der denne gang blev foreskrevet ensartede navnelister med personoplysninger, og at dette grundmateriale skulle indsendes til centralstyrelsen. Det er i øvrigt så godt som fuldstændigt bevaret og findes naturligvis i dag i Rigsarkivet, men alle landsarkiverne har kopier til rådighed.

Om folketællingens forløb i Aalborg ved vi ikke nøjere besked, men den færdige tælling er dateret Aalborg rådstue den 14. september 1787 og underskrevet af borgmester Christian Rübner og rådmændene Peder Top og Andreas Kjer. Slutfacit blev for Budolfi sogn 2.893 indbyggere, for Vor Frue sogn 1.966, tilsammen 4.859 indbyggere. Det rigtige tal — og det tal, man finder i den trykte litteratur — er imidlertid 4.866¹⁰). Mærkeligt nok var der nemlig, trods magistratens og stiftamtmandens kontrol, indløbet to fejl ved transporter af tal, så der i de to sogne mangler henholdsvis 5 og 2 personer. I den originale folketælling er fejlene senere blevet rettede med blyant under bearbejdningen i Rentekammeret.

Aalborgs befolkning var i de 18 år mellem 1769 og 1787 vokset med 441, en stigning på knap 10 %. De 5 største byer grupperede sig nu således:

Odense	5.363
Aalborg	4.866
Helsingør	4.829
Århus	4.052
Randers	3.645

Den tredje almindelige folketælling i Danmark blev befalet i reskript af 28. november 1800 til stiftamtmand Ditlev Pentz (1793—1815), som 13. december videresendte det til magistraten i Aalborg.¹¹⁾ Folketællingen skulle foregå på ganske samme måde og efter samme skema som i 1787. Den eneste forskel var datoen; man havde nu valgt vintertiden, den 1. februar 1801, ud fra den betragtning, at kun få mennesker var bortrejst på denne årstid, f. eks. opholdt søfolk sig hjemme, da sejladsen dengang var indstillet i vintermånederne. Arbejdet skred denne gang betydeligt hurtigere fra hånden end i 1787, det færdige folketællingsskema er dateret 6. februar 1801. Aalborgs folketal var siden 1787 vokset med 713 til 5.579 eller med ca. 14,7 %. I købstædernes indbyrdes gruppering lå Aalborg også denne gang på andenpladsen:

Odense	5.782
Aalborg	5.579
Helsingør	5.282
Randers	4.562
Århus	4.102

En opgørelse i rådstuearkivet viser, at der i byen var 1106 familier, familiernes gennemsnitlige størrelse var altså 5 personer. Antallet af militære »i virkelig tjeneste stående« med deres familier beløb sig til ikke færre end 782 eller 14 % af indbyggerne. Endelig har man opgjort antallet af børn under 12 år i de civile familier til 973, d. v. s. 20,3 %.¹²⁾

Folketællingen i 1801 blev den sidste almindelige folketælling i en menneskealder. Den næste folketælling fandt først sted den 18. februar 1834. Årsagerne til den lange pause skal uden tvivl søges i de mange vanskeligheder, der tårnede sig op for det danske samfund i disse årtier, krigen 1807—14, statsbankerotten 1813, tabet af Norge 1814 og den store landbrugskrise fra 1818 og frem til slutningen af 1820'erne. Men at ansvarlige folk i landets administration savnede folketællingerne er sikkert nok. Netop for Aalborgs vedkommende afsløres dette forhold gennem et helt specielt initiativ, og byen kan dermed føje et interessant kapitel til folketællingshistorien.

Den 24. december 1817 sendte den bekendte stiftamtmand Frederik

Portræt af stiftamtmand F. Moltke.

Moltke (1816—24) en skrivelse til såvel byens magistrat som byfoged: »Ved stifts- og amtsarkivet haves ikke pålidelige efterretninger om folkeantallet i Aalborg by for de senere åringer. Da det i flere henseender er magtpåliggende at forsynes med pålidelige efterretninger herom, så skulle jeg tjenstlig anmode hr. kancelliråden at meddele mig de oplysninger, De desangående måtte have ved politiet, og ifald ingen findes, da at meddele mig Deres gode betænkning om måden, på hvilken disse oplysninger kunne hastigst og pålideligst indhentes, uden at det skulle vække for megen opmærksomhed«. ¹³) Det blev overladt til byfoged Peder M. K. Kløcker (1811—21) at tage sig af denne sag, og den 4. januar 1818 svarede han på stiftamtmandens henvendelse, efter at de to herrer først havde drøftet sagen mundtligt. I brevet tages det som en given ting, at det er nødvendigt at holde en regulær folketælling, og for at det kan ske på en måde, som vækker mindst opmærksomhed, foreslår Kløcker, at optællingen bliver overdraget til byens otte fattigforstandere, »hvorved denne sag kunne blive anset som en til fattigvæsenets tarv truffen foranstaltning og således vist vel finde mere velvilje end mistro og uvilje«. ¹⁴)

Da tællingen virkelig kom i stand, blev den afholdt til forskellig tid i de otte distrikter (som svarede til de 8 roder, Aalborg fra gammel tid var delt i), utvivlsomt for yderligere at tilsløre den egentlige hensigt med denne registrering. Disse forhold er værd at lægge mærke til, fordi vi i det hele ved så lidt om den brede befolknings reaktioner på folketællingerne. Det har været antaget, at i hvert fald den ældste folketælling i 1769 er blevet mødt med mistro af befolkningen, som frygtede, at registreringen skete af hensyn til nye skattepålæg, og man har henvist til ekstraskatten, kopskatten, fra 1762, som var forhadet af de mindrebemidlede på grund af den ulige byrdefordeling.¹⁵⁾ Denne skat var først blevet ophævet i 1812 og var endnu i 1818 i frisk erindring. Det er meget vel tænkeligt, at myndighederne har ønsket, at denne folkeregistrering foregik så ubemærket som muligt for ikke at kalde skattefrygten og derved modvilje og obstruktion frem; at man undlod som tidligere at anvende rodemestrene ved tællingen kunne pege i samme retning. Men det er også muligt, at forklaringen på myndighedernes ængstelse skal søges i en større social sammenhæng. Den økonomiske krise havde betydet forringede levevilkår især for de større byers underklasse, utilfredsheden voksede, og der er flere eksempler på, at den gærende sociale uro kom til udbrud — »oprøret« i Sæby i 1818, fangeopstanden i København samme år og jødefejderne i 1819. En så klog og erfaren embedsmand som Frederik Moltke har givetvis haft fingeren på pulsen og været på det rene med, at det gjaldt om at gå varsomt til værks, hvis ikke folketællingen skulle kalde misfornøjelse med statsmagten frem og derfor blive mødt med obstruktion.

Den 13. januar fremsendte byfoged Kløcker forslag til det skema, som han anså for det mest hensigtsmæssige. Allerede dagen efter svarede Moltke, at han ønskede visse udvidelser af rubrikkerne,¹⁶⁾ og det færdige trykte skema kom til at se således ud:

Det mest bemærkelsesværdige er angivelsen af fødested — oplysning herom blev i øvrigt først indført med den 6. almindelige folketælling i 1845. Også rubrikken: Hvorlænge her opholdt sig, er interessant. Til gengæld opgives der ikke navne og alder på børn og tjenestefolk, og det samme gælder fattiglemmer.¹⁷⁾

Ejendoms Ravn og Hvud No.	Familiens Navn	Hvudfaberens og Hvuds- moderens Ravn og Stand.	Kødssted.	Silber.	Borne- ned- Antal.		Tjenest- sølfens Antal.		Fidei- com- missi- onens Ejendoms- Antal.	Fidei- com- missi- onens Ejendoms- Antal.	Anmærninger.
					Antal	S. sin.	Antal	S. sin.			
157	167	N. H.	Sjælland	47	40	46	42	37	17		
		Nickelsholm	Sjælland	52		1	5	6	1	15	
		Nevan ...	Sjælland	41							
158		N. H.									
		N. H.		47	28					1	
159	168	N. H.									
		N. H.		58	24		2	2	4		
		N. H.		68							
167		N. H.		74	18					2	
		N. H.		63	20						
160	170	N. H.									
		N. H.		57	34					9	
		N. H.		57	31						
171		N. H.									
		N. H.		39	10					2	
		N. H.		34							
172		N. H.									
		N. H.		38	10					9	
		N. H.		28	19						
		N. H.		37	11					1	
		N. H.		36	11					1	
161		N. H.									
		N. H.									
162	174	N. H.									
		N. H.		27	12						
		N. H.		27			2	1	6		
		N. H.									
		N. H.		11	10						
				2		79	87	37	46	417	20

Som allerede nævnt skete tællingerne i de forskellige roder til forskellig tid, og de enkelte tællinger er daterede og optællerens, d. v. s. fattigforstanderens navn er opført, undtagen for første rodes vedkommende. Tællingen her må imidlertid være foregået omkring midten af februar. Det var ikke meningen, at militærpersoner skulle tælles med, men ved en fejltagelse blev nogle militære familier medtaget i 1. rode, men de er fradraget i slutopgørelsen. Med hensyn til de følgende tal må det altså erindres, at ikke blot mangler — som i 1769 — de enkelte militærpersoner, men også deres familier. Konsekvensen heraf for befolkningstallet vender vi senere tilbage til. Som eksempel på, hvordan tællingen er opgjort for de enkelte roder, vises her facittallene for 1. rode, som i øvrigt var den folkerigeste:

Drenge	174
Piger	201
Tjenestedrenge	157
Tjenestepiger	131
Hele familiernes størrelse	1044
Lemmer i Vestre Fattighus	26
Løse og ledige personer	64
	(i alt 1134)

Tællingen i 2. rode blev optaget ved købmand Bertel Christensen den 24. og 25. februar 1818. 3. rode ved købmand Magnus Akkermann den 2. og 3. marts. Inden for denne rode lå bl. a. Gammel Torv med rådhuset, hvor der er angivet 18 løse og ledige personer, og Klosterjorden, hvor der er optalt 38 hospitalslemmer, 8 som har husly og 7 i dårekammer, alle uden navns nævnelser. 4. rode blev optalt af P. I. Dalin den 7. og 9. marts. I denne rode lå Skolegade med Fattighuset (tællingens nr. 575), og her optaltes 20 mænd og 56 fruentimmer foruden 5 tjenestedrenge og lige så mange tjenestepiger. 5. rode blev optalt ved købmand Abraham Preetzmann den 18. marts, 6. rode ved Niels Chr. Rasch den 31. marts, 7. rode ved Jens Assels den 6. april og endelig 8. rode ved Chr. Dochedal den 10. april 1818.

Facittallene er til slut opgjort således (i parentes er angivet de tilsvarende tal fra folketællingen i 1801):

1. rode består af	1134 personer (1007)
2. — — —	676 — (582)
3. — — —	1048 — (1042)
4. — — —	517 — (782)
5. — — —	432 — (778)
6. — — —	793 — (777)
7. — — —	928 — (605)
8. — — —	890 —
Hele folkemængden ..	6418 personer

hvoriblandt er:

Husfædre og husmødre	2463 personer
Løse og ledige mennesker ..	319 —
Drengbørn	1153 —
Pigebørn	1194 —
Tjenestekarle	637 —
Tjenestepiger	652 —

Af husfædre og husmødre samt løse og ledige personer er efter angivelse født i

Norge	105 personer
Sverige	33 —
Tyskland	160 —

Det er ikke hensigten i denne artikel at give en tilbundsgående analyse af 1818-folketællingens resultater, men at fremdrage nogle enkelte tal af mere almindelig interesse.

Aalborgs egentlige *fattigbefolkning* beløb sig til 319 personer (168 løse og ledige + 151 egentlige fattiglemmer), eller 5 % af befolkningen. Ved fattigloven 1803 regnede man forholdet af fattige i købstæderne til 1:16.¹⁸⁾ Aalborgs tal giver forholdet 1:20, og giver således indtryk af en gunstig situation. Men tallet på fattige skal sandsynligvis forhøjes betydeligt. Ved folketællingen i 1834 optalte man 374 fattiglemmer, af disse var kun 123 uden for fattighusene — svarende til løse og ledige, 224 var anbragt i fattighus og hospital, og der var 27 plejebørn i byen. Men dette tal forhøjede man med 100 til 474, dels som følge af et anslået tal på folk, som fik understøt-

telse, uden at det var bemærket i listerne, dels på grund af 72 børn, som for fattigkassens regning var udsatte på landet.¹⁹⁾

Antallet af *tjenestefolk* var 1289 eller 20 % af befolkningen.

Antallet af *udlændinge*, d. v. s. folk, som var født i Norge, Sverige og Tyskland var 298 eller 4,6 % af befolkningen.

Mest iøjnefaldende er dog *forholdet mellem indvandrede og indfødte*. En opgørelse for den store første rode viser, at der her fandtes 438 voksne, navngivne personer, og af dem var kun 85 født i Aalborg, d. v. s. at over 80 % var tilvandrede. Havde vi kendt de tilsvarende tal for tjenestefolkene, ville det vel have betydet en endnu højere procent af tilvandrede.

Der er dog et nota bene at gøre til disse udregninger, nemlig at der ikke er taget hensyn til de manglende militærpersoner og deres familier. Hvis vi skal kunne drage sammenligninger med de andre folketællinger, henholdsvis i 1801 og 1834, er det nødvendigt at lægge militærets tal til, eller måske snarere at trække militæret fra de to almindelige folketællinger. Sagen er nemlig den, at garnisonens tal er meget stærkt svingende og i det hele behæftet med visse usikkerheder. Det er faktorer, som der i almindelighed slet ikke er taget fornødent hensyn til ved benyttelsen af folketællingernes tal for købstæder med garnison.

For Aalborgs vedkommende kender vi, som før nævnt, tallet på de militære fra folketællingen i 1801, hvor det var opgjort til 782, et tal som sikkert dækker alle, der hørte til en militær husholdning. Den egentlige civilbefolkning bliver dermed reduceret fra 5579 til 4797, og det er dette tal, 1818-tællingens 6418 personer skal sammenlignes med. Vi kender i øvrigt godt det militære folketal, opgjort pr. 14. januar 1818, det var da så lavt som 229.²⁰⁾ Men fra maj måned og vistnok frem til december voksede det betragteligt, først på grund af soldater, der blev indkaldt til eksercits, senere på grund af rekrutindkaldelser. Hvad angår det lave tal i 1818 spiller muligvis også ind, at der fra regimentet — det var det 2. jyske infanteriregiment — var afgivet et kontingent til et auxiliærkorps i Frankrig. Ved folketællingen i 1834 var Aalborgs befolkningstal 7048. Her fra skal trækkes det militære folketal, som var 545.²¹⁾ Det civile befolkningstal bliver herefter 6503.

	Aalborgs befolkningstal	
	uden militær	med militær
1801	4797	5579
1818	6418	6647
1834	6503	7048
Befolkningstallets vækst 1801—18 (17 år) = 33,8 %		
Befolkningstallets vækst 1818—34 (16 år) = 1,3 %		

Den 4. maj 1818 kunne byfoged Kløcker sende stiftamtmanden det over Aalborg bys indvånere optagne mandtal i verificeret udskrift. Udgiften til papir, trykkerløn og bogbinderarbejde beløb sig til 30 rigsbankdaler N. V., som han bad om at få godtgjort »ved Deres Eksellences gode forsorg da jeg er trængende til det«. ²²⁾ Et ganske talende vidnesbyrd om embedsmandens kår dengang.

Vi véd ikke, hvilken brug stiftamtmand Moltke har gjort af denne folketælling. Men han har åbenbart været tilfreds med resultatet, eftersom han senere udvidede tællingen til også at omfatte den anden købstad i hans embedsdistrikt, Nibe. Folketællingen her foregik efter samme skema som i Aalborg, dog blev den foretaget af byens to rodemestre, Niels Pedersen Møller og Christen Meilbye under tilsyn af byfogeden Niels Bassesen (1799—1827). Den færdige tælling er, ganske som den aalborgske, smukt renskrevet og indbundet. Den medtager »alle dem, som hørte hjemme ved årets udgang 1818«. Protokollen er dateret 22. marts 1819 og underskrevet af byfogden. ²³⁾

Facittallene er lidt mindre specificerede end for Aalborgs vedkommende:

Husfædres og husmødres antal	620
Børnenes antal	559
Tjenestefolk	234
Løse og ledige personer	80
Hele folkemængden	1493

Også fødestedsangivelsen er mindre præcis, særlig ved at man kun anvender betegnelsen »Jylland«. Som venteligt er udlændingenes antal beskedent i den lille købstad, under 2 % af befolkningen.

Procenten af tyende og fattigfolk ligger forholdsvis nær de tal, vi fandt i Aalborg, henholdsvis 15,7 og 5,4 %.

Nibes folketal har efter folketællingerne udviklet sig således:

1769	1029
1787	1001
1801	1044
1818	1493
1834	1429
1840	1193
1845	1203
1850	1161

Væksten i befolkningstallet fra 1801 til 1818 er meget markant, 449 personer eller 43 %. Tallet holder sig nogenlunde for derefter at falde, til det når et lavpunkt i 1850. Først i 1870 nåede Nibe op på samme befolkningstal som i 1818.²⁴⁾

Endelig iværksatte stiftamtmand Moltke i slutningen af 1820 også en form for folketælling i amtets landdistrikter. Den bestod dog blot i, at han afæskede de respektive herredsfogeder og birkedommere en indberetning om folketallet i deres jurisdiktioner, og vi véd ikke, om nogle af dem har foranstaltet egentlige tællinger.²⁵⁾ Derimod fremgår det tydeligt af nedenstående oversigt, med embedsmændenes karakteristik af det opgivne tal vedføjjet, at flertallet i hvert fald har nøjedes med at anføre et omtrentligt tal:

Kær herred	9000	»omtrent«
Hellum-Hindsted herreder	8129	»ongefærlig«
Års og Slet herreder	7584	
Hornum og Fleskum herreder	10360	»omtrent«
Gislum herred	3246	
Grevskabet Lindenborg	2629	
Lundbæk birk	800	»antages at være«
Aalborg birk	1886	
Villestrup birk	1500	»14 à 1500«

Iberegnet de to købstæders tal nåede befolkningstallet i Aalborg amt efter disse opgørelser fra 1818—20 op på ca. 53000. Til sammenlig-

ning kan det anføres, at det samme område efter den almindelige folketælling i 1834 havde ca. 57000 beboere.²⁶⁾

Tallene fra landdistrikterne er imidlertid så usikre, at de er helt uanvendelige i en historisk-statistisk undersøgelse. Anderledes for købstædernes vedkommende. Her er der, som vi har set, tale om en regulær optælling af personer, og selv om man kan sætte fingeren på enkelte mindre heldige ting, f. eks. mangelen på en fast tællingsdag, synes talmaterialet som helhed ikke at kunne anfægtes. Udover den selvfølgelig lokale historiske interesse har denne folketælling fra 1818 også et mere alment perspektiv. I både Aalborg og Nibe har der inden for perioden 1801—18 været en meget kraftig befolkningstilvækst, mens der inden for perioden 1818—34 har været tale om en udpræget stagnation, i begge retninger har udviklingen været mest markant i Nibe, hvis befolkningstal endog synker fra 1818 til 1834. Hvornår kulminationen er nået — om det har været netop i 1818, tidligere eller senere — kan vi ikke afgøre. Det spørgsmål, man må stille, er, om denne befolkningsudvikling har været et helt lokalt fænomen eller haft en mere eller mindre generel karakter. Er udviklingen speciel for Limfjordsbyerne, for Nordjylland o.s.v.? Her må man i høj grad beklage, at der kom til at gå så lang tid som 33 år, hvor der ikke blev afholdt en almindelig folketælling i Danmark. Men samtidig appellerer spørgsmålet til historikerne om gennem anvendelse af mulige andre kilder at nå frem til en besvarelse. Under alle omstændigheder viser de her fremdragne tal, at befolkningsudviklingen i de danske købstæder i begyndelsen af forrige århundrede ikke er klaret blot ved at tegne en lige, jævnt stigende kurve mellem årstallene 1801 og 1834.

Til afslutning et par ord om de senere folketællinger og Aalborg. Som allerede flere gange nævnt faldt den næste almindelige folketælling efter 1801 først sted den 18. februar 1834. Derefter følger fra 1840 regelmæssige tællinger, altid den 1. februar, hvert femte eller hvert tiende år. Neden for er folketallene fra Aalborg og Århus stillet sammen frem til 1870 (1850 er udeladt, da den er behæftet med fejl). Man bemærker, hvordan Århus i 1845 (og 1850) for første gang ligger over Aalborg. I 1855 kan Aalborg dog endnu engang

hævde sin gamle forrang som Jyllands største by, men fra 1860 er Århus' overvægt definitiv:

	Aalborg	Århus
1834	7048	6765
1840	7192	7087
1845	7477	7864
1855	9102	8891
1860	10069	11009
1870	11721	15025

Noter:

- ¹⁾ Ålborghus m. fl. amter. Rentekammerbreve 1767–69. B. O. D.-87. Hvor ikke andet er nævnt, er arkivalierne i Landsarkivet for Nørrejylland.
- ²⁾ SKALK hæfte 6, 1975. Historisk Tidsskrift bd. 75 s. 246.
- ³⁾ Rentekammeret. 352.30. Tabeller over folketællingen 1769. Ålborg og Århus stifter. Rigsarkivet.
- ⁴⁾ Danske Kancelli. D. 122. 1770, Summariske tabeller over folketallet 1769. Rigsarkivet.
- ⁵⁾ Kopi af hovedtabellen i Landsarkivet for Nørrejylland.
- ⁶⁾ Statistisk Tabelværk 4. rk. Litra A. Nr. 8 A. (1893).
- ⁷⁾ Den fuldstændigste oversigt i: Statistisk Tabelværk 5. rk. Litra A, Nr. 5, tabel 9 (1905). Også: Falbe Hansen og Scharling: Danmarks Statistik 1. bd. s. 566 (1885).
- ⁸⁾ Ålborg rådstuearkiv. Rådstuekopibog 1760–70, s. 1281 ff. D 1-138.
Rigtigheden af 1769-folketællingens tal kan i øvrigt anfægtes. Det synes blandt andet at fremgå af en skrivelse af 26. maj 1770 til biskopperne fra Rentekammeret, hvor det hedder: »Da de i forrige år forfattede tabeller over folketallet i Hs. Maj.s riger og lande giver anledning til at få forfærdiget en *mere fuldstændig tabel*, til hvilken ende behøves en tilforladelig ekstrakt af kirkebøgerne fra 1760 til 1769 osv.«
- ⁹⁾ Ålborg rådstuearkiv. Indkomne breve vedr. forskellige 1735–1825. D 1-176.
- ¹⁰⁾ Statistisk Tabelværk 5 rk. Litra A, Nr. 5, tabel 9 (1905).
- ¹¹⁾ Som note 9.
- ¹²⁾ Sammesteds.
- ¹³⁾ Ålborg byfogedarkiv. Indkomne breve 1817–19. B 37-1109.
- ¹⁴⁾ Smst. Konceptbog 1813–19, s. 268 f. B 37-1071. Jfr.: Skrivelse til magistraten af 6. jan. 1818. Ålborg amtsarkiv. Alm. kopibog 1817–18, s. 297. B 3-20.
- ¹⁵⁾ Falbe Hansen og Scharling: Danmarks Statistik bd. 1 s. 382 (1885). Jfr. Ingwer Ernst Mosen: Die allgemeinen Volkszählungen in Schleswig-Holstein in dänischer Zeit 1769–1860, s. 72 (1974).

- ¹⁶⁾ Ålborg amtsarkiv. Indkomne breve fra Ålborg by og dens beboere 1818–19. B 3-170. Smst.
- ¹⁷⁾ Folketællingen 1818 findes i to enslydende eksemplarer, begge tynde foliobind. 1. Ålborg rådstuearkiv. Folketællingen 1818. D 1-458. 2. Ålborg amtsarkiv. Oplysninger om indbyggertallet i amtet 1818–20. B 3-1569.
- ¹⁸⁾ Harald Jørgensen: Studier over det offentlige Fattigvæsens historiske Udvikling i Danmark i det 19. Aarhundrede, s. 37 (1940).
- ¹⁹⁾ Skrivelse fra magistraten dateret Ålborg 15. april 1834, vedlagt folketællingen. Rigsarkivet el. kopifilm i landsarkiverne.
- ²⁰⁾ Ålborg amtsarkiv. Indkomne breve fra Ålborg by og dens beboere 1818–19. Kvarterliste 1818. B 3-170.
- ²¹⁾ Ålborg amtsarkiv. Ekspederede sager vedr. Ålborg by og birk A, 1834. Tabel over folkemængden efter næringsvejene i Ålborg købstad 18. febr. 1834, dat. Ålborg rådstue 8. april 1834. B 3-514.
- ²²⁾ Ålborg amtsarkiv. Indkomne breve fra Ålborg by og dens beboere 1818–19. B 3-170.
- ²³⁾ Smst. Oplysninger om indbyggertallet i amtet 1818–20. B 3-1569.
- ²⁴⁾ Det er temmelig misvisende, når det i Trap: DANMARK, 5. udg. bd. 16, s. 929, hedder om Nibes historie: »Den langvarige stagnation aflæses bedst af befolkningstallet. 1801 var indbyggertallet stadig kun 1044 og 1850 1161«.
- ²⁵⁾ Som note 23.
- ²⁶⁾ Statistisk Tabelværk. 1. hæfte (1835).

Helberskov, byen der udvandrede

Af Carl Juul.

Før jeg begynder på beretningen om den store udvandring, der er foregået fra min gamle hjemby, Helberskov, kan det måske være af interesse at nævne lidt om udvandringens historie fra Europa gennem tiderne. I oldtiden og indtil middelalderens slutning levede alle Europas folkeslag indenfor deres afgrænsede områder. Med én eneste undtagelse var der ingen udvandring, hvor skulle de vel rejse hen? Denne ene undtagelse foregik nemlig her fra de nordiske lande, nærmere betegnet fra Norge. Allerede for år 1000 satte norske bønder og søfarere i deres knarrer og dragesnekker sejl mod vest for at finde ny lande og opdagede først Island, der da var ubeboet, og i tiden derefter foregik der en masseudvandring dertil fra Norge. Deres første efterkommere tog videre vestover og oprettede bebyggelser i Sydgrønland. Derfra videre og kom så langt mod syd som New Foundland, hvor de gik i vinterkvarter, med afstikkere længere syd på til Nova Scotia og staten Maine. De havde i hvert fald vindruer med ved tilbagekomsten til Grønland, og de skal findes længere mod syd end New Foundland. Disse opdagelser fik dog ingen varig betydning skønt det er uomtvisteligt, at de første europæere, der satte fod på Amerikas jord, hverken var spaniere eller portugisere, men nordboer. Og det skete 500 år før Columbus's tid. Landet så ud til at være frodigt med stort tømmer i skovene, så de havde ingen besvær med at finde materialer til at reparere de medbragte fartøjer. Det nyopdagede land blev kaldt for Vinland, men mærkeligt nok blev denne opdagelse ikke fulgt op eller gentaget, skønt man skulle tro, at det var langt at foretrække for det mere ugæstmilde Grønland. Som tiden gik, trak glemselen sit slør over denne vinlandsfærd, den levede kun videre i de islandske sagaer. Den nordiske bosættelse i Grønland led en krank skæbne. En overgang har der levet mellem 5000 og 6000 mennesker på de gamle bosteder, Østerbygden og Vesterbygden,

begge i Sydvestgrønland. I de første århundreder efter Grønlands opdagelse var der en ret livlig forbindelse mellem Danmark-Norge og disse to kolonier, men efterhånden tabte man henede interessen for denne fjerne og tit vanskeligt tilgængelige udpost. Fra 1300 svækkedes bygderne af klimaforværring og kampe med de samtidig indvandrede eskimoer. 1360 var Vesterbygden øde, og ca. 1410 kom det sidste skib derop. Efter den tid mistedes kontakten med Norden, og efter 1500 forsvandt de sidste nordboer. Hvornår og hvordan er stadig en gåde. I flere hundrede år havde Grønland egen biskop, domkirke og flere kirker. Ved Herjolfsnæs er der under udgravning af kirken og kirkegården bevist, at stedet har været beboet til omkring år 1500, og i de stadig tilfrosne grave fandtes enestående velbevarede dragter fra middelalderen. I over 500 år formåede disse hårdføre nordboer at opretholde en eksistens i Grønland, i nogle af verdens mest kolde og øde egne indtil de tilsidst gik til grunde. Sådant endte denne første udvandring fra Skandinavien. I dag kan tomter og ruiner af deres huse og kirker og deres klædedragter, man har fundet i gravene, give os lidt oplysning om deres liv og færden, men såvidt jeg ved, foreligger intet skriftligt fra den tid.

Med Amerikas anden opdagelse ved Columbus og hans samtidige kom der for alvor gang i udvandringen. Først fra Spanien og Portugal, senere fra Vest- og Nordeuropa. Spanierne og portugiserne sværmede over til de ny lande, hvor gullet vinkede. Portugiserne til Brasilien og spanierne til hele resten af Sydamerika, til øerne i Caribien, Mellemamerika, Mexico og de sydligste stater i Nordamerika, Florida, Texas, New Mexico, Arizona, Nevada og California. Hele dette vældige område, fra Terra del Fuego (Ildlandet) i syd til grænsen mellem California og Oregon i nord var i århundreder under spansk dominans. Alt dette er senere gået tabt, for Nordamerikas vedkommende ved krig eller køb. Men endnu den dag i dag minder en vrimmel af spanske navne på byer, bjerge og floder i disse stater om den tid, da spanierne var herrer i landet. Franskmandene var også på tærne, når det gjaldt om at sikre sig besiddelser i de ny lande. Fra Louisiana - med New Orleans - anlagde de en kæde af handelsposter langs med Mississippifloden til Canada, begyndende med New Orleans ved Mexicogolfen for at ende op ved Duluth og Detroit ved de

store søer. Det franske herredømme varede dog forholdsvis kort. I de idelige krige mellem England og Frankrig i 1700 tallet gik disse områder tabt for Frankrig. Det eneste de efterlod er de mange franske navne på byer langs Missisippifloden og dens nærmeste omegn. Først med den engelske erhvervelse af de østlige stater kom der gang i den store udvandring fra Europa. Andre lande havde dog omtrent samtidig forsøgt at oprette kolonier der. I 1620erne kom hollænderne og grundlagde deres første koloni, New Amsterdam, hvor nu New York ligger, men senere bosatte mange af dem sig i det nuværende Pensylvanien, hvor deres efterkommere endnu er ret talstærk repræsenteret under navn af »Pensylvania dutchmen«. I 1638 grundlagde svenskerne Ny Sverige i Delaware, men denne koloni fik kun en levetid på 17 år, 1655 jog hollænderne svenskerne ud, og i dag er der intet, der minder om denne kortvarige svenske besiddelse. Men den hollandske dominans blev heller ikke af lang varighed. Allerede 1664 occuperede englænderne alle de hollandske kolonier, men forinden var der kommen så mange hollændere til Amerika, at deres efterkommere udgør en ret talrig islæt i visse egne af de østlige stater. Navne som Roosevelt og Vanderbilt, hvis bærere nedstammer fra disse hollandske emigranter, har haft stor betydning for Amerika, politisk og finansielt.

Landet blev en engelsk koloni, og i tiden der fulgte, skete der en masseudvandring fra Storbritannien og Irland til det ny land. Tit udvandrede man af religiøse grunde. Mange mennesker kunne ikke affinde sig med den stramme engelske kirketugt, der ofte blev håndhævet med krasse midler. I Amerika var der fri religionsudøvelse med frihed for alle mulige trossamfund, noget der har karakteriseret Amerika gennem tiderne. Intet steds finder man så mange forskellige religionssamfund som her. Den største udvandring fra noget europæisk land skete fra Irland, hvor de spændte politiske og de fortvivlede økonomiske forhold gjorde tilværelsen ulidelig. Gennem 1800 årene udvandrede mere end halvdelen af Irlands befolkning. Før 1850 havde Irland et indbyggertal på ca. 8 millioner, i dag bor der kun 4 millioner mennesker på »den grønne Ø«, inclusive Nord Irland. I selve den irske republik, hvorfra den største udvandring foregik, er der under 3 millioner.

De første udvandrere fra Skandinavien, der i større antal rejste til Amerika, kom fra Sverige, det skete allerede i første halvdel af 1800 tallet, men også folk fra Norge udvandrede i disse år. I Danmark var man mere tilbageholdende, det var først senere, at en egentlig udvandring blev almindelig. Nogle af de første, der rejste, kom fra Ærø og Møn, visse egne af Vendsyssel, Vestjylland og Himmerland, mens folk andre steder i landet kun viste ringe interesse for udvandring, særlig til at begynde med. Et af de steder i Danmark, der har afgivet det største kontingent til udvandringen, var her fra Sydøsthimmerland. Mange rejste fra Hurup og Skelund, flere fra Als og Veddum og flest fra Helberskov. Min gamle lærer, Ulricksen, der sad som enelærer i en to-klasset skole i Helberskov med op til 75 børn i over fyrretyve år, var ikke alene en ualmindelig dygtig lærer for børnene, men han fulgte også deres færden, såvidt det var ham muligt, også efter at de gik ud af skolen. Ifølge hans optegnelser udvandrede ca. 70 procent af drengene, han havde haft som elever gennem dette lange tidsrum, også mange af pigerne, men de var mere vanskelige at holde tal på. Denne udvandring fra den gamle by ved »Bjerget« kan kun sammenlignes med den, der fandt sted fra Irland. I dag bor der flere folk fra Helberskov og deres efterkommere alene i Syd-California end der er tilbage i byen, foruden dem - og det er mange - der har slået sig ned andre steder i Amerika, i Vermont og Illinois, Wisconsin, Iowa og Nebraska og forskellige andre steder.

Jeg har hørt en autentisk beretning om de første udvandrere, der drog ud fra Helberskov, fortalt af en gammel mand, Jens Vestergård, født i Helberskov 1852, død i Als 1951, nogle få måneder før han ville have rundet de hundrede år. Selv i hans høje alder var han i besiddelse af en enestående god hukommelse og en glimrende fortæller om livet og begivenheder fra gamle dage derude i Als Sydsogn. Daværende præst i Als, Marius Larsen, der nærrede stor interesse for Als sogns historie og har skrevet flere interessante beretninger herom i Historisk Samfunds årsskrift, var min gode ven, og vi aflagde af og til et besøg hos den gamle mand. Han var bestemt ikke kedelig at høre på. En dag vi sad inde hos ham faldt talen på den store udvandring, der havde fundet sted netop fra denne egn, og Larsen spurgte ham, om han kunne huske nogle af de første, der rejste?

— Ja, det kan jeg da rigtignok — lød svaret — endda de allerførste, jeg har i alt fald ikke hørt nogen, der er rejst til Amerika før dem. Det var Niels Buus fra Helberskov og Mads Jørgensen fra Odde. Det må have været i 1859, jeg var kun en lille dreng den gang og må have været syv år og var begyndt at gå i skole. Men jeg glemmer det aldrig. Alle vegne talte man om, at de to karle ville rejse til Amerika, det vakte stor opstandelse og næsten alle folk i byen var mødt op for at sige farvel, også alle os smådrengene var tilstede ved den lejlighed, vi stod bare og ventede på at læreren skulle kalde os ind. Men det der især gjorde indtryk på mig var, at der måtte to mand til at støtte den gamle Jens Buus, da sønnen steg til vogns, sådan græd han. Åh ja, men det varede ikke længe, før andre fulgte efter, det blev en hel mani herude, dette med at rejse til Amerika. Hvert eneste forår så man dem drage afsted, enkeltvis og parvis, i flok og følge, somme-tider hele familier, mand, kone og børn, ofte med mange børn. Næsten alle blev derovre og kom aldrig igen. Ja, I har jo været i Amerika begge to, og I er nogle af de få, der kom tilbage og blev i Danmark. Og det var ikke alene fattigfolks børn, for hvem der ikke syntes, at fremtiden havde mange muligheder, der rejste, nej, det var alle, også velstillede gårdfolks børn slog følge med de øvrige, der rejste ud. Det var som om denne udvandring smittede af fra den ene til den anden, hvis en havde besluttet sig til at tage turen til Amerika, var det tit at andre fulgte med —.

— Hvordan gik det med de to unge mænd, du nævnede, der først rejste — spurgte præsten — hørte man mere til dem —?

— Ja, men så vidt jeg ved, var det flere år efter. Da fik sognefogden gennem udenrigsministeriet meddelelse om, at de deltog i en krig derovre, den vi kaldte den amerikanske slavekrig, og de faldt begge to på samme dag og på samme sted, og jeg husker også stedet, hvor de faldt, det var ved en by, der hedder Atlanta, dette navn er nem at huske, når man tænker på Atlanterhavet —. (Her må jeg lige indskyde en bemærkning om, at Jens Vestergårds version af denne begivenhed ikke er helt nøjagtig. Bagefter har jeg fået at vide, at Niels Buus faldt, men Mads Jørgensen var meldt savnet og overlevede og i mange år holdt forbindelsen vedlige med en ungdomsven herhjemme, den gamle sognefoged Peter Nielsen (Kusk-Peter).

Ann Kestin og Jens Salling efter ankomsten til Los Angeles 1925 sammen med deres børn. Fra venstre til højre: Christine, Jens Salling, Ann Kestin, Hanne, Anne. Nederste række: Sigurd, Martinus, Otto, William, Jens, Peter.

Lidt nord for Helberskov ligger en gård, der i sidste halvdel af forrige århundrede ejedes af Niels Peter Nielsen, kaldet Laust's Niels Peter. Der var mange børn i familien, seks drenge og tre piger. I 1881 eller 1882 rejste den ældste søn, Jens Peter, til Amerika og bosatte sig først i Midtvesten. Senere kom han den lange vej fra Wisconsin til California på hesteryg og slog sig ned i Sanger ved Fresno, hvor han lavede mokasiner og ridetøj til indianere og cowboys og blev betalt i guldstøv og for indianernes vedkommende med deres smukke, særprægede kunsthåndværk, som han var en ivrig samler af. De fleste af hans samlinger befinder sig nu på museet i Redlands. Han skrev aldrig hjem, og familien anså ham for at være død, og da den yngste søn blev født adskillige år efter, at han var rejst, blev han opkaldt efter den forsvundne bror, så de to brødre kom begge til at hedde Jens Peter. En dag så deres mor fra køkkenvinduet en mand skrå over gårdspladsen, og i ham genkendte hun sønnen, som alle troede forlængst var død og borte. Hun råbte himmelhøjt — — Åh nej, åh nej, det er jo Jens Peter, der kommer der —! Han var kommen fra København med en fiskerbåd fra Hadsund og

sat i land ved Alsodde og gik derfra hjem. At der blev stor gensynsglæde ved hans hjemkomst siger sig selv. Senere rejste hans fire brødre, Hans, Lavrits, Jens Peter og Per og deres søster, Karen, til Amerika og bosatte sig i Wisconsin, hvor de fleste af deres efterkommere endnu lever. En anden søster, Sine, blev gift med bager Spendrup i Als. De rejste til California i 1909 og ejede i mange år en frugtfarm i nærheden af Fresno, de havde ingen børn. Den tredje søster, Ane Kirstine (Ann Kestin) blev gift med Jens Salling, der i de første år af deres ægteskab var bysmed i Helberskov, senere sammen med to andre partsfisker med den første større søgående motorbåd på Himmerlandskysten og derefter i mange år landmand, først med en mindre ejendom i Helberskov og tilsidst med en gård i Odde. Han var tillige ivrig jæger, en hobby der gik i arv til hans sønner. Ann Kestin og Jens Salling fik ni børn, seks sønner og tre døtre. Den ældste, Hanne, rejste i 1905 kun femten år gammel til California. I årene derefter rejste hendes søskende, Kristine, Peter, Martinus og Anna, alle før første verdenskrig. I 1923 kom Sigurd og Jens derover. Sigurd var den yngste af børneflokkene, kun femten år ved afrejsen. Året efter rejste Villiam med kone og børn, og Otto som de sidste. Så sad de to gamle forældre alene tilbage, men med alle deres børn i Amerika havde de ikke mere at blive i Danmark efter, og 1925 tog de også billetten til California. Af Niels Peter Nielsens atten børn og børnebørn rejste de sytten til Amerika, kun én, Marinus Nielsen, blev i Danmark.

Ann Kestin og Jens Salling kom til at tilbringe deres sidste år i California. For Ann Kestin's vedkommende var det næsten som at dumpe ned i en Edens Have. Her havde hun alle sine børn omkring sig, her var sol og evig sommer, her kunne hendes blomster gro, her var godt at være. Men Jens Salling faldt aldrig rigtig til derovre, det var næsten det samme som at fjerne et gammelt træ og plante det om i andre omgivelser. Herhjemme var han landmand og fisker, en rigtig friluftsmænd, for så at blive flyttet til en myretue som Los Angeles med »smog« og os og tit dårlig luft og med en larmende og hæsblæsende trafik. Alt dette passede ham grumme dårligt. Han længtes tilbage til Himmerland, til det vide udsyn, til sin færd på gården og dens enemærker, på hav og fjord eller ude med bøssen i skoven

og på de store vidder omkring Helberskov. Tiden fik han mest til at gå med at sysle med lidt husflid og træarbejder, bl. a. lavede han amagerhylder til hele familien. Men tit kunne han sidde apatisk i sin stol uden at ænse sine omgivelser, mens hans tanker gik tilbage til det, der var engang, men nu kun var et minde. Da jeg var en tur tilbage til California for nogle år siden, var Ann Kestin og Jens Salling forlængst døde, men deres børn fortalte mig noget om deres sidste år derovre.

— — Vi kunne jo se det var far, der sad der i stolen, men hvad vi ikke kunne se af ham — hans tanker — de var ikke nærværende. De gik tilbage til Danmark, til alt det han havde efterladt derhjemme. Han levede kun i mindernes verden — — —.

Det sammenhold, der alle dage har kendetegnet folk i Helberskov, fornægtede sig heller ikke i det ny land, det tog de med til Amerika. Den store koloni af gamle helberskovere, der nu bor trindt omkring i Sydcalfornia, var flinke til at besøge Jens Salling. De var godt klar over, at et sådant besøg muntrede ham vældigt op. Så gik snakken om gamle dage derhjemme i Helberskov, og han kunne for en stund glemme, hvor han befandt sig. Disse besøg var ham til stor opmuntning i hans sidste leveår. Han døde 1932, Ann Kestin 1939. De ligger begravet på kirkegården i San Gabriel. De havde som nævnt 9 børn — første generation — anden 12, tredie 27 og fjerde ca. en halv snes. Dette var en beretning om en enkelt udvandrerfamilie og dens saga. Så forstår man bedre, at der i dag bor flere folk fra Helberskov og deres efterkommere alene i Syd-California, end der er tilbage i byen. Men der var mange, mange andre. Efter 1920 landede de fleste udvandrere før eller senere i California. Før århundredskiftet og op til første verdenskrig rejste de fleste til Iowa, en del også til Chicago og omegn, til Wisconsin og Minnesota og forskellige andre steder. De fleste fra Helberskov slog sig ned i det sydlige hjørne af Iowa, nærmere betegnet i og omkring Council Bluffs, Harlan, Kimbalton og Elk Horn. I mange år var det den største danske koloni i Amerika. Der var bl. a. en dansk højskole i Elk Horn, den blev senere flyttet til Blair (Blære) i Nebraska. Kimbalton og Elk Horn var sikkert de mest danske byer i hele Amerika. I Elk Horn var der f. eks. kun to af byens indbyggere, der var amerikanere, den ene var byens barber

og den anden en kone, der gjorde rent på højskolen, og de talte begge lige så godt dansk som andre folk i byen. Det var de simpelthen nødt til for at kunne begå sig mellem andre. Der blev aldrig talt andet end dansk, hverken på gaden eller i hjemmene, selv af folk der var født derovre. Nu er det danske sprog på tilbagegang, her som overalt i Amerika, men endnu kan man i disse egne træffe folk af anden og tredie generation, der stadig forstår og taler dansk.

Fra næsten hver eneste gård og hus i Helberskov er beboerne udvandret. De gamle slægter er borte, i hvert fald mange af dem, de er ikke uddøde men udvandret, de er bleven afløst af fremmede, der har overtaget de gamle bindingsværksgårde. Adskillige af dem er dog bleven afløst af mere tidssvarende bygninger.

En nærmere redegørelse for alle dem, der rejste ud, vil være uoverkommeligt. Gennem de mere end hundrede år, der er gået, siden de første udvandrere drog ud fra denne gamle landsby, vil deres antal beløbe sig til flere hundrede. Og denne udvandring fortsætter stadigvæk. Anna og Christian Lübeck, der sidder som ejere af sognets største gård — »Poulsenseje« — har fem børn. De fire er udvandret til Amerika. De to sidste rejste nu i september 1975. En er bosiddende i Vermont, de andre tre i Alaska. Karla Lods, der har siddet som ejer af den gamle slægtsgård, efter at hendes mand var død som ung, har fire børn. Den ældste, Hans, overtog gården for nogle år siden. Af de tre andre er de to i California og en i Australien, Anton Christensen — kaldet »Gammel-Anton« — havde otte børn, deraf udvandrede de seks. Hans Buus, der sad som ejer af byens største og bedste gård, havde fem børn, fire drenge og en pige, de udvandrede alle fem, men pigen, Mette, blev i Amerika gift med en dansker, og de kom efter nogle års forløb tilbage til Danmark. Vi var fire børn i mit hjem, tre drenge og en pige, vi rejste til Staterne alle fire, kun jeg kom tilbage og blev i Danmark, og jeg var nok den af alle, der rejste ud fra Helberskov, som kom længst omkring på kloden, i Nord- og Sydamerika, Australien og New Zealand og på mange af solskinsøerne i det stille hav, Hawaii, Samoa, Fiji, Tongatabu, Tahiti, Paumotus og Marquesas. Engang på en jagttur til Steward Island, der er beliggende syd for New Zealands Sydø, randt det mig i tankerne, at jeg var den dansker, der befandt sig

De otte helberskovdrengene udenfor huset hvor de boede i 1923–1924. Fra venstre: Carl Juul, Holger Førgensen, Axel Juul, Jens Salling jun., Peter Buus, Erik Juul, Sigurd Salling, Oluf Christensen.

længst fra Danmark, jeg kunne simpelthen ikke komme længere væk og stadig være på landjorden. Og dog kom jeg tilbage og blev i hjemlandet. Mine søskende er forlængst bleven amerikanske borgere — Erik i Vista, California, Aksel i Harlan, Iowa og søster Margrethe i Omaha.

Med én eneste undtagelse var alle udvandrerne fra Helberskov arbejdere, håndværkere eller landmænd. Denne ene undtagelse hedder Niels Kjelds. Hans forældre ejede i mange år købmandsbutikken i byen og havde kun denne ene søn. I tolv års alderen kom han i tjeneste på en gård i Helberskov, og året efter fik han plads hos os, da vi boede på en mindre gård i Rønningen ved Øster Hurup. Niels var ingen helt almindelig dreng, han var i besiddelse af megen vid og lune og dertil et uopslideligt humør. Men hans hu stod ikke til landbruget, det gjaldt mere bøgernes verden, og efter sin konfirmation tog han først realeksamen fra Bælum realskole og derfra til Jelling seminarium, hvorfra han dimiterede i 1936. Men gennem alle disse læseår stillede han i hver eneste sommerferie ude hos os og hjalp til

med alt forefaldende arbejde. Fra 1936 til 1946 var han lærer i Glad-sakse, men derforuden helligede han sig studier i engelsk og tysk ved universitetet i København. I disse år fik han også tid til at gifte sig med Else, født Koch, og hun har fulgt ham gennem tykt og tyndt i årene siden. I 1946 rejste de med deres to drenge til Amerika, hvor han blev instruktør i tysk ved universitetet i Philadelphia i staten Pennsylvania og læste ved siden af germansk filologi. 1949 opnåede han, hvad man på engelsk kalder Master of Arts. 1951 blev han professor ved North Central College i Napperville, Illinois, her tog han også den filosofiske doktorgrad i 1954. 1956 rejste familien hjem til Danmark, hvor han i et års tid fik en stilling som seminarielærer i Skive. Derefter endnu et år i Philadelphia og kom atter i 1958 tilbage til stillingen i Skive for så i 1960 at blive udnævnt til rektor ved det nyoprettede seminarium i Aalborg. Siden da har han bearbejdet engelsksproget litteratur indenfor filosofi og kunst og udgivet flere lærebøger. Af alle de mange fra Helberskov, der rejste til Amerika, var der kun én, der blev professor derovre og tilmed erhvervede en doktorgrad. Det var Niels Kjelds, nuværende rektor ved Aalborg seminarium.

Der var mangan en vemodig afskedstagen, når udvandrerne drog af, for de flestes vedkommende var det jo et farvel for evigt. Men der foreligger også en beretning om et langt fra ømt farvel, fortalt af den daværende ejer af byens største gård, Anders Peter Pedersen i »Østergård«. Hans nærmeste naboer var et ægtepar, der boede i et nu forlængst nedbrudt hus tæt ved gården. Manden hed Niels og som kendingsnavn blev han kaldt »den bette Grav-Niels« til forskel for hans stedfar, der gik under navnet »den gamle Grav-Niels« og var sognets sidste »stodderkonge«. Konen i huset hed Sanne. Man kan just ikke sige, at Niels og Sanne levede godt sammen, måske heller ikke dårligt sammen, de bare levede sammen, de talte ikke et ord til hinanden i dagevis. Niels havde ord for at være en slider og var fast daglejer i »Østergård«. En søndag morgen gik Ajs Peter derover for at aftale med Niels om et arbejde, der skulle påbegyndes om mandagen. Sanne stod udenfor og fejede en smule stenbro foran huset med riskost. På Ajs Peters forespørgsel om Niels var hjemme lød svaret, at han sad inde og var i færd med at spise sin »dover«.

Han var godt igang med sit øllebrød, og Ajs Peter lagde mærke til, at han var i kisteklæderne og omme ved kakkellovnen stod en sæk udstyret med en hank, en såkaldt vadsæk, som udvandrerne almindeligvis benyttede til at have deres ejendele i. På Ajs Peters forespørgsel angående arbejdet næste dag, svarede Niels noget undvigende, at det troede han ikke, han var i stand til — nej, det fik være denne gang. Ajs Peter gik igen med uforrettet sag og stod og talte med Sanne, da Niels kom ud med sin vadsæk i hånden. Han vendte sig halvt imod dem og sagde let henkastet —

— Ja, så må I ha fowal —.

— Hwå wel do te å hen —? kom det fra Sanne.

— A wel te å te Amerika —.

— Nå, wel do de — fowai, fowai —.

Og Sanne satte riskosten igang igen, så støvet pulsede om Niels's fedtlæderstøvler. Der blev ikke sagt mere. Niels tog stien ned til den nordre vej i Helberskov og så sig ikke tilbage. Ved korsvejen til Als stod der en ung karl og ventede på ham, udstyret med en vadsæk mage til Niels's. Han gik under navnet Kræn Salling og havde i nogen tid haft et nært venskab med en ung pige fra byen, og nu havde han en anelse om, at dette venskab havde fået visse følger, og så gjaldt det om at komme væk, mens tid var. Den gang var der ikke noget med pas og indrejsetilladelse for at komme til Amerika, man købte bare billetten, og så var den potte ude. De to mænd tog vejen vesterud af byen, op over engene langs med fjorden til Hadsund. Det var det sidste, man nogensinde så eller hørte noget til dem. Det var som om de forsvandt ud i den blå luft. Kræn Sallings anelser angående pigens tilstand viste sig at holde stik, hun fik tvillinger, men da var Kresten forlængst over alle bjerge.

I 1946 rejste Karen Lübeck fra »Poulsenseje« på et besøg i Amerika og kom bl. a. også til Harlan, Iowa. Hun var den første fra Danmark, der kom på besøg efter krigen, og det vakte stor opmærksomhed i den store danske koloni. Hun havde ikke tid til at besøge alle dem, hun gerne ville, så der blev et større arrangement sat i scene for at tromme gamle helberskovere fra nær og fjern sammen til at mødes med Karen på en bestemt dato, mens hun opholdt sig i Harlan. Det blev en mægtig succes, folk troppede op helt oppe fra Atlantic i Iowa

til Lincoln og Omaha i Nebraska. Det var som snakken aldrig kunne få ende. Nogle af de gamle pionerer havde aldrig set Danmark, siden de drog ud for 50 eller 60 år siden. Men de havde ikke glemt deres modersmål, skønt mange af dem var gift med amerikanske piger og ellers aldrig talte dansk. Denne sammenkomst resulterede i, at man hver sommer besluttede at arrangere en lignende »helberskovfest«, hvor de gamle udvandrere og deres familier kunne mødes og have det rart med hinanden. Det er niogtyve år siden denne første »helberskovfest« fandt sted, men det er efterhånden bleven en tradition, og den fungerer stadigvæk, altid med god tilslutning. De fleste af de gamle, der var tilstede ved dette første møde, er forlængst døde og borte, i dag er de ældste vel mellem 75 og imod de 90 år, men deres efterkommere indtil tredje og fjerde led møder stadig op ved disse sammenkomster, kun er det danske sprog for det alt overvejende antal deltageres vedkommende afløst af engelsk. Der er mange blandede ægteskaber mellem danskere og amerikanere, og deres afkom taler ikke dansk. I dag er disse sammenkomster ikke begrænset til udvandrere fra Helberskov og deres efterkommere, også andre, der har deres rod i Himmerland, møder op, når der er »helberskovfest« i Harlan. Da jeg for nogle år siden var på besøg i Amerika sammen med min næsten 80årige kusine, Kirstine Gade, kom vi også til Harlan, og på grund af vor tilstedeværelse blev denne fest afholdt, mens vi opholdt os der. Det blev en stor oplevelse. Kirstine traf gamle venner fra ungdommens dage, folk hun ikke havde set i 50 eller 60 år. Der var 75 mennesker tilstede, der skrev deres navne på en lang liste, som vi fik med hjem. Et minde om en »helberskovfest« i Harlan. Nordamerika var endemålet for det altovervejende flertal af udvandrere fra Helberskov, kun enkelte slog sig ned i andre verdensdele. Engang i 1890erne rejste en familie, Smith, til Australien. Manden var en fremmed, men hans kone var fra Helberskov. De bosatte sig i Queensland. Smith var smed af profession, men hans hensigt med at rejse til Australien var, at han mente at kunne tjene sig rig ved at grave guld. Resultatet svarede imidlertid ikke til forventningerne, guldgraveriet blev en fiasko, og han måtte genoptage sin gamle profession som smed. De forblev dog i Queensland i en årrække, men rejste tilbage til Danmark og døde herhjemme.

Omkring århundredskiftet rejste tre unge mennesker, Karl Sørensen, Jørgen Jensen og en pige, der hed Marie, fra Helberskov, ligeledes til Australien, Jørgen og Marie blev kort efter gift derovre og Karl blev senere gift med en australsk pige. De slog sig ned i New South Wales og opnåede efterhånden gode kår som farmere. I hele deres levetid vedligeholdte de forbindelsen med slægt og venner i Danmark, men kom aldrig tilbage. Gennem de sidste 25 år er der enkelte andre, der er udvandret til Australien og New Zealand, og uden undtagelse er de falden godt til derovre, og har der fundet deres »ny fædreland«. Også til Sydamerika, til Argentina og Brasilien har enkelte unge mennesker fra Helberskov fundet vej, men efter et kortere eller længere ophold er de næsten allesammen vendt tilbage igen. Det var som om det sydamerikanske miljø ikke passede for en dansker, vidt forskelligt som det er fra Nordamerika. Befolkningen nedstammer hovedsagelig fra sydeuropæere — spaniere, portugisere og italienere, mere eller mindre blandede med indianere og negere, kun med en svag islæt af briter, skandinaver og tyskere, særlig de sidstnævnte. De politiske forhold harmonerer heller ikke med vores opfattelse. Nok kan de politiske partier til tider skændes bravt herhjemme, men idelige revolutioner og blodige opgør de politiske partier imellem er vi da forskånet for.

Det har været nævnt, at det legendariske sammenhold, der altid har kendetegnet folk i Helberskov, heller ikke fornægtede sig i det ny land. I årene 1923—1924 var vi en flok unge helberskovere, der efterhånden var arriveret i Los Angeles fra forskellige steder i Amerika, otte af os slog os sammen og lejede et stort og rummeligt hus, hvor der var rigeligt med plads til alle, og det blev snart et samlingssted for mange andre danskere, både unge og ældre. Næsten alle havde deres egen bil, og der blev foretaget mange udflugter i den skønne omegn. To af os havde i fællesskab købt en ny Overland Sedan, og det var vor agt at benytte den til en ti dages tur til Mexico City — vore arbejdsgivere havde givet os orlov i dette tidsrum, men samtidig havde de frarådet os at foretage denne tur på grund af de urolige forhold, der herskede i landet netop på dette tidspunkt. Denne advarsel sad vi dog overhørig, og rejsen forløb planmæssig de første par dage, men nede i provinsen Chihuahua kørte vi lige

ind i en afdeling af general Pancho Villa's rebelarmé. Det var nogle skumle fyre, næsten alle Yaki Indianere, ridende på nogle rapfodede heste eller muldyr. De gjorde tegn til os om at følge med, og efter ca. en halv times forløb nåede vi ind til selveste general Villa's hovedkvarter. Han var en højst tiltalende herre og betragtede os først med megen skepsis, vi var jo kørende i en amerikansk bil, følgelig måtte vi være »gringos« — amerikanere — folk han hadede som pesten, og vi kunne vente os hvad som helst fra den kant. Heldigvis optrådte nu en mand, der så ud til at være en slags officer, på skuepladsen. Han havde været konduktør ved sporvejene i Los Angeles og talte godt engelsk, og det blev vor redning. Han kom til at fungere som tolk, og vi forklarede ham, at vi var fra Danmark — ikke »gringos« — et land han ikke kendte noget til, men da vi sagde, at det var en slags tyskere, blev denne forklaring taget for gode varer, og det lyste op i Villa's fjæs. Tyskerne havde jo nogle år forinden ført krig med amerikanerne, så vi måtte være helt all right. Da vi fortalte, at det var vor hensigt at køre videre til Mexico City, frarådede tolken os det på det indstændigste. Regeringstropperne var ikke langt borte, og hvis der blev kamphandlinger, kunne vi risikere at komme mellem dobbelt ild. Denne advarsel blev taget til efterretning, vi fik kareten vendt og satte kursen tilbage mod den amerikanske grænse, alt hvad hjulene kunne trække. Sådan endte den Mexico tur.

Efter midten af tyverne var de otte helberskovere, der trolig havde holdt sammen i det store hus i Los Angeles, spredt for alle vinde. Holger Jørgensen i Wisconsin, Axel Juul i Iowa, Peter Buus i Indiana, Erik Juul i Nebraska, Oluf Christensen i Alaska og jeg i Sydamerika. Oluf druknede ud for Alaskas kyst i 1944, Holger omkom ved en bilulykke i Racine i 1949. Sigurd og Jens Salling forblev i Los Angeles og sammen med Peter og Erik, der er vendt tilbage, nyder de nu deres otium i Sydcalfornia tillige med mange andre fra vor gamle hjemby i Himmerland. Axel sidder stadig på sin dejlige, velholdte farm i Harlan, Iowa, mens jeg, som den eneste af de gamle kammerater, kom tilbage og slog mig til ro herhjemme.

Jeg har her forsøgt at give en beskrivelse af udvandringen fra Helberskov, den forholdsvis største fra nogen by eller egn i Danmark.

Lidt kulturhistorie fra Nibeegnen

Af Jacob Stistrup Andersen.

Min bedstefar (morfar) Kresten Mortensen (Bunk), (hvorfra Bunk stammer ved jeg ikke, men han blev aldrig kaldt andet end Kræn Bunk) — var født 8. oktober 1834 i Holmager, Bislev sogn. Han har sikkert fået en meget mangelfuld skolegang. Om han kunne læse og skrive, ved jeg ikke, da jeg aldrig har set hans håndskrift, men da jeg var lille dreng, har jeg ofte siddet hos ham og set, at han var meget optaget af avisen. Jeg fandt dog ud af, at han var mest optaget af overskrifterne og billederne, men da var hans syn også en del svækket. Han havde ganske vist briller, men de var ikke dengang, som de er nu om stunder.

Min bedstefar opholdt sig i Bislev sogn hele sit liv bortset fra sin rekruttid ved artilleriet i Aarhus og så hans indkaldelse til krigen i 1864. Han havde ikke mange pladser, idet man ikke dengang flyttede så meget. Han tjente en årrække på en gård øst for Bislev. Straks efter, at han kom dertil, døde den daværende ejer Lars Mortensen, og sønnen Morten Mortensen, der var en del yngre end min bedstefar, talte ofte med taknemlighed om hans trofasthed og hjælpsomhed. Morten Mortensen døde i 1956 92 år gl. Søskeneparret Mine og Jens Mortensen havde da overtaget gården, som nu er solgt til en nabo, men de bor stadig i stuehuset.

Som nævnt blev bedstefar indkaldt til krigen 1864. Han var heldig aldrig at komme med i alvorlige slag. Han var den gang 30 år, og de ældre årgange blev som regel holdt tilbage for reserven. Dog har han været med i en træfning ved Sankelmark, idet han havde et skudsår (strejfskud) på det ene ben, men det kom aldrig til at genere ham. En dejlig periode havde min bedstefar under krigen, idet han blev oppasser for en oberst, og det er derfor jeg formoder, at han har kunnet læse og muligvis skrive sit navn. Som regel kom en

oppasser til at forrette forskellige skriftlige ærinder for sin overordnede. Det kan også have været hans solide og stoute optræden og hans lydighed over for sine overordnede, der har hjulpet ham til denne stilling. Det var i hvert fald ikke hans intelligens og begavelse, heller ikke hans brug af albuerne eller store ord, idet han var meget fāmælt og umeddelssom, undtagen når det gjaldt om oplevelser fra krigen. Denne tid havde fæstnet sig så dybt i hans erindring, at han vedblev at vende tilbage og fortalte om begivenhederne fra den tid, så længe han levede. Han var stolt over, at han havde været soldat og ikke mindre stolt over, at han havde deltaget i krigen 1964 for Danmarks forsvar.

Selv om han fortalte meget om sine oplevelser fra krigen, talte han ikke så meget om nederlaget, men tabet af Sønderjylland pinte ham. Kristen Mortensen var ikke stridslysten, langt mindre krigsgal, han var en fredens mand og godmodigheden selv over for alt og alle.

Hvornår han var hjemsendt fra krigen i 1864, ved jeg ikke. Efter våbenstilstanden blev store kontingenter af de danske tropper sendt syd på ned i Holsten, vel for at undgå sammenstød. Her var Kristen Mortensen med og fik mange oplevelser på både ondt og godt, som han fortalte meget om. Det forekommer mig, at han kom hjem til jul i 1864.

Han har sikkert fået plads straks efter hjemkomsten. Ifølge kirkebogen for Bislev sogn blev ungkarl Kristen Mortensen i Holmager, tjenende hos Hans Christoffersen, Grydsted, ægteviet til ung pige Maren Jacobsen, Priorboderne, tjenende på Lundbæk, i Bislev kirke den 10. november 1865. Tillysning i samme kirke 22. oktober s. å. Forlovere var Marens far Jacob Larsen og hendes bedstefar Lars Jacobsen.

Ifølge Marens skudsmålsbog er hun født 28. januar 1831. Fra sit 21. år har hun haft tre pladser: 5 år hos Niels Pedersen Marks enke i Bislev, 6 år hos Hans Christoffersen i Grydsted. Derefter tjente hun to år på Lundbæk indtil 1. november 1865. Kristen Mortensens skudsmålsbog og/eller soldaterbog er desværre gået tabt.

Hvor de nygifte har opholdt sig, indtil de 26. marts 1868 fik husmandsstedet Priorboderne, ved jeg ikke, men de har måske hver for sig fortsat med at arbejde på den plads, de havde på dette tidspunkt.

Sandsynligvis har Kristen fået arbejde på Lundbæk. På den tid var der ikke mange af Bislev sogns beboere, der ikke på et eller andet tidspunkt havde tjent eller arbejdet på Lundbæk, som var en meget yndet arbejdsplads.

Kristen Mortensen har aldrig stræbt efter jord, ejendom eller anden besiddelse, ikke engang penge betød ret meget for ham, bare de havde det strengt fornødne til mad og klæder, så var han tilfreds.

En vinter fik han arbejde på et lille brænderi, som dengang fandtes i Nibe. Der kunne vel nok tjenes noget mere end ved almindeligt daglejerarbejde, men arbejdet her huede ikke Kristen. Min mor har fortalt, at han var sur og irriteret hver morgen, når han skulle afsted og gå 4-5 km, uanset hvordan vejr og føre var, møde på fabrikken kl. 6 og arbejde til kl. 6 aften og vandre den lange vej hjem igen. Det fik Maren afværget, så det kun blev denne ene vinter, han arbejdede på brænderiet.

Derimod passede arbejdet på gårdene i Bislev og på Lundbæk ham bedre. Han var ikke nogen fremtrædende skikkelse eller fremtoning på noget som helst område. Han var en af de mange, en stor slider, der aldrig skånede sig selv, hvadenten det gjaldt høleen om sommeren eller plejlen om vinteren. I sine unge dage gravede han mange tørv om foråret og forsommeren. Han har selv fortalt mig, at han i første halvdel af april har gået i tørvegraven og brækket isen i stykker med de bare ben. Dog har jeg aldrig hørt om, at han havde haft gigt eller nogen som helst anden sygdom. Om brændevinen har været medvirkende til det gode helbred gennem et langt liv, ved jeg ikke. Han var ikke dranker, langt fra, men brændevinen hørte med til den daglige kost.

I hjemmet i Priorboderne var der fattigdom i lighed med mange andre hjem på den tid, men der var ikke nød. Min mor har aldrig talt om, at de nogensinde led nød. Der var altid lys (tællelys) og varme i stuen, mad på bordet, i hvert fald så meget, at de aldrig gik sultne i seng, og så en god seng at kravle i. Er barnet så omgivet af den kærlighed, der giver fred og tryghed, så forlanger det ikke mere og har for så vidt heller ikke mere behov. Af husdyr havde de et par geder for mælkens skyld, samt 4-5 får. Fårene var et stort gode for datidens mennesker for i det hele taget at »overleve«. Man slag-

Maren og Kristen Mortensens husmandssted »Priorboderne«. Tegnet af Heinrich Moosdorp 1908.

tede et får og et lam om efteråret. Det gav sul, især pålæg til det meste af året. Af talgen støbte man lys, og så den kære uld. Hvad kunne der blive af ulden? Undertøj, trøjer, huer, halstørklæder, vanter, muffedisser, strømper og sokker.

Var der arbejdsløse perioder ind imellem, tog man på fjorden for at fiske. Det gjorde man for øvrigt hele året ind imellem, når der manglede mad.

Der var to børn i ægteskabet — to piger. Den ældste, Mette Marie, født 1870, forblev ugift. Hun tjente hos forskellige storborgere i Nibe: Købmand Schjørring, dr. Petreus, sagfører Issing m. fl. Hun blev aldrig kaldt andet end jomfru Mortensen. Da hun i begyndelsen af 1900 blev træt af at tjene, fik hun en lille lejlighed, hvor hun arbejdede med det, man dengang kaldte fransk vask og strygning. I 1917 købte hun et hus i Priorgade, hvor hun drev pensionat, indtil hun blev ramt af sygdom og døde i 1925, 55 år gl. Hendes moder Maren døde 1908. Hendes fader Kristen Mortensen kunne ikke være

alene i huset i Priorboderne, og hun fik ham til at bo hos sig i Nibe, hvor han fik en ualmindelig god og kærlig pleje til sin død i maj 1923. Den yngste datter Jakobine (min mor) var født 1873. Hun blev gift med forpagteren af Lundbæk vandmølle (1889—94) Anders Chr. M. Andersen fra Trend. Han havde lært mølleriet i Nibe mølle og ved Skovbakkemøllen i Aalborg. Det er ham, der har hugget inskriptionen på stenen over den hest, der bar general Schleppegrell i slaget ved Isted 25. juli 1850. Stenen er placeret på bakkeranden et stykke oppe i Lundbæk Vesterskov. Generalinden stammede fra Lundbæk, og både hende og hesten kom dertil og nød deres otium så længe de levede. Stenen burde renses og stilles noget mere solidt, f. eks. højnes en smule med nogle kampesten omkring og i det hele tages gøres noget mere kendt. Jeg har overrasket mange ved at vise den frem. Mon Nibe Turistforening er klar over, at den eksisterer, og hvor? En lille opmuntring »på vejen« må det have været, da samtlige efterlevende fra krigen i 1864 blev tildelt en erindringsmedalje (hæders-tegn). Man var såvel fra hærens som fra politikernes side sent på den med denne beslutning, der først skete i 1876.

I 1908 foretog kong Frederik VIII en sejl tur i Limfjorden og af lagde besøg i flere limfjordsbyer bl. a. også Nibe. Det blev en stor oplevelse og begivenhed for Nibe by og de omliggende sogne, men størst blev oplevelsen vel for de gamle veteraner, hvoraf mange var kommet højt op i årene. Det værnepligtige mandskab havde dengang større tilknytning til kongen end nu om dage. Man sagde altid: »Jeg skal ind og tjene kongen« eller »Jeg skal i kongens klæder«. Aalborg Stiftstidende beretter 8. august 1908: »Da tiden nærmede sig, indtog byens befolkning og de mange tilrejsende deres pladser. Ved havnehuset tog skolebørnene, sognefogderne og foreningerne opstilling — fiskerne stod bag ved deres æresport. »Dannebrog« kastede anker ca. 1 mil fra land under Øland. »Slejpner« sejlede ind med de kongelige, der ledsagedes af kommandør Hougaard og stiftamtmand Brun. Kongen hilste på byrådet samt de forsamlede damer og gik derefter langs med rækken af foreninger. Han hilste på hver enkelt af de gamle veteraner, af hvilke flere var så grebne, at de græd. Kongen taler til veteranerne: Det glæder mig at se Dem alle sammen — at De ville komme. De var også med i 64? i 48? — Ved

hvilken afdeling stod De? Mange tak. Bor De langt herfra? Flere mil — så var det dobbelt venligt af Dem at komme. De er en af redningsmændene? De har reddet nogen? Det glæder mig at hilse på Dem — o. s. v. Konsejlpræsidenten hilste ligeledes på veteranerne og foreningerne. Der blev ikke holdt taler på havnen. Efter en halv times kur kørte selskaberne til Skal plantage, hvor den egentlige modtagelse fandt sted. Der var rejst flere æresporte både på havnen og i byen. Ved samme lejlighed aflagde Frederik VIII også besøg på Lundbæk«.

Så vidt mig bekendt har der ikke været kongebesøg i Nibe hverken før eller siden. Kristen Mortensen talte meget om denne begivenhed, og han glemte aldrig de kongelige ord eller det kongelige håndtryk.

Efterlysning: Skulle nogen, der læser dette, være i besiddelse af minder eller oplysninger om veteranerne fra 1864 og/eller fra treårs krigen 1848—49—50, kan sådanne oplysninger sendes til mig eller til Nibe bibliotek, hvor de vil blive modtaget med tak.

For oplysninger og hjælp til denne lille artikel er jeg sognepræst Erling Dalum, Veggerby og fru Aase Bak Nielsen, Nibe bibliotek megen tak skyldig.

J. Gregersen

Fhv. viceskoleinspektør J. Gregersen, Hals, døde den 11. juni 1976, 83 år gammel. Han vil især være Historisk Samfunds medlemmer bekendt fra sine artikler i *Fra Himmerland og Kjær Herred* om Hals skanse (1956), om Hals private realskole (1960) og om Hals havn (1965). Det skal også fremhæves, at han var virksom i forbindelse med åbningen af Hals egnsmuseum i 1972, ligesom han stod for museets årsberetning.

Jens Gregersen var himmerlænding. Han blev født den 23. januar 1893 i Graverhusene i Solbjerg sogn, hvor hans forældre (skovfoged Anders Chr. Gregersen og hustru Marie Kirstine, f. Christensen) drev et landbrug. Han gik i skole i det nærliggende Bælum, tog præliminæreksamen og kom på Ranum seminarium, hvorfra han dimitteredes i 1916. Herefter var han i ét år ansat ved Hinnerup realskole.

I 1917 kom Gregersen til Hals. Han var dengang blevet ansat som lærer ved den i 1883 grundlagte private realskole (hvis historie han siden skildrede så fortræffeligt i den ovennævnte artikel); men da Hals kommune i 1919 overtog driften af realskolen, overgik han til det kommunale skolevæsen. Han pensioneredes som viceskoleinspektør i 1960.

Gregersen underviste fortrinsvis i historie, naturhistorie, fysik og matematik. Fagligt var han velfunderet — ikke mindst inden for historie, i hvilke fag han allerede i 1924 beskikkedes som censor — og han var en fremragende pædagog. For sin besvarelse af prisopgaven »Hvorledes kan folkeskolens ordning og undervisning anlægges, så den bringer eleverne i nøje kontakt med det praktiske liv« modtog han i 1935 en pengebelønning, og samme år blev besvarelsen trykt i samleværket *Folkeskolen og det praktiske Liv*.

1918—30 var Gregersen tillige bibliotekar ved Hals folkebibliotek.

Gregersens interesser var alsidige. I hans bogfyldte stue hang et portræt af Lord Baden-Powell og mindede om, at Gregersen som yngre havde været stærkt optaget af spejderbevægelsen. Og livet igennem interesserede han sig for samfundsforhold — han var ivrig retsstatsmand uden dog nogensinde at tage aktiv del i politik. Han var en fænomenal skakspiller, der i korrespondanceskak gjorde modspillere fra adskillige lande »mat«, og med samme succes dyrkede han sjældne planter fra de forskellige himmelstrøg. Den store have, der omgav hans hus i Hals, kom i hans otium til at rumme en omfattende plantesamling. Nogen sirlig prydhave blev det såvist aldrig, men det var heller ikke meningen. Han ønskede blot at tilvejebringe de rette livsbetingelser for vedkommende vækst, og han havde dygtighed (og held) til at få selv de sarteste ting til at trives.

Gregersen — der var ugift — var et familiemenneske, som følte sig stærkt knyttet til sin himmerlandske slægt. Men hertil kom, at han i sjælden grad bevarede kontakten med sine tidligere elever. Han huskede hvert hold og fulgte med interesse den enkelte elev. Lige til det sidste vedblev gamle elever med at opsøge ham, og aldrig forlod man ham uden efter en samtale, der både havde bragt gammelt i erindring og givet nye, friske impulser.

I henved seksti år var Gregersen en skikkelse, der ved sine fine menneskelige kvaliteter stilfærdigt gjorde sig gældende i Limfjordsbyen Hals. Her vil han blive husket længe, og også ud over det øvrige land er vi mange, som vil savne ham.

Sv. Gram Jensen.

Småstykker

Højskoleforstander Anders Laursen, Lundby højskole
og den grundtvigske vækkelse i Himmerland og
Han herred for 100 år siden

Af C. O. Vedsted.

Anders Laursen var født 18. juli 1842 i Stjær v. Skanderborg, hvor hans forældre var gårdejere og tilhørte en gammel bondeslægt i landsbyen. En missionær, J. Dahlstrøm (senere præst i Amerika) holdt kristelige vækkelsesmøder i denne egn, hvorved den da 19 årige Anders Laursen blev vakt. Han besluttede at søge uddannelse som lærer og forberedte sig hertil hos sin tidligere lærer, Kirkegaard, søgte derefter optagelse på Lyngby seminarium ved Grenaa, hvor der imidlertid var 140, der søgte optagelse, og blandt dem, der ikke blev optaget, var Anders Laursen. Han lærte en af seminariets lærere, Sigvartsen Høyer (senere missionær i Århus) at kende, og ved denne og provst Jens Vahl i Ø. Snede's bistand fik han en god støtte til et fortsat studium og personlig udvikling. Han delte nu sin tid mellem studium og kolportør- og mødegering. Han virkede her så betydningsfuldt, at han blev kendt og vandt tillid hos Indre Mission og dennes formand Vilhelm Beck, som i 1866 ansatte Anders Laursen som kolportør og missionær i det »vidtstrakte og åndeligt uopdyrkede Himmerland« med bopæl hos provst Klein i Aars. Om Anders Laursens virksomhed som folketaler hed det engang: »Han kunne tale i forsamlinger. Hans vidnesbyrd var indtrængende, ægte og personligt. Med stor kraft talte han ud fra sit hjertes tro, så det hurtigt blev klart, at han var en udpræget ordets mand og forkynder. Han vakte en vældig bevægelse og store skarer flokkedes om ham«.

Biskop Laub i Viborg (1854—78) skriver i sine visitatsoptegnelser fra Gislum, Slet og Års herreder omkring 1870 bl. a. følgende om Anders Laursens missionærgering: »I de tre herreder bemærkedes

en bevægelse i det religiøse liv fremfor tidligere, uden tvivl bevirket ved, at en udsending fra Indre Mission har rejst omkring her. Han bliver af de fleste præster rost som en alvorlig, begavet ung mand, og af nogle samtaler med ham har jeg også fået et godt indtryk. Også hos almuen i vid udstrækning står han i stor anseelse. I omtalen fra herredernes pastorater berettes han som indflydelsesrig«.

I 1867 blev Anders Laursen gift med Katrine Jensen, en gårdmandsdatter fra hans hjemegn. I 1869 flyttede de til Brårup, Oudrup sogn. Under hans mange rejser følte hans kone sig meget ensom, og han tænkte meget på at få mere hjemmeverksamhed. Et børnehjem og en børneskole var i hans tanker. I Lundby ved Løgstør havde han holdt mange møder og vundet sig mange venner. En af dem, gård-ejer Laust Barmer og hans kone Barbara, forærede Anders Laursen jord her, og i 1870 byggede han derpå til et fremtidigt hjem for sig og familie.

Ved et missionærmøde blev Vilh. Beck engang spurgt om, hvad grundtvigianisme var. Vilh. Beck svarede, at det ikke var så let at besvare, men det var i hvert fald noget man skulle vogte sig for. Dette svar tilfredsstillede ikke Anders Laursen, og det blev for ham en tilskyndelse til at finde et virkeligt svar. I sin missionærgerning kom han vidt omkring, ikke alene i Vesthimmerland, men også i Hanherred og på Viborgeggen. Han kom her i forbindelse med mange mennesker, med hvem han diskuterede religiøse spørgsmål, og han begyndte efterhånden at få mere forståelse af, hvad grundtvigianisme er. En afgørende hjælp til forståelse af det grundtvigske livssyn fik han hos pastor Jens Lassen Knudsen i Aggersborg (Jacob Knudsens far). På pastor Knudsens opfordring havde Anders Laursen holdt mange gudelige forsamlinger i Hanherred, og han var ofte indbudt til at overnatte i Aggersborg præstegård, men det afslog han, da han var betænkelig ved præstens påvirkning. På grund af uvejr blev Anders Laursen en nat nødt til at tage mod pastor Knudsens tilbud. Det blev til et ophold i tre dage, hvor de to mænd førte indgående samtaler, ofte med natten til hjælp. Pastor Knudsens overbevisende argumentation for det grundtvigske livssyn førte efterhånden Anders Laursen helt over i denne retning.

Som en ærlig mand ville han ikke skjule, at han nu var på nye veje,

og han meddelte det til Indre Missions bestyrelse, som dog ønskede, at han skulle fortsætte i sin stilling. Men i 1871 trak han sig ud af Indre Missions tjeneste. Hans hu stod nu til at arbejde blandt de unge i folkehøjskolens tjeneste. For at videreuddanne sig hertil tog han — ved venners hjælp - fra nytår 1872 på Ryslinge højskole og var elev her både på vinter- og sommerskolen. Forstanderen på Ryslinge højskole, pastor Johannes Clausen og frimenighedspræst Vilh. Birkedal påvirkede ham stærkt. Det samme gjaldt forstanderne Christoffer Baagø og Jens Nørregaard på Testrup højskole, hvor han var elev året efter.

I 1873 åbnede Anders Laursen og hustru så Lundby højskole ved Løgstør, efter at der om sommeren var opført en tilbygning til deres ejendom der. De ydre forhold på skolen var små og beskedne. Der var plads til 38 elever. Her holdt de så højskole i 16 år fra 1873—89. Skolen var de fleste år, såvel sommer som vinter, velbesøgt. Der foreligger mange vidnesbyrd om den store betydning, skolen fik for sine elever. Herom foreligger der udtalelser af bl. a. så kendte elever som Jens Nielsen og hustru i Giver, malermester Søren Hansen, Lundby, fhv. minister Jensen Sønderup og dennes bror lærer Brahms, Gundestrup, forstander Søren Frederiksen, Støvring, højskolelærer, gdr. Lars Svendsen, Suldrup og Anton Sørensen Vadgaard. Det var udtalelser som: »Det var især Anders Laursens daglige foredrag, der gjorde højskolelivet rigt for eleverne«. »Han var i skolen som på møder den ildfulde forkynder, hvadenten han tog sine emner fra bibel-, kirke- eller verdenshistorien«. »Det var en højskole, der drog dybe spor og fik den største livsbetydning for sine elever. Det blev en skole for livet«.

I skolearbejdet fik Anders Laursen gennem årene god støtte af bl. a. følgende lærere ved skolen: M. Milthers, senere lærer i Bislev, og hans hustru Nielsine Kjær. Knud Thøgersen, Dybe, senere kendt husmandsfører og skribent. J. P. Sundbo, senere kendt politiker og redaktør i Esbjerg. Kr. Iversen, senere anerkendt højskolelærer i Odder. Katrine Gamborg, gift med Peter Nielsen, Års. Johanne Nielsen, gift med Thomas Svendsen, Søttrup. Lars Svendsen, høj- og friskolelærer i Støvring og O. P. Jensen, højskoleforstander i Vallø.

Også for sine medlærere fik Anders Laursen stor betydning, hvorom der findes mange vidnesbyrd. Jeg kan således oplyse, at jeg som elev hos ovennævnte forstander O. P. Jensen på Vallø højskole i 1914—16 ofte hørte ham i sine foredrag omtale sin »Lundbytid« som en af hans rigeste oplevelser.

I den grundtvigske vækkelse samt i frimenighedernes og friskolernes oprettelse i Himmerland og Han herred blev da også mange af Anders Laursens tidligere elever betydende deltagere og medarbejdere. Også mange fra Indre Mission fulgte ham i det grundtvigske syn, og flere og flere sluttede sig til. Af stor betydning var også det arbejde, som udførtes af dygtige og ansete grundtvigske præster i landsdelen. Det gælder således tidligere nævnte J. L. Knudsen i Aggersborg, Chr. Lund i Øsløs, B. F. Rønne, Klim, V. Hjorth Koch, Løgstør, P. J. Bertelsen, Sønderup, D. N. Blicher, Brørstrup, F. O. Jungersen, Blære og F. C. Sørensen, Skivum. Desuden udførte kolportøren »Lille Ole« fra Mors et stort arbejde. I Han herred havde Anders Laursen som omtalt deltaget i mange møder og bidraget til en rig åndelig vækkelse. Det medførte, at man efterhånden i flere af kredsene dannede frimenigheder og friskoler samt byggede kirker og skoler hertil. Det skete bl. a. i Klim, Vesløs og Øster Svenstrup i Han herred, i Løgstør, Sættrup, Støvring og Trængstrup i Himmerland. Desuden byggede man flere forsamlingsale. Hver af disse kredses oprettelse og virksomhed har sin historie, som ikke skal omtales her. Fra første færd var der en nær forbindelse mellem disse kredse på begge sider af Limfjorden og Lundby højskole, med Anders Laursen som midtpunkt og hovedordfører. Man søgte hertil i stort tal til søndagsgudstjenester og møder hver onsdag aften. Nogle gik den lange vej til fods, andre kørte i store vogntog (op til 20 vogne i rækken) til disse forsamlinger. Tilslutningen blev efterhånden så stor, at man ved skolen måtte bygge en forsamlingsal med værelser ovenpå, så nogle kunne overnatte. Efterårsmøderne på højskolen blev landskendte og kunne i de 3-4 dage, møderne varede, samle op til 400 mennesker.

Selv om man i Lundbykredsen kunne få al den kirkelige betjening af grundtvigske præster, som alle kunne være glade ved, var tanken om at danne en frimenighed med Anders Laursen som præst bræn-

dende, og fra sidst i 1875 blev der holdt mange møder herom. Tanken vakte et vældigt røre i de grundtvigske kredse landet over, og det blev debatteret ved møder og i mange artikler i Højskolebladet gennem lang tid.

Lundbykredsen og Anders Laursen fik heraf det bestemte indtryk, at kun meget få udover landet ville se med velvillighed på, at der dannedes en frimenighed med en ikke-theolog som præst. Tanken om en lægmand som præst var med andre ord ikke moden. Ved et menighedsmøde i Søttrup i foråret 1884 blev planen om en menighed med Anders Laursen som præst opgivet. Man ville ikke trodse de grundtvigske kredses modstand mod lægmænd som præster.

Under provisoriet i 1885 kunne Anders Laursen — i lighed med de fleste højskoleforstandere — ikke tie mod dette overgreb på folkets ret og frihed. Følgen blev, at stats- og amtsunderstøttelsen blev taget fra skolen. Venner og en elevforening med senere indenrigsminister Jensen Sønderup som formand trådte til med støtte. Men i 1889 fandt Anders Laursen det ikke muligt at fortsætte skolen på disse vilkår. Han måtte nedlægge skolen og dermed slutte sin forstandergerning. Ved hans fratræden blev der udtalt mange lovord om hans højskolegerning.

Det var selvfølgelig for Anders Laursen en dyb skuffelse, at han måtte opgive sin skole, og at han ikke blev menighedens præst. Som den handlingens mand, han var, kastede han sig nu ud i nye opgaver. Han drev et mønsterbrug på de 14 tdr. land, der hørte til skolen. Han påtog sig at være uddeler i en brugsforening, som befolkningen oprettede i nogle af skolens lokaler, ligesom han fortsat holdt mange møder ude som hjemme, og hans økonomiske kår blev efterhånden gode.

I 1896 døde hans hustru, der havde været ham en særdeles stor støtte i hans gerning.

I sine sidste år blev Anders Laursen betroet arbejdet som kasserer i Nibe-Løgstør landboforening, ligesom han blev medlem af kommissionen til vurdering af statshusmandsbrug i Aalborg amt.

Den sidste vinter, han levede, opholdt han sig i lang tid på Støvring højskole, hvor han holdt foredrag, og han betragtede højskolen i Støvring som en fortsættelse af sin egen skole i Lundby. Hans død

kom brat. Efter en lang cykeltur dagen før følte han sig træt og døde 22. juni 1911 knap 69 år gl. Han blev begravet på Lundby kirkegård under meget stor deltagelse. Her talte bl. a. frimenighedspræst S. Anker Møller, Klim, gdr. Thomas Svendsen, Søttrup og proprietær O. Spliid, Ørndrup.

På Lundby kirkegård er rejst et mindesmærke over ham. Det er en sten af bornholmsk granit, smukt forarbejdet med øverst et velmodelleret brystbillede af Anders Laursen. Herunder følgende indskrift:

Højskoleforstander Anders Laursen,
f. i Stjær 18. Juli 1842,
d. i Lundby 22. Juni 1911.
Sig Mig Den Gamle Saga
Budskabet Uden Mage
Om Jesu Kærlighed.
Rejst af Venner 1912.

Billedet og stenen er modelleret og udhugget af henholdsvis billedhuggerne Eluf Møller og P. Willefrance. Stenen blev afsløret af gdr. Chr. Skriver, Ll. Ajstrup, og der blev holdt taler af S. Anker Møller, Klim og Knud Thøgersen, Dybe ved afsløringen.

Litteratur:

A. Bobjerg: »Den grundtvigske bevægelse i Vesthimmerland. Anders Laursen og Lundby Højskole«. Højskolebladet 1912.

A. Nordal-Petersen: »Danmarks Højskoler«. 1908.

Kr. Svendsen: »Et tids- og kulturbillede fra Himmerland«. Fra Himmerland og Kjær Herred. 1972.

Elle Jensen: »Kirkelige forhold i Himmerland omkring 1870«. Fra Himmerland og Kjær Herred. 1946.

Jens Jensen-Sønderup: »Barndoms- og Ungdomserindringer«. 1937.

Jens Rolighed: »Klim Frimenighed og dens Præster«. Historisk Årbog for Thisted amt. 1961.

Aalborg Amtstidende, juli 1912.

Noget om overtro

Af Anton Bak.

Min farfader Niels Peter Hansen, kaldet Bak Niels Peter, født 1845, død 1930, var som de fleste af datidens bønder meget overtroisk. Han, der stammede fra Bakgården i Geraa, var god til at fortælle om livet i gamle dage. Hans hustru, min farmoder, var i øvrigt kusine og plejesøster til politikeren og sagføreren N. K. Larsen, Rottrup, hvis moder var af den kendte Esben-slægt, som skoleinspektør Værnfelt fortæller om i historien om de Kjær herreds Knaber. Fars dødstavle med degnens ligvers hænger nu på min væg i 100 året for hans død.

I min bedstefars ungdom var Geraa bønder mere fiskere end landmænd, og fra den tid stammer vel også det gamle Geraa-mundheld, at man skulle spise megen fisk, men lidt brød. Måske af samme grund var de Geraa-bønder lidt pænere klædt end deres kolleger i nabo-byerne; de var klædt i blåt vadmestøj, mens de andre var i gråt.

Min bedstefar troede fuldt og fast på, at Gud og Djævelen færdedes midt iblandt os, og ligesom vi nu skælder ud over, at alt ondt kommer fra Øst, så troede de gamle Geraaboere, at alt ondt kom fra Syd fra Volskovbro. Bedstefar troede helt og fuldt på, at Djævelen boede under broen, som går over Volskovbæk, der danner sogneskellet mellem Dronninglund og Hals, og derfor sagde han også, når vi skulle til Hou: »Vorherre bevare jer, til I kommer over Volskovbro«.

De gamle havde brød med, når de kørte eller red over Volskovbro, thi brødet var helligt, og når det blev kastet ned under broen, kunne ham dernede ikke gøre fortræd. For, som min bedstefar sagde, det var lige så sikkert som amen i kirken, at den slemme var dernede, og har var ikke alene, men havde sine kvinder, sine ryttere og sit fæ, sine heste og får nede under broen, og under broen kunne han være uforstyrret, thi her kunne kirkeklokkernes klang, hverken fra Dronninglund eller Hals nå ham. Han var ofte urimelig, og særlig ved

midnatstide var det galt. Hvis han var helt umulig, drev han først sine kvinder ud, og det kunne så ske, at de forledte svage sjæle til at drive trolddom og hekseri, og det er grunden til, at der var så mange hekse i Melholt i gamle dage. Oftest gik kvinderne til Søndergaard eller Munkebo, som gården dengang hed, og her kunne så de gode Vitskøl munke, som skal have anlagt gården med landbrug og mølteri, trøste dem.

Når så rytterne blev drevet ud klokken 12 i den mørke vinternat, red de på deres sorte heste rundt og gjorde egnen usikker, og ve den arme bonde, der ikke var kommet i seng og havde fået bedt sin aftenbøn. Og dette ridt fortsatte helt til vor egen tid, idet gamle Niels Skomager og hans kone Mari en nat, mens jeg var dreng, mødte dem ude i Smalby Mose. Men dengang havde folk stærke nerver, så der skete almindeligvis ikke noget. Een gang skete der dog noget meget alvorligt. Blandt Djævelens får var også en bede, og den var efter min bedstefars overbevisning hovedløs. Den var en nat kommet bort fra de andre får, som nu ikke længere regnede den for noget, og var kommet til Munkebo (Søndergaard), og konen, der hed Gyde, hørte ved midnatstid et forfærdeligt spektakel i gæstekammeret, og da hun kom derind, stod beden og gnubbede sig så forskrækkeligt derinde på kløstolpen, så hele huset rystede, og Gyde blev rædselsslagen for, at det skulle vælte. Da hun samtidig blev meget vred på beden, sprang hun hen efter den lange spidse slagtekniv og stak den ind lige midt i bedens hjerte, men da beden skulle tage sine sidste krampetrækninger, for selve Djævelens ånd fra den og ind i Gyde. Det var som om alle djævle sled i hende, og som helvedes ild gennembrændte hendes krop. I sin nød gik hun til Vorherre, og hun måtte så først love ham at lægge bedens afsjælede krop i en kiste og sætte den op på loftet i stuehuset, hvor den blev fasttømret til en hanebjælke, efter at korsets tegn var malet på den. Dernæst skulle hun, når helvedes ild brændte i hende, gå ud og tage en dukkert i åen, som løb forbi gården, og jo flere kuldegrader og jo mere is, der var i åen, des mere hjalp det. Men selve Djævelens ånd kunne Vorherre ikke drive ud af hende, men hun kunne forandre dens væsen, så hun i stedet for at gøre ondt kom til at gøre godt, og hun blev sin egns dygtige læge og jordemoder. Men når hun kom over

Volskovbro, havde hun altid senere et stykke brød med, som hun kastede ind under broen for ikke at risikere noget.

At Gyde Hansdatter i Søndergaard var født så sent som i 1782, så min bedstefar stort på.

Mellem Geraa og Melholt er Geraaen eller Kjær herreds å. Dertil turde Djævelen komme, men heller ikke længere. Kom han på vestre side af åen, kunne han risikere at høre kirkeklokkerne fra det gamle Hundslund Kloster, fra Dronninglund, og hvis det skete, var det forbi med hans trolddomskunster.

Geraaboerne havde dengang på deres magre marker mange får og kun meget få køer. Engang var Søndergaardens får gået over åen, og her gik Djævelens ånd i et af fårene. Det stakkels får var forgjort og var fuldstændig ude af sig selv. Det ville hverken æde eller drikke og døde efter nogen tids forløb. Sindelmanden tog så skindet af fåret og begravede kroppen ved siden af gården. Men så snart han havde gjort det, brød alle jordens kræfter løs. Husene rystede, og dørene knaldede, som om alverdens djævelskab stormede igennem. Han måtte grave fåret op igen og lægge det op på loftet, og så blev der ro på Søndergaarden.

Der lå resterne af fåret, da jeg var dreng; og det fortalte bedstefar for kun 50 år siden.

Fra museernes arbejdsmark

Hadsund Egnsmuseum

Hadsund egnsmuseum blev stiftet i 1962 af en kreds af Hadsundborgere, men allerede før 1930 blev grunden til museets samlinger lagt, idet bødker A. C. Gade var kendt i byen for sin interesse for oldsager og gamle mønter. Bødker A. C. Gade var en alsidig mand, og foruden bødkeriet havde han røgovn og tobaksbutik. I butikken havde han agentur for »Skandinavien-Amerika linien«. På disken stod en stor glasmontre, hvor der i den ene ende var gamle mønter. Der var således meget at se på for egnens drenge, når de blev sendt til A. C. Gade med flæsk, der skulle i røgovn, og A. C. Gade fortalte gerne om sin samling.

Under krigen 1940—45 blev A. C. Gades samling væsentlig forøget, idet de unge mennesker, der kom for at købe cigaretter og tobak, ofte havde fortalt om flintredskaber, de havde fundet i marken og nu havde liggende hjemme, og det var ikke ualmindeligt, at A. C. Gade foreslog dem at aflevere flintredskaberne til ham, så skulle de til gengæld få noget ordentligt rygelse!

A. C. Gade forsøgte at få stiftet et museum, og selv om der var en vis interesse hos de spurgte foreninger, så var interessen ikke gløddende, og man frygtede omkostningerne, men A. C. Gade fortsatte med at samle til sin død i 1956.

For Hadsund kommune var der en lykkelig sag, at A. C. Gades broder, Harald Gade, drog omsorg for, at det samlede ikke blev spredt, og Harald Gade forøgede samlingen med bl. a. kønne, gamle møbler, som han købte på egnen, og de mest værdifulde ting blev opbevaret i hjemmet hos A. C. Gades enke i Østergade.

I 1962 købte Harald Gade den 100 årige ejendom i Vestergade 15, og han meddelte gartner Skånvad, der var formand for såvel Håndværker- og borgerforening som Turistforening, at han ville stille

En del af de møbler, som Harald Gade har købt og skænket museet.

ejendommen til rådighed for et museum i Hadsund, dersom et sådant kunne oprettes. Der var knyttet visse betingelser til, nemlig at de nuværende beboere af ejendommen skulle blive boende, til de ikke ønskede det mere, samt at samtlige effekter, som A. C. og Harald Gade havde samlet, vederlagsfrit skulle skænkes museet på betingelse af, at de blev i Harald Gades fødeby. Selv om det var uvist, hvornår Vestergade 15 kunne anvendes som museum, havde gartner Skånvad det fornødne mod til at medvirke til stiftelsen af et museum i 1962, og de fleste af de modtagne effekter blev anbragt i Hadsund gamle sprøjtehus og andre steder. Da A. C. Gades enke, fru Andrea Gade døde i 1965, blev huset solgt, og det blev nødvendigt at finde flere opbevaringssteder, men det lykkedes ved beredvillighed fra flere sider.

I 1967 døde den ene af beboerne i Vestergade 15, fru Lyngholm, og de bedste ting blev flyttet til den halvdel af huset, der var blevet ledig, og i foråret 1971 døde den sidste beboer, frk. Funder, og hele huset blev nu museum.

Der var hyggeligt i det gamle museum, men det kunne ikke rumme alt, hvad der var samlet, og Harald Gade luftede muligheden af at

A. C. Gades tobaksbutik, som den ses på museet.

flytte museet til den gamle gård »Rosendal«, der midlertidig var lejet af et firma i Hadsund.

Harald Gade havde det store overblik og skænkede i marts 1971 et stort beløb til museet, og det var årsag til, at Hadsund kommune i foråret 1972 tilbød museet at leje »Rosendal« for et symbolsk beløb af een kr. årligt mod at bygningerne, der var yderst forfaldne, blev istandsat af museet. I de følgende år udfoldede museets bestyrelse stor energi med ombygning og indsamling af effekter og 20/6-1975 blev »Rosendal« indviet og har siden vist sig velegnet til formålet. Der mangler meget i det fuldkomne, men der er plads, og der er udstillet så forskelligartede effekter, at der ikke er tale om noget museumspræg. Foruden de mange møbler, husgeråd og værktøj, rummer museet adskillige værksteder spændende fra A. C. Gades bødkeri til Skelunds »træmænd«, og noget helt usædvanligt og uventet i et egnsmuseum er den »østerlandske samling«, som Harald Gade har samlet gennem mange år ved mange rejser i det fjerne østen, en samling, der vel må karakteriseres som uvurderlig, og som Harald Gade har skænket museet med bemærkning om, at den skal opbevares i hans fødeby.

En anden meget særpræget og beundret afdeling i museet er »Hornbechs samling« bestående af brugsting og maskiner fra en virksomhed, der i mere end $\frac{3}{4}$ århundrede har haft sæde i Hadsund og som nu er flyttet til moderne anlæg i Hadsunds industrikvarter.

På 1. sal i stuehuset er en stor samling fotografier m. v. ophængt under gode forhold, og en del af bestyrelsen varetager specielt den lokalhistoriske samling.

I 1975 enedes museerne i Als og Hadsund om en sammenlægning med fælles bestyrelse under navn »Museumsforeningen for Hadsund og omegn«.

I 1975 var der 1436 besøgende i »Rosendal«.

Det hyggelige Als hjemstavnsmuseum blev 1/1-76 sammenlagt med museet i Hadsund med fælles bestyrelse og forventet godkendelse af staten.

Museet er delvis istandsat, idet stråtaget er restaureret af den tidligere formand Regnar Thorup, men andre istandsættelser forestår, og bl. a. skal der indlægges el-varme af hensyn til en bedre opvarmning af effekterne.

I modsætning til alle tidligere år har der ikke været nogen forøgelse af museets samling, — tværtimod er der ved 2 indbrud fjernet nogle af de mest værdifulde ting, nemlig en klædekiste fra 1600 tallet, et gammelt vægskab, en del kobberting (kedel, gruekedel m. v.) samt 3 gamle geværer. Spørgsmålet om tyverialarm er altså aktuelt.

I 1975 var der 396 besøgende i museet.

Tage Jespersen.

Hals museum

Hals museum er kommet ind i en god og rolig udvikling. Besøget er jævnt. Det består i sommertiden især i de mange turister, der besøger Skansen i Hals. I den øvrige del af året gæstes museet af foreninger og skoleklasser.

Indsamlingen af de ældre effekter går også godt. Hvis de har historisk interesse, bliver de tilbudt museet. Det gælder både ting og sager samt arkivalier fra ophørte foreninger.

Har tingene ligget lidt længe på et loft eller i et udhus, kommer de først ind på Emil Gades værksted til behandling.

Lokaleforholdene er derfor ved at sprænge alle rammer, således at en løsning trænger sig mere og mere på.

Vi må nu undvære vor gamle historiker Jens Gregersen, der har været en værdifuld støtte i opbygningen af museet. Det er et savn, når man ikke mere kan få del i hans viden om den historiske baggrund for Hals og omegn.

Arne Kolle.

Hessel Landbrugsmuseum ved Hvalpsund

Besøgstallet på Hessel har i det forløbne år udvist en glædelig stigning, og tallet for hele året vil blive ca. 14.000, hvoraf 12.000 har været betalende gæster.

Medvirkende til dette gode resultat har i høj grad været, at »Foreningen til levendegørelse af landsbykulturen i Vesthimmerland« i år — begunstiget af vejrguderne — havde stor succes med sit arrangement, »Gamme Daw« på Hessel.

Antallet af besøgende skoleklasser har udvist en markant stigning, og det har været en glæde at konstatere, at disse børn og unge mennesker har vist stor interesse for, hvad de har hørt og set på Hessel. I løbet af året er Hessels karet som den første af vognene blevet restaureret, og turen kommer nu til en charabane og en vogn af typen Double brougham. Begge vogne er indkøbt i løbet af året og for sidstnævnte vogns vedkommende gør sig gældende, at den har tilhørt ingen ringere end brændevinsbrænder Harald Jensen.

Støtteforeningen »Hessels Venner« har betalt købesummen for denne vogn, og Sparekassen Nordjylland har velvilligt stillet et beløb, kr. 5.000 til rådighed til hjælp ved restaureringen.

I een af udbygningerne blev der i foråret indrettet en smedie med en gammeldags muret esse. Her er alt det mere end 100 årige værktøj og de manuelt betjente maskiner fra Skibsted gamle smedie genopstillet, tillige med en helt enestående foddrevet smedehammer fra Skringstrup smedie.

Der er ligeledes i een af udbygningerne indrettet en rullestue, hvor fem forskellige typer tøjruller er udstillet, og i rummet ved siden af findes samlingen af mejeriting.

Mange mennesker har i årets løb betænkt Hessel med gaver af større eller mindre gamle ting, så mange, at pladsnød begynder at gøre sig gældende, og det er derfor påtænkt at omdanne den yngste kreaturstald til udstillingslokale, hvor de mere håndværksprægede maskiner og redskaber, som Hessel ejer, kan finde deres plads fra næste sæson.

Børge Brink

Horsens-Hammer Hjemstavnsmuseum og Horsens-Hammer lokalhistoriske arkiv

Gennem nogle år har en kreds af borgere i den tidligere Horsens-Hammer kommune indsamlet gamle minder fra Horsens-Hammer. I 1975 var man nået så vidt, at man kunne indvi »Horsens-Hammer Hjemstavnsmuseum« og »Horsens-Hammer lokalhistoriske arkiv«. Såvel museum som arkiv har til huse i lokaler på Vodskov skole. Der har været stor interesse omkring museet og det lokalhistoriske arkiv. Det har bl. a. vist sig ved de mange effekter, der er skænket til museet og arkivet. Det har også vist sig ved et stort besøgstal, når museet og arkivet har slået sine døre op. Ved indvielsen i 1975 mødte over 600 beboere frem. Ved et »Åbent-hus-arrangement« i 1976 lå besøgstallet på omkring 500.

Den omstændighed, at museet er indrettet på Vodskov skole, bevirker, at det direkte kan drages ind i undervisningen på skolen. Mange elever har derfor sammen med deres lærere set nærmere på »den gamle husmoder«, »den gamle landmand« osv. ved at aflægge et besøg på museet.

Det lokalhistoriske arkiv rummer et ret stort billedarkiv. Det har også en omfattende samling af skolebøger, der i tidens løb har været anvendt ved Vodskov skole. Endvidere ejer arkivet en række private arkiver og samling arkivalier fra en række mere eller mindre offentlige foretagender i Horsens-Hammer. Samlingen er ret repræsentativ for livet i det lille samfund — før kommunesammenlægningen:

- sygeplejeforening
- biblioteksforening
- skolekommission
- fælleslærerråd
- kontrollforening
- æggesalgskreds
- forsamlingshus

nedlagt skole
mejerier
Julens Glæde
privatbanestationer
foredragsforening
ungdomsnævn
m. v.

(NB. Nogle af disse arkivalier er dog lukkede i en årrække).
Henvendelse vedrørende museum og arkiv kan ske til
Johs. Høgsted Jensen, Møgelbjergvej 58, 9310 Vodskov.

Limfjordsmuseet

Undersøgelser.

På grund af arbejdspress på andre felter, og en anstrengt økonomi, har museet ikke indledt nogen samlet indsamlingsindsats i det forløbne år. Der er dog gjort forberedelser til en indsamling vedrørende den sidste sejlskibstid på Limfjorden, som vil blive indledt i efteråret 1976.

For Nationalmuseets skibshistoriske laboratorium har museet desuden besigtiget et vragsfund ved Klim strand. Vragdelene udgør ca. 60 % af det oprindelige skrog, som sandsynligvis er en sandskude fra begyndelsen af 1800-årene.

Årets største restaureringsarbejde har været den Vestlimfjordskåg, som museet for nyligt har fået foræret af Ove Poulsen, Amtoft. Da den var blevet afrenset, viste det sig heldigvis, at det kun var nødvendigt at udskifte en del af den ene stævn. Derefter er kågen blevet klargjort, så den i sommerhalvåret kan beses nedenfor museet på plads nr. 89 i Kanalhavnen. Løgstør Bådebyggeri har med stor velvilje bistået med råd og vink under arbejdet.

Gaver.

I årets løb har museet modtaget flere gode gaver, som vi her benytter lejligheden til at takke for:

Vestlimfjordskåg (Ove Poulsen, Amtoft), model af fuldrigger (Løgstør Marineforening v. Hans Andersen, Løgstør), konstruktionstegninger af både fra Rasmussens Skibs- og Bådeværft (Herluf Stærk Christensen, Aalborg), skibskiste, teleskopkikkert og 3 skibsportrætter udført af B. E. Bengtson (V. Kjær Andersen, Aalborg).

Fotografier, arkivalier, bøger eller lydbånd fra:

Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby, V. Kjær Andersen, Aalborg, Jens Justesen, Sebbesund, Hans Andersen, Løgstør, Aalborg Historiske Museum.

Formidling.

I museets faste udstilling er Kanal- og færgerummene i vinterens løb blevet istandsat og nyopstillede.

Desuden har museet fremstillet 3 særudstillinger.

19.-27./4 vistes en udvidet udgave af udstillingen fra julen 1974 »Løgstør — den unge købstad« på Mikkelsens Hotel. Løgstør Sparekasse viste sin interesse for sagen ved at betale lokalelejen.

13/6 åbnedes sommerens særudstilling, som i anledning af 150-året for stormfloden ved Agger hed »Aggertangens gennembrud. En naturrevolution og dens følger«.

25/12-5/1 præsenterede museet »Nye gamle billeder«, som viste en del af de fotografier, der var blevet indsamlede i forårets kampagne. Udstillingen blev produceret i samarbejde med det lokalhistoriske arkiv.

17.-19./12 var der som sædvanligt underholdning for børn på museet med juleklip, filmforevisning, levende musik og konkurrencer.

Der har endvidere været 6 aftenomvisninger på museet, og Hans Jeppesen har desuden været foredragsholder i Arden og i Brovst.

Samarbejdet med skolerne synes nu at være inde i en god gænge. Således har 10 HF- og seminariestuderende fået vejledning i forbindelse med opgaveskrivning, og museet har udvidet sin samling af opgavesæt til skoleklassebesøg, således at de 10 sæt om emnerne fiskeri, søfart og færgefart er tilpassede forskellige aldersgrupper.

Der har heller ikke i år været råd til at udgive en selvstændig publikation, men i tidsskriftet Bygd (6. årg. nr. 2, s. 6-15) har Hans Jeppesen skrevet om »Fiskeriet fra Gjøøl«, og i Fortid og Nutid (bd. XXV, hefte 5/6) er »Danske Bådtyper« af Chr. Nielsen blevet anmeldt.

Besøgstallet for 1975 blev i alt 6001 (1974: 5585), hvoraf 556 var skoleelever (30 klasser fra 20 skoler).

Møder og kursus.

Året har været præget af en livlig mødeaktivitet i museernes faglige forening Dansk Kulturhistorisk Museumsforening (DKM), især på grund af forhandlingerne vedrørende den nye museumslov.

Det blev i alt til 5 DKM-møder, og Hans Jeppesen har desuden også

været med skonnerten »Fulton«, som leder af det årlige uddannelses-togt for sportsdykkere.

Endelig har Hans Jeppesen været inviteret til Svensk Maritimt Symposium i Luleå, for at give en oversigt over den danske maritim-historiske forskning 1973—75. På hjemturen blev der tid til et kort studiebesøg på Statens Sjøhistoriske Museum og Regalskeppet »Wasa« i Stockholm.

Det blev et travlt år på museet, og vi kan glæde os over en stadigt voksende interesse hos både egnens befolkning, skoler og turister. Desværre tyder forhandlingerne omkring den nye museumslov ikke på, at staten vil støtte de små museer i samme omfang. Lokalmuseer-nes fremtid ligger sikkert i hænderne på primærkommuner og amter — vi må håbe, at den ligger godt!

Hans Jeppesen.

Sydhimmerlands Museum

For museums- og arkivarbejdet i Arden, Hobro og Nørager kommuner blev 1976 det skelsættende år. Efter langvarige drøftelser, der rækker tilbage til begyndelsen af 1970-erne, lykkedes det endelig Lokalhistorisk forening for Arden kommune, Hobro Museumsforening og Boldrup Museumsforening at nå til ende med projektet om museumssamarbejdet under navnet Sydhimmerlands Museum. Efter at der i 1974/75 var udført et værdifuldt planlægningsarbejde af museumskyndige, kunne der opstilles et foreløbigt arbejdsprogram og budget. Et af de vigtigste møder fandt sted 25/1 1974 på Fyrkat Møllegård, hvor rigsantikvar P. V. Glob deltog som museumsvæsnets repræsentant og støtte.

Ved årsskiftet 1975/76 forelå de tre kommuners godkendelse af planerne for det nye museum. De meget optimistiske visioner, der var nedlagt i de tidligste planer, var nu udskudt. Resultatet var dog af den mest håndgribelige art: Der kunne ansættes en videnskabelig uddannet museumsleder, og der kunne afsættes midler til bygningsvedligeholdelse, indkøb m. v. — Ved en højtidelighed 1/4 1976 kunne museet da holdes over dåben, — som fødselsdag fik det da dette sidste »forskudte« finansårs begyndelsesdato. Mødestedet var Kistvadbros meget nær det sted, hvor de tre kommunegrænser skærer hinanden. Her udtalte museets formand fuldmægtig Søren B. Frederiksen sit håb om, at museumsarbejdet også i videre forstand ville bidrage til at bygge bro på det kulturpolitiske område. Han lagde i øvrigt vægt på formidlingssiden i det nye museums virke ikke mindst med henblik på skabelsen af bredt museumspædagogisk tilbud til områdets skolevæsen. Der skulle være de bedste muligheder for at sådant arbejde i det historiske værksted, der søges opbygget omkring museet i Boldrup.

Den nye institution bygger videre på allerede etablerede samlinger.

Museets formand Søren B. Frederiksen og rigsantikvar P. V. Glob ved et møde på Fyrkat Møllegård 25. januar 1974.

I Hobro er udgangspunktet det gamle Hobro Museum med den fornemme Frænkelsamling væsentligst bestående af lokal kunsthåndværk. Som et vigtigt tilskud har museet for få år siden fra Nationalmuseet som varigt depositum modtaget fundene fra Fyrkat. Disse fund er nu opstillet i et særligt lokale med et rigt billedmateriale som baggrund. I 1972 overtog museet det byhistoriske arkiv, som oprindeligt var opbygget af Hjalmar Schmidt. I Nørager kommune har museet overtaget museumsgården i Boldrup. Museumsforeningen har her i løbet af få år samlet et omfattende materiale til belysning af landbruget og landhåndværket på overgangen mellem det selvforsyningsprægede stadium og den moderne mere salgsoverrettede økonomi. Foreningen har indsamlet billeder og arkivalier, der indtil videre vil blive opbevaret i Sydhimmerlands Museum. I Arden er grundlaget for det lokalhistoriske arbejde det lokalhistoriske arkiv

med hjemsted i Kielstrup. Det drives af lokale kræfter med konsulentbistand fra Sydhimmerlands Museum.

Museets formål er at indsamle og dokumentere den kulturhistoriske udvikling inden for sit område. Der vil især blive lagt vægt på materiale til belysning af den nyere tid i forlængelse af det allerede udførte indsamlingsarbejde. Den nyeste tid vil blive dokumenteret gennem indsamling af arkivalier og billedstof. Den historisk-topografiske dokumentationsopgave vil blive prioriteret højt ikke mindst med henblik på de muligheder, der ligger heri for at bidrage ved bygningsfredninger og landskabspleje. — Gennem studier i museets samlinger, i relevante institutioner og hos private vil der blive gennemført undersøgelser til belysning af væsentlige sider af områdets kulturhistorie. Således foregår der i dette efterår en undersøgelse af Hobroegnens ældre fotografier og deres motiver. Ved en udstilling og i katalogform vil disse lokale kunstnere blive underkastet en kritisk kortlægning.

Museet råder over en række bygninger og lokaler af meget forskellig kvalitet. Hovedmuseet i Hobro, Vestergade 21 og halvparten af Hobro gamle sygehus, Vestergade 23 er tyngdepunktet kvalitetsmæssigt. Hobromagasinet i gasværket er derimod af overordentlig ringe standard. Den trelængede museumsgård i Boldrup lider endnu af betydelige mangler, således trænger taget til et eftersyn. I dette efterår er der planlagt en vigtig ombygning herude, idet der påtænkes indrettet en skolestue i en af sidelængerne. Til Boldrupmuseet hører endvidere et udmærket magasin på Nøragergård.

Institutionens personale består efter 1/8 1976 af en museumsinspektør med fagene historie og europæisk etnologi, en kustode med konserveringsuddannelse og en civilværnepligtig.

Med museets korte levetid in mente vil en oversigt over aktiviteterne i årets løb være meget magre: Museets billedsamling er omlagt og udvidet, således at den nu direkte kan anvendes. Den beskedne bogsamling, som museet fik med fra Hobro og Boldrup museer, er registreret efter decimalklasser systemet og opstillet hensigtsmæssigt. Genstandsmaterialet søges gennemfotograferet i løbet af den kommende vinter.

Som et bidrag til den nordiske kulturuge i Hobro viste museet 11.-

19./9 udstillingen Falköpings historie. Falbygdens Museum i Hobros svenske venskabsby havde produceret en plancheudstilling, der med billeder og tekst viste tværsnit af områdets kulturhistorie.

Som gave har museet modtaget en række topografiske fotografier. Af særlig betydning har det været at modtage en serie bygningstegninger visende arbejderboligerne i Onsildgade, Hobro udført i 1904 af mekanikus Harald Jørgensen. Bygningerne blev opført efter tegningerne. Vedlagte skrivelser synes at vise, at udkastene har været brugt som mønster andre steder i landet ved lignende projekter. Tegningerne er skænket til museet af en efterkommer af arkitekten.

Peter Bondesen.

Udvandermuseet i Rebild (The Lincoln Log Cabin)

Seksten år efter at Rebild Park i 1912 blev indviet og Rebildfesterne hermed indledt fik skaberen heraf dr. Max Henius i 1928 den tanke, at der i Rebild Bakker burde oprettes et museum, der kunne rumme udvandrernes minder.

På en af sine mange rejser over Atlanten stod han en dag og talte med en af sine medpassagerer — en kendt danskamerikaner — om muligheden for i Danmark at rejse et minde om de danskes indsats i De forenede Stater, og dr. Henius fik da ideen til Blokhuset.

En stor del af de danske udvandrere boede i primitive blokhuse, efter at de kom til det nye land, og det ville da være naturligt at lade et blokhus i et mere rummeligt format danne rammen om et museum, der skulle huse de ofte primitive redskaber og genstande, som pionererne anvendte i de første år i vildnisset og på prærien.

De nødvendige midler blev indsamlet, pladsen valgt, huset bygget, og den 4. juli 1934 kunne Blokhuset indvies. Ved denne lejlighed talte den amerikanske ambassadør i Danmark om pionerernes saga, om De forenede Staters martyrpræsident Abraham Lincoln, der var født og opvokset i et primitivt blokhus og meddelte til slut, at blokhuset ville få navnet *The Lincoln Log Cabin*.

Blokhusets indre blev udformet som et stort rum med vægge i mørke afbarkede træstammer brudt af en dobbeltdør og fire vinduer i hver langside og to vinduer i hver gavlede.

De gennem årene modtagne museumseffekter blev placeret på den måde, at de store genstande, prærievogn og montere med indianerfigurer, fik plads i rummets midte og på gulvet langs væggene. De mindre ting såsom billeder og samlinger af indianerudstyr blev op-hængt på rummets vægge.

En heldig vægflade at ophænge ting på var det ikke, og placeringen af de forskellige genstande blev da også helt tilfældig og derfor også uden noget system. Særlig uheldig var også lysvirkningen, idet mod-

Interiør fra Udvandrerarkivet i Blokhuset i Rebild.

lys fra vinduerne bevirkede, at det var vanskeligt at iagttage, hvad der var placeret på væggene, endsige læse forklaringerne.

Man havde længe været klar over, at en nyordning af museets samlinger var hårdt tiltrængt, og at man ved en sådan ordning måtte se at få de væsentligste ting fjernet fra væggene og flyttet ind i rummet. I foråret 1974 tog man fat på en nyordning, der imidlertid skulle afpasses efter de midler, der kunne stilles til rådighed.

Alt blev fjernet fra dets oprindelige plads og systematisk gennemgået, uvæsentligt flyttet til magasin. Andet fra magasin blev taget frem og meget nyt kom til. Samtlige genstande blev registreret, og man ved nu, hvad der er udstillet i Blokhuset, og hvad der findes i magasin.

Der blev anskaffet 15 vandrette og 2 opretstående større glasmontere. Meget vigtigt var det at få rummets midte udnyttet bedre end tidligere. Derfor var skillevægge af en vis højde nødvendige for at kunne opdele dette i forskellige afdelinger. Nogle ældre spanske

vægge blev stillet vederlagsfrit til rådighed, og efter en vis tilpasning blev de anbragt på en sådan måde, at der overfor udgangspartiet dannedes et stort rum og på den modsatte side tre mindre.

I det store rum anbragtes pionervognen og de to store montrer med indianerfigurerne. De tre mindre på den modsatte side blev beholdt de tre faser af udvandringens historie: 1. Opbrud fra hjemstavnen — mod nye hjem. 2. Nybyggere. 3. Landet de forvandlede. Midterpartiets ene endevæg med en foranstående montre blev hellet Abraham Lincoln, og den anden med en tilsvarende montre blev udnyttet til indianervåben og andet indianerudstyr. Montrer langs væggene belyser specielle emner, for eksempel Max Henius og Blokhuset, mønter og medailler, Jacob A. Riis, Seneca indianere osv. Forskellige større trægenstande f. eks. landbrugsredskaber er anbragt på gulvet langs væggene.

Dette er nyordningen i store træk. Skulle man i denne udelukkende have holdt sig til udvandringens historie, burde meget have været udeladt.

Det har man ikke villet. Der skal være noget at se på, og der skal også til en vis grad tages hensyn til de ædle givere.

Da Blokhuset først i trediveerne arkitektonisk blev udformet, havde man ikke så meget brugen af huset i tankerne som udseendet. Det skulle være blokhus både udvendigt og indvendigt. Derfor er Blokhusets indre ikke blevet udformet på en sådan måde, at det egner sig til museumsformål i moderne forstand, og derfor er det ikke muligt — når husets indre skal bevares — at foretage en nyordning, som kan give et helt tilfredsstillende resultat.

Jobs. E. Tang Kristensen.

Aalborg Historiske Museum i 1975/76

Efter at museets lokaler i sidste beretningsår var blevet istandsat, blev der i 1975/76 arrangeret en lang række særudstillinger — måske lidt for mange, idet der ikke blev den fornødne tid til at vinde ind på en anden vigtig opgave: nyopstillingen af de permanente samlinger.

Udstillingsprogrammet omfattede både udstillinger produceret af museet og vandreudstillinger, der blev omarbejdet og tilpasset museets udstillingsforhold. Antallet af gæster ved museets udstillinger var i beretningsåret 29.537. Som første programpunkt inden nedtagelse af museets åbningsudstilling: Aalborg og Middelalderen, kom fotoudstillingen »Damer« i forbindelse med amtskampagnen for indsamling af gamle fotografier, film og arkivalier. Derefter fulgte (17.5. til 10.8.) »Vold og Borg«, der var produceret af Forhistorisk Museum i Århus. Udstillingen beskæftigede sig med forsvarsanlæg fra stenalder til middelalder, med et særligt afsnit om de mange søforsvarsanlæg som de senere års stigende interesse for undervandsarkæologi har bragt kundskaber om.

Årets pinsemarkedsudstilling handlede om »Piv-i-røv-hest« og andre dyreformede lerfløjter fra hele verden, og blev til i kraft af en meget udstrakt venlighed fra Musikhistorisk Museum i København og en række samlere ud over landet.

I sommeren 1975 havde museet besøg af den amerikanske fotograf og fotohistoriker Alexander Alland. Det var mr. Alland, der for nogle år siden udsendte en bog med dansk-amerikaneren Jacob A. Riis' billeder fra 1880'ernes New York. Disse billeder, som Alexander Alland efter mange års søgen havde fundet og reddet fra tilintetgørelse, gav anledning til kontakt med danske museumsfolk, og herigennem var han blevet gjort opmærksom på, at der i Aalborg havde været en meget tidlig fotograf, nemlig Heinrich Tønnies.

Alexander Alland gennemgik nu omkring 60.000 af fotograf Tønnies' negativer for herudaf at vælge et par hundrede, som han ny-

Fra udgravningen af et muret hus fra slutningen af 1500-årene ved Ømark, Durup sogn. – Trappen ned til kælderen, med den østlige, murede trappevange. Dele af det nedstyrkede bueelv i kælderen østside blotlagt. Set fra nordvest.

kopierede i museets mørkekammer med det formål i Amerika at udsende en bog om Heinrich Tønnies. Resultatet blev i høj grad bemærkelsesværdigt, og det lykkedes os, inden Alexander Alland tog hjem med materialet, at arrangere en lille udstilling af de nykopierede billeder. Herefter må Tønnies ikke blot regnes for en af de tidligste europæiske fotografer, men tillige for en af de mest fremragende portrættører.

Fra Nationalmuseets oplysningsafdeling låntes udstillingen »Ugift

eller Lykkelig«, en udstilling om kvindens stilling i 1500-årene og i samme periode stillede vi et mindre udstillingslokale til rådighed for en lokal kvindegruppe, der arrangerede udstillingen »Hvorfor Rødstrømpe?« i første halvdel af november. Anledningen var naturligvis det internationale kvindeår, men det er helt sikkert en god måde at aktualisere museets udstillinger, idet en kommentar fra grupper, der er engageret i nutidige parallelle problemstillinger til dem, der behandles i kulturhistoriske udstillinger, giver mere dybde i perspektivet. Kort sagt, vi håber også i fremtiden at få lejlighed til at stille lokaler til rådighed for udstillingsarrangementer af ikke museums-mæssig karakter.

På grundlag af museets egen samling af borgerlige møbler blev sidst på efteråret arrangeret en udstilling om »stole«. Hovedvægten var ikke lagt på at vise stilmøblernes udvikling, men på at vise lidt om stolens funktioner, som siddemøbel, som værksted og som markør for social status. Den velbesøgte udstilling slutter 15. november 1976. Museernes — og samlernes — interesse for dansk sølv har hidtil holdt sig til den ældre håndværksmæssigt prægede produktion. I vinteren 1975/76 samlede museumsinspektør Chr. Waagepetersen, Kalundborg hos samlere og museer en række sølv- og pletarbejder fra perioden 1850 til 1900 til en udstilling, der blev vist på Kalundborg Museum, i Den gl. By i Århus og her på museet. Emnet er måske lidt specielt, men det blev her muligt at danne sig et indtryk af, hvad den moderne masseproduktion betyder for et håndværksfag og dets tilpasning. En proces som ikke blot guldsmedefaget måtte igennem i denne periode, men som stort set alle de traditionelle håndværksfag blev stillet overfor, da industrialismen brød igennem.

Netop i disse år, hvor energipriserne har fået folk fra næsten alle grupper i samfundet til at spekulere over industri- og produktions-samfundets særlige mekanismer, er studiet af industrialismens gennembrud kommet indenfor historikernes synsfelt. Med støtte fra Statens Humanistiske Forskningsråd er igangsat en omfattende registrering af landets industrivirksomheder — i første omgang i særligt udvalgte områder af landet. Aalborg er et af disse områder, og museet har organiseret registreringen af de virksomheder, som i 1935 eksisterede i Aalborg, og som havde mere end 5 medarbejdere. Virk-

somhederne er blevet opsøgt, og der er lavet skitser og fotos af stadig eksisterende bygninger og anlæg. Arbejdet er af en foreløbig karakter — og skal blandt andet føre frem til en udvælgelse af hvilke virksomheder, man vil interessere sig nærmere for i de kommende år. Den foreløbige sondering er endnu ikke afsluttet.

I anledning af Aalborg havns jubilæum i 1976 blev museets medarbejdere sidst på året hårdt engageret med undersøgelser af havnens og skibsfartens historie, da en udstilling i det følgende beretningsår skulle forberedes. Blandt museets andre nyere tids forskningsprojekter må nævnes den kulturgeografiske registrering af Nordjylland, som allerede har stået på nogle år, men som stadig foregår, når tid og lejlighed byder sig. Den kulturgeografiske synsmåde er næppe et endemål for museet, men har vist sig umådelig frugtbar, når det drejer sig om at udskille antikvariske problemstillinger for museets fortsatte arbejde med at beskrive udviklingen i museets arbejdsområde.

Museets arkæologiske arbejdsopgaver har strakt sig fra yngre stenalder til renaissance. Ved Alstrup Østergård i Gislum herred undersøgte for Rigsantikvarens Fortidsmindeforvaltning en overpløjet høj med 8 grave fra yngre stenalder. Ved »Bundgaard«, Bejstrup sogn, blev der sammen med Århus Universitets forhistoriske institut undersøgt en køkkenmødding fra samme periode. Fra middelalderen var rester af en vandmølle ved Mstrup Dambrug. Hele vandrenden var bevaret, udhugget i en bøgestamme. Af selve møllehjulet var næsten en fjerdedel bevaret med ca. 25 cm brede skovlblade. Ved Ømark, Durup sogn, blev undersøgt et gårdsanlæg fra renaissancetid. I anlægget indgik bl. a. en teglbygget, tårnagtig bygning, der har været forsynet med en overhvelvet kælder, hvori der fandtes et omfattende afløbssystem. I anlægget fremkom rester af kakler fra omkring 1600, og en lysestage af ler havde årstallet 1595 indridset. Et lidt yngre kælderanlæg kunne dateres til 1600-årene på grundlag af stumper af malede glaseruder.

Også i år er der lavet søgegrøfter i forbindelse med anlægsarbejder i det indre Aalborg. I Nørregade 1 blev der påvist kulturlag af 2,5 meters tykkelse. På dette sted havde der været smedeværksted igennem lang tid, idet 8 esser, med gentagne reparationer, blev truffet

over hverandre. Det nederste, daterbare lag må placeres omkring 1200, men under dette var et halvt meter tykt kulturlag, der ikke kunne dateres. Undersøgelserne i Nørregadekvarteret fortsætter.

Foruden de her nævnte lidt større sager har museet gennemført en halv snes mindre gravninger, samt et stort antal besigtigelser.

De i sidste årsberetning omtalte emnekasser til udlån til skolerne er blevet afrundet, så der nu er tre emnetilbud: »Lamper, lygter og lys«, »Køkkentøj og bordskik« og endelig »Ulden og hørrens vej«. Materialet består af genstande, plancher og tekstmateriale og sigter mod brug i skolernes orienteringsundervisning. Ideen med emnekasserne er først og fremmest gennem et tilrettelagt materiale at lette lærernes anvendelse af museumsgenstande i undervisningen.

Ved at lade skolen låne materialet hjem opnås desuden, at en klasse har mulighed for at fordybe sig mere i emnet, end et kort museumsbesøg giver lejlighed til, — og endelig bliver det her muligt at få lov at få tingene i hånden, idet materialet er udvalgt under hensyn hertil blandt museets dubletter.

Emnekasserne har ikke givet anledning til en formindskelse af de almindelige skolebesøg — og i årets løb er endog i enkelte tilfælde lavet mindre »udstillinger« til glæde for klasser, som aflagde museet besøg som led i en beskæftigelse med specielle emner, der ikke er behandlet i de egentlige udstillinger, som f. eks. middelalderen.

Også i voksenundervisningen spiller museet en rolle. Dels har vi bistået de lokale historiske og kulturelle foreninger med arrangement af foredragsrækker med kulturhistoriske emner, dels har museets medarbejdere afholdt en god snes foredrag i foreninger i og udenfor Aalborg.

I august fyldte Oscar Marseen 60 år. En kreds af kolleger og venner samledes på Lindholm Høje for at hylde ham. Ved denne lejlighed blev Århusstudenternes tidsskrift Hikuin's 2. årgang overrakt ham, tilegnet Oscar Marseen og indeholdende en række artikler om arkæologiske og nordjyske emner skrevet af kolleger fra museet og fra den danske museumsverden i øvrigt.

Samarbejdet med de øvrige museer i amtet er som hidtil fortsat i Museumsrådet for Nordjyllands Amt, men også på landsplan har der været konkret samarbejde, idet museet ved Viggo Petersen del-

Oscar Marseen fyldte den 23. august 1976 tres år. Kolleger, venner og bekendte fejrede ham ved en sammenkomst på Lindholm Høje. Her overrækker overinspektør Poul Kjerum, Moesgaard, kollegernes gave »Hikuin« nr. 2, der var udsendt som festskrift tilegnet Oscar Marseen.

tog i tilrettelæggelsen af en fælles udstilling »Fra hånden i munden« som led i et udstillingsprojekt »Danske museer fortæller om resourcer«. Aalborg Historiske Museum bidrager i øvrigt i samme serie med udstillingen »Lys og Varme« i efteråret 1976.

For »Apoteker Strøybergs Fond til bevarelse af Jens Bangs Stenhus« har museet i årets løb registreret Apotekersamlingen i Stenhuset.

Det, der har taget den meste tid, men som måske kortest kan beskrives, er imidlertid de indre ordningsarbejder af museets bestående samling. Indenfor beretningsåret er museets tekstsamling omfattende ca. 2.500 numre blevet fotograferet og beskrevet — og et nyt magasin er under indretning. Ordningen af museets småtingsmagasin efter saglige principper er stort set afsluttet, men kun forsåvidt angår opbevaringen, idet store dele af registreringsrevisionen her måtte af-

vente den rent fysiske ordning af materialet. Genstandsudvælgelse og restaurering til de kommende permanente samlinger er i fuld gang.

1975/76 blev ikke året for museumslovens revision, som det ellers blev spået i sidste årsberetning — selvom det var lige ved.

Med virkning fra 1. oktober blev i juni vedtaget den lov museerne skal arbejde under — foreløbig i de næste 5 år.

Forsinkelsen af lovarbejdet medførte, at de tomme lommесmerter var det, der kom til at præge tilskudsgrundlaget, som fra betænkningens 75 % over 66 og 50 endte på 40 i det afsluttende heat. Samtidig forsvandt det økonomiske grundlag for lovens nyskabelse: Amtsmuseumsrådene, næsten totalt. Vi må håbe besparelserne har gunstig virkning på landets valutabalancel!

Efter dette hjertesuk må det dog konstateres, at der lokalt, her som i andre kommuner, har været vilje til at følge den voksende interesse for kulturhistorie og lokalhistorie op med de nødvendige bevillinger.

Torben Witt.

Fra de lokalhistoriske arkivers arbejdsmark

Støvring Kommunes Lokalhistoriske Arkiv

Arkivet startede som et naturligt led i den nystartede Lokalhistoriske forening for Støvring kommune, der blev til i begyndelsen af september 1973. For så vidt kan man sige, at foreningen var en slags støtteforening for det kommende arkiv, der lidt efter lidt blev til i løbet af vinteren 1973–74.

Til at begynde med var indsamlingen nærmest sporadisk, med en indsamling som bar tilfældighedens præg. Det sidste års tid har vi dog prøvet at stramme indsamlingen op, således at vi ligesom har prøvet at koncentrere os om specielle emner, — i første række andelsbevægelsernes arkiver, et område, hvor det ser ud til, at vi nok er ved at komme med i den 12. time. Det er meget givtige lokalhistoriske arkivalier, der gemmer sig her, og ofte fører de en yderst tilfældig tilværelse. Vi har prøvet at tørre protokoller i fyrrum.

Det sidste års største begivenhed for arkivet har dog været, at vi har fået tidssvarende lokaler. Fra at føre en yderst beskedent tilværelse på loftet af Øster Hornum skole, har vi i dag — i forbindelse med en udvidelse af skolen — fået lokaler, som må siges at høre til de bedste indenfor den lille gren af kulturlivet, som vi repræsenterer.

Lad os nævne, at vi har fået en læsesal på ca. 140 m², 2 magasinrum på hver ca. 24 m², samt et mørkekammer på 16 m². Alt nyt og dejligt, og kommunen har med gode midler sørget for, at vi kunne møblere det hele, så det nu kan fungere til glæde for de, der skal arbejde i arkivet i det daglige, og for de, der kommer på besøg. Som en god kulisser i det smukke arkiv har vi en fin oldsagssamling, som i sin tid blev skabt af vejmand Ingeman Sørensen.

Det hele blev indviet lørdag den 28. august, hvor kommunalbesty-

relse, venner og bekendte af arkivet samt repræsentanter fra naboarkiver var mødt op for at ønske til lykke.

Vi har naturligvis ønsker. For det første at arkivet vil indgå som et naturligt led i kommunens kulturelle liv, dvs. at det vil blive brugt, og at folk naturligt vil deltage i afleveringen af det, vi vil samle på. Dernæst at der vil være en kreds af personer med interesse i lokalhistorie, som vil deltage i det manuelle arbejde, som jo skal gøres.

Poul Christensen.

Egnsmindesamlingen for Sulsted-Ajstrup sogne

Egnsmindesamlingen for Sulsted-Ajstrup sogne er egentlig stiftet i 1969 på initiativ af landpolitiassistent E. Lottrup, som dengang var formand for Marie Kristensens Mindefond.

Der nedsattes et udvalg på 10 medlemmer, bosiddende i Ajstrup, Sulsted, Tylstrup og Vestbjerg, og viceskoleinspektør Børge Adamsen valgtes til formand.

Udvalget trådte første gang sammen i 1970 og har siden arbejdet dels med at skaffe egnede lokaler, dels med at skabe økonomisk baggrund og indsamle materialer af værdi fra området.

Med megen velvilje og økonomisk hjælp fra Aalborg kommune, Sulsted Forsamlingshus, Lions Club Sulsted, Sulsted-Ajstrup sognes Spare- og Lånekasses Mindelegat samt lokale håndværkere og andre interesserede beboere, er nu indrettet lokaler i en kælder på Sulsted skole- og samlingen har hermed fået et »hjemsted«, der muliggør bedre arbejdsmuligheder fremover.

Egnsmindesamlingen har til formål:

1. at indsamle og opbevare effekter af historisk værdi, som sognenes beboere måtte være interesserede i at få bevaret på egnen for eftertiden.
2. at styrke og fremme den almene interesse for egnens historie.

Der er allerede indkommet en mængde gaver af stor værdi. Flere har udlånt betydelige samlinger — bl. a. fyldes det ene rum af fhv. skorstensfejer Thomas Møllers samling, der vil være kendt af mange nordjyder både for sin kvalitet og størrelse.

Det første store arrangement, Egnsmindesamlingen var medvirkende i, var indsamlingen af billeder og arkivalier m. v. i Nordjylland i april 1975, og ikke mindst dette gav mange fotos, breve og andre arkivalier af stor værdi. Dette materiale arbejdes der med i øjeblikket. I påsken 1976 arrangeredes en udstilling i samarbejde med sognepræst H. Særkjær, Sulsted om »Vore to kirker« (Sulsted og Ajstrup).

Udstillingen blev meget vellykket og besøgt af ca. 500 mennesker. Det er tanken, der årligt skal arrangeres en udstilling med et eller andet lokalt i focus. Der arbejdes også med ideer om sogneftener, historiske vandreture m. v. Flere af egnens ældre og andre med stor lokalkendskab er blevet interviewet og optaget på bånd, så vi med tiden håber at få et værdifuldt båndmateriale om vore sogne.

Børge Adamsen.

Lokalhistorisk arkiv for Svenstrup og omegn

I 1965 tog en arbejdsgruppe i Svenstrup fat på dannelsen af et lokalhistorisk arkiv, som skulle dække sognene Ellidshøj og Svenstrup samt Godthåb byområde. Arbejdet gennemførtes i de første år under ret primitive rammer, idet et kælderlokale under Svenstrup skole var arkivets første tilholdssted. Indsamlingsarbejdet gik småt i disse første år, men i 1968 fik vi vor første kommunale bevilling på 500 kr., hvilket foruden økonomisk støtte også gav os en slags officiel anerkendelse. Ved kommunesammenlægningen øgedes den kommunale støtte til 1000 kr. årligt, og vore lokaleforhold bedredes betydeligt ved velvillig indstilling fra kulturel forvaltnings side. Arkivet har nu til huse i en nedlagt lærerbolig på ca. 80 m².

Vort arbejde omfatter vel nok i det væsentligste det, man normalt møder i de lokalhistoriske arkiver: indsamling af de mange arter kildemateriale som billeder, kort, forenings- og erhvervsarkivalier o. m. a. Eksempelvis er der i 1976 indgået omfattende materiale fra Flødal Kridtværk, Svenstrup Andelsmejeri og Husmandsforeningens protokoller. Dertil kommer en del kopimateriale fra vore store arkiver. Udover indsamling af det traditionelle stof prøver vi at »samle historien op« undervejs i form af filmoptagelser, fotografering og interviews, ligesom vi i samarbejde med Teknisk Forvaltning følger den bebyggelsesmæssige udvikling.

Arkivets formål er således for os at indsamle de historiske kilder, lokalområdet giver anledning til og mulighed for. Det er en selvfølgelig opgave, og som sådan betragter vi os som Aalborg Byarkivs forlængede arm, ligesom vi på det arkæologiske felt gennem årene har kunnet yde Aalborg historiske Museum iagttagelses- og udgravningshjælp. Men vi anser også de udadvendte aktiviteter som væsentlige og dyrker dem så stærkt, som vore kræfter slår til. Det sker bl. a. gennem den forening på godt 100 medlemmer, der er dannet. Medlemmerne tilbydes forskellige arrangementer omfattende udstil-

linger og ekskursioner og foredrag, og endelig udgives et blad omhandlende lokalhistoriske emner. Dertil kommer, at skolen efterhånden i ret stort omfang drager nytte af arkivets kildestof, og fra vor side er der ved at blive udarbejdet kildesamlinger, der kan belyse enkelte perioder og emner.

Vi vil med andre ord gerne gøre vort arkiv til noget mere end et »historielager«. Det er for os vigtigt, at det værdifulde autentiske stof, arkivet rummer, bliver brugt af interesserede og evt. vækker andres interesse og oplevelse af, at historien er en vældig og nødvendig kilde til en dybere tilværelsesforståelse.

Peter Jørgensen.

Lokalhistorisk arkiv for Aalborg kommune

Indsamling og registrering af foreningsarkiver i Nordjylland.

Billedindsamlingen i Nordjyllands amt i foråret 1975 medførte ikke alene et resultat, der overgår, hvad der har været set i andre amter; vigtigere var det, at dette resultat opnåedes gennem én samlet indsats fra de lokalhistoriske arkiver og historisk interesserede i alle amtets 27 kommuner. Intet enkelt lokalhistorisk arkiv ville have haft mulighed for at opnå, hvad man her opnåede ved at løfte i flok. Også i 1976 har arbejdet været præget af billederne — en éngang igangsat indsamling lader sig heldigvis ikke begrænse af en tilfældig valgt kampagneuges udløb.

I resten af landet er der blevet lagt mærke til disse nordjyske resultater og samarbejdet de lokalhistoriske arkiver i Nordjylland imellem. Man skønner, fra såvel Dansk Historisk Fællesforenings og det statslige arkivvæsens side, at landsdelen er det område overhovedet, hvor det lokalhistoriske arkivarbejde som helhed udvikler sig bedst. Det er derfor naturligt, at man nu først har henvendt sig til de lokalhistoriske arkiver i Nordjylland i en sag af endnu større betydning end indsamlingen af gamle billeder, nemlig ved at bede alle historisk interesserede foretage en bred systematisk indsamling og registrering af områdets foreningsarkiver. Kan noget sådant gennemføres hér, er det håbet, at dette vil kunne danne mønster for lignende indsamlinger i resten af landets amter.

Opgaven er uomgængelig nødvendig at løse på såvel lokalt som på landsplan, hvis vi fremover skal have mulighed for at fortælle noget væsentligt om den grundvold, vi alle bygger på. Hvor gamle billeder giver glimt fra fortiden, giver lokalsamfundenes foreningsarkiver et bredt lys over det væsentligste træk ved vort folks tilværelse i de sidste hundrede år. Fra midten af forrige århundrede er FORENINGEN simpelthen den organisationsform, man greb til, ligegyldigt

hvad mere end én person ønskede at løse. Dette hvadenten problemet var af politisk, religiøs, økonomisk, kulturel eller faglig karakter. Overalt, ikke mindst i Nordjylland, søgte man på helt lokalt plan at dygtiggøre sig gennem læseklubber, foredragsforeninger, friskoleforeninger m. fl. Man fandt mere rationelle former for en udnyttelse af lokale ressourcer gennem dannelsen af andelsmejerier, slagterier, foderstofforeninger, hestekasser, engvandingslav, transformatorforeninger, frysehuse. Leveomkostninger blev nedsat gennem brugs- og indkøbsforeninger, bygge- og boligforeninger. Tidens nye tanker formidledes gennem religiøse foreninger, afholdsforeninger, kvindeforeninger og idrætsforeninger. Hele samfundsklasser opnåede indflydelse og skolede sig til demokratiet gennem politiske og faglige foreninger. Social sikkerhed etableredes gennem sygekasser og understøttelsesforeninger. Ja, mange, mange flere foreningsdannelser vil kunne nævnes af enhver med kendskab til og interesse for den historiske udvikling i sit lokalområde. FORENINGEN er simpelt hen det vigtigste enkelttræk, vi kan beskæftige os med indenfor lokal-samfundets historie i de sidste hundrede år — det var gennem FORENINGEN den enkelte dansker udviklede sig fra passiv undersøgt til aktiv medborger, fra en umyndiggjort størrelse til en person med ansvar overfor sit samfund, der i forening med ligesindede kunne formulere sine behov og krav. Ikke mærkeligt da, hvis en senere tids historieforskning vil benævne de sidste hundrede års folkelige udvikling for FORENINGSTIDEN.

Såvel de lokalhistoriske arkiver som alle, der i øvrigt interesserer sig for deres eget lokalområdes historiske udvikling, har derfor deres første og vigtigste opgave i at redde de vidnesbyrd, der endnu eksisterer fra foreningstiden. Netop nu er foreningsarkiverne, på grund af foreningernes nedlæggelser eller sammenlægninger mange steder ved at gå tabt, samtidigt med at lokalt interesserede er de eneste, der har et lokalkendskab, der gør en redning gennem indsamling og registrering mulig. Ingen andre foretager, eller kan foretage en sådan registrering, hvorfor *ansvaret* herfor, ene og alene hviler på de kræfter, hvis opgave det er at indsamle de væsentligste vidnesbyrd om deres egne lokalsamfunds historiske udvikling: De lokalhistoriske arkiver og de kredse, der støtter arkivernes arbejde.

Lad os derfor påbegynde en sådan indsamling, hvor foreningsarkiverne er ved at gå tabt og en registrering, hvor foreningerne selv ønsker at opbevare deres ældre arkivalier, og lad os gøre det efter de samme retningslinier som ved billedindsamlingen, således at hvert lokalhistorisk arkiv indsamler og opbevarer materialet fra sit område. Der er nok at tage fat på! Hvert sogn i Nordjylland har og har haft sine foreninger, men vor viden herom forsvinder dag for dag. En sådan indsamling og registrering må omfatte alle med interesse for egen fortid — *også Dem!* Hvis De har oplysninger at give eller viden om, hvor der findes protokoller, regnskaber eller billeder, der belyser en nordjysk forenings virksomhed før og nu, så henvend Dem til Deres lokale arkiv, eller — hvis De ikke ved hvor dette findes — til Lokalhistorisk arkiv for Aalborg kommune, tlf. 08 - 17 48 82 — hvor De vil kunne få nærmere oplysninger herom.

Beretning for Lokalhistorisk arkiv for Aalborg kommune 1976.

I sit tredje virksomhedsår måtte arkivet desværre opgive sin pladsmæssige enhed i Bryggergården, således at størstedelen af samlingerne nu magasineres andre steder i byen. Denne spredning, der naturligvis er til gene ved arkivaliernes benyttelse, skyldes, at antallet af arkivalieafleveringer i 1976, uden medregning af billeder, blev det dobbelte af det samlede tal for arkivets to første virksomhedsår. Hvad *billeder og film* angår, giver billedkampagnens efterdønninger stadig et stort arbejde. Løse afleveringer af billeder ordnes efter sted eller person, mens det meget store antal erhvervsvirksomheds- eller foreningsbilleder, der er indkommet, ses i sammenhæng med disse institutioners øvrige arkiver. Herudover er en amtsdækkende samling af negativfilm oprettet på grundlag af de mange affotograferinger, arkivet har foretaget for andre lokalhistoriske arkiver. Spørgsmålet om en endelig opbevaring af Tønnies- og Karnernegativsamlingerne er desværre endnu ikke løst, men jeg vil dog gøre opmærksom på, at har De et billede fra én af disse fotografer med påskrevet nummer, kan vi på grundlag af dette tal give nærmere oplysninger om billedet.

Private enkeltpersonarkiver er indkommet i stort tal. Disse arkiver ordnes efter personnavne og omfatter efterhånden et repræsentativt

udsnit af Aalborg-områdets befolkning. Indsamlingen er dog langt fra afsluttet, navnlig kunne vi i langt højere grad end nu, tænke os at have håndskrevne eller båndoptagne erindringer fra ældre medborgere.

Indsamlingen af *virksomhedsarkiver* er nu nået så vidt, at vi besidder alle større virksomhedsarkiver fra området. Men vi savner stadig i høj grad et repræsentativt udsnit af de mindre erhvervsvirksomheders arkiver. Har De derfor ikke fået henvendelse fra arkivet endnu, skyldes det sandelig ikke manglende interesse fra vores side.

Endelig har lokalhistorisk arkiv i 1976 sat stor kraft ind på forberedende undersøgelser indenfor *foreningsarkiverne*, for herigennem at kunne lægge grund for den amtsdækkende indsamling og registrering, jeg har omtalt ovenfor.

Hele denne indsamlingsvirksomhed ville imidlertid ikke have megen mening, hvis det indsamlede ikke blev benyttet. Særlig glæde har vi her haft af billedsamlingen, idet vi på grundlag af denne ikke alene har bistået andre med deres udstillinger og har leveret billedmateriale til pædagogiske publikationer, men tillige har arrangeret egne udstillinger, hvoraf kan nævnes »Arbejderbevægelsens Historie«, Vesterbro i Aalborg«, »Landsbyfoto grafen Lars Peter Knudsen« og »Bispensgade/Gravensgade i Aalborg«.

Herudover benyttes arkivets øvrige samlinger efterhånden i så høj grad, at det ofte kan være vanskeligt for arkivets eneste ansatte at finde tid til en tilfredsstillende betjening af hver enkelt henvendelse. Uden et faktisk ydet heltidsarbejde fra fru Lis Rasmussen og de 8 militærnægtere, der i løbet af året har været udstationeret på arkivet, kunne Lokalhistorisk arkiv ikke have opretholdt sit aktivitetsniveau.

Ikke desto mindre har arkivet, udover en mere tilfredsstillende løsning på plads- og arbejdskraftsspørgsmålet, det ønske for den kommende tid, at større enhed mellem udnyttelsen af de ikke-offentlige arkivalier, arkivet allerede varetager, og de offentlige arkivalier andre varetager, kan opnås. Som det er nu, må vi gang på gang opgive løsningen af en opgave på halvvejen, idet vi savner et overblik over, hvad de lokale offentlige myndigheders ældre arkiver har at sige om denne eller hin sag.

Henning Bender.

Litteratur om Himmerland og Kjær herred 1975/76:

Ved bibliotekar Signe Pedersen, Det nordjyske Landsbibliotek.

Fortegnelsen omfatter litteratur, som er udkommet i 1975/76, suppleret med enkelte titler fra andre år.

Artikler i *Fra Himmerland og Kjær herred* er ikke medtaget. Lokale institutioners årsberetninger og andre periodiske publikationer medtages kun første gang, de udkommer.

Det nordjyske Landsbibliotek modtager gerne meddelelse om manglende titler.

Himmerland og Kjær herred i almindelighed:

Arkitektskolen i København. Afd. M.: Nordjylland. 1975. Bd. 1-2.

Bd. 1: Statusregistrering 1970. 192 sider, illustreret.

Bd. 2: Regionsplan for Nordjylland under planøkonomiske betingelser samt dispositionsplan for Frederikshavn. 1975. 216 sider, illustreret.

Danmarks tekniske Højskole. Institut for Vejbygning, Trafikteknik og Byplanlægning. Erhvervsudvikling i Nordjylland. Udarbejdet af Søren B. Jensen og Poul O. Pedersen i samarbejde med Linda Christensen m. fl. 1974. Bd. 1-3.

— Sammenfatning. 1974. 34 sider.

Bd. 1: Regionsbeskrivelse.

Bd. 2: Industrien i små nordjyske byer.

Bd. 3: Egnsudviklingsstøtten i små nordjyske byer.

Landboorganisationernes kontaktudvalg for landskabsplanlægning: Klassificering af landbrugsjord. Nordjyllands amt 1975. 1976. 176 sider, illustreret.

Museer. Seværdigheder i Nordjylland. Fremstillet af Museumsrådet for Nordjyllands amt. 1975. 24 sider, illustreret.

Nordjylland — hvad nu?: præmierede idéforslag: idékonkurrencen for alle om Nordjyllands fremtid. Sparekassen Nordjylland [tilrettelæggelse ved Kjeld Malthas tegnestue]. 1976. 270 sider, illustreret.

Aalborg Universitetscenter. Institut for Samfundsplanlægning, Udvikling og Planlægning: Informationsstrukturer og offentlighed. Omkring frembringelsen af regionplan for Nordjyllands amt. 1. delrapport: kort orientering om projektet. Af Carsten Heyn-Johnsen, Ib Jørgensen, Willian G. Stevenson, Per Alex Sørensen. 1976. 53 sider.

Amtskommunale publikationer:

Fredningsplanudvalget for Nordjyllands amt: Registrering af offentligt ejede arealer udenfor byer og bymæssig bebyggelse i Nordjyllands amt. Status 1.6.1975. 1975. 1 bd., illustreret.

Nordjyllands amtskommune: Fælleskommunal behandling af fast affald m. v. Teknisk økonomisk redegørelse. 1975. 87 sider, illustreret.

Nordjyllands amtskommune: Orientering og fakta om Nordjylland. 1976. 24 sider, illustreret.

Nordjyllands amtskommune: Paragraf 11 udbygningsplaner i henhold til den sociale styrelseslov. 1975. 169 sider.

Nordjyllands amtskommune. Amtsarkitektkontoret: Regionplanlægning i Nordjyllands amt. 1975. Bd. 1-5.

Nordjyllands amtskommune. Amtsarkitektkontoret: Registrering af campingpladser i Nordjyllands amtskommune, vinteren 1974-75. 1975. 1 bd., tavler (kort).

Nordjyllands amtskommune, Amtsvandvæsenet: Recipientkvalitetsplan for vandløb, søer og de kystnære farvande. 1975. 8 bd.

Nordjyllands Amtskommune. Teknisk forvaltning: De mindre byer og zoneloven. 1975. 41 sider, illustreret.

*Enkelte lokaliteter:**Fyrkat*

Olsen, Olaf: Fyrkat. 4. reviderede udgave. 1975. 16 sider, illustreret. (Nationalmuseets blå bøger).

Løgstør

Løgstør kommune, dispositionsplan 1972-1986. Udarbejdet af NB byplankonsulenter, aktieselskab i samarbejde med kommunens byplanudvalg og den tekniske forvaltning. 1975. 72 sider, illustreret + kort.

Løgstør kommune, fritidsområder ved Limfjorden. Udarbejdet af NB byplankonsulenter, aktieselskab i samarbejde med kommunens udvalg for fast ejendom og den tekniske forvaltning. 1974. 39 sider, illustreret.

Sebbersund

Lundsteen, August Chr.: Brikker i en mosaik, blandt jyder. 1976. 174 sider. Bl. a. om Sebbersund.

Sønderholm

Reerslev, Svend Aage: Sønderholm. Landsbyen med de to kirker. 2. oplag. 1975. 63 sider, illustreret.

Sønderholm Borger og Grundejerforening. Jubilæumsskrift. 1975. 30 sider, illustreret.

Tolstrup

Madsen, Torsten: Tidlig neolitiske anlæg ved Tolstrup. [Tragt bægerkulturen. Næsborg sogn].

i: *Kuml* 1973/74, s. 121-154.

Aalborg

Exner, Inger og Johannes Exner: Gug kirke.

i: *Arkitektur*, 1975, nr. 4, side 125-131.

Har du lyst til at lære os at kende. 1975. 16 sider.

Om rådgivende institutioner m. m. i Aalborg.

Jeppesen, Poul: Nørregade 22 i Aalborg. 1975. 26 sider, illustreret.

Naturfredningskomiteen for Aalborg og omegn: Gør Aalborg mere grøn. 1976. 24 sider, kortbilag.

Olesen, Svend B.: Vestbyen i Aalborg. Udgivet af Sparekassen Nordjylland i anledning af udvidelsen og moderniseringen af Vestre afdeling. 1976. 10 sider, illustreret.

Petersen, Benny og Bent Elbek: Energiværdier af offentlige ydelser. En undersøgelse af energiforbruget i Aalborg kommune, 1972-74. Udgivet af Niels Bohr instituttet. 1975. 32 sider.

Private skoler i 100 år, 1876-1976. Registreret af Poul Jeppesen. Udgivet af Skipper Clement skolen. 1976. 128 sider, illustreret.

Skibe i havnen og på fjorden. Udstilling i Nørresundby bibliotek i anledning af Aalborg havns 500-års jubilæum. 1976. 10 sider.

Tang Kristensen, Johannes Evald: Fr. Raschs Eftf. A/S 1851-1976. Fra håndværk til industri. 1976. 34 sider, illustreret.

Vejsgaard kirke. 70 år. Redigeret af S. Madsen og Sv. Aa. Odborg. 1974. 22 sider,

Aalborg Havn. Udgivet af Aalborg Havneudvalg i anledning af 500 års jubilæet 1976. Redaktion: Ole Bergh, Helge Drescher, Svend B. Olesen. 1976. 240 sider, illustreret.

Aalborg Havn - kort fortalt. 1975. 11 sider, illustreret.

Aalborg. Kommunale publikationer:

Aalborg kommune. Bolig- og befolkningsprognoser. 1975. Ringbind, ajourføres.

Aalborg kommune. Magistratens 2. afd.: Oplæg til regionplanlægning. 1975. 47 sider, illustreret.

Aalborg kommune. Magistratens 4. afd.: Fritidskonference. Vedr. Aalborg kommunes støtte og forhold til idrætsforeningerne, børne- og ungdomskorpserne, De idébetonede ungdomsforeninger. Foreløbig udgave. 1975.

Afholdt den 8. november 1975.

Personal- og slægtshistorie:

Jørgensen, Niels: Mine barne- og ungdomserindringer 1895–1918. 1975. 176 sider.

Nordisk slægtsforskning A/S: En slægt Sørensen fra Vadum-Biersted sogne. Om Søren Sørensen, født 1837 og hustru, deres forældre og efterkommere. 1975. 123 blade, 14 tavler.

Årlige publikationer:

Duch, Christian: Liv og huse i et Aalborg-kvarter. [Hjelmerstald-Peder Barkesgade]. Udgivet af selskabet til Aalborg historie. 1975. 96 sider, illustreret. (Aalborg-bogen, 1975).

Meddelelser fra styrelse og redaktion

Udflugterne:

I lighed med tidligere år blev der også i 1976 afholdt to udflugter. Der har nu og da været røster fremme om at nøjes med een årlig udflugt, og det vil sige, at man skulle stryge den såkaldte sensommertur, hvorimod heldagsturen i juni måned stadig skulle bibeholdes. Nu er forholdet imidlertid det, at der skal afholdes en årlig generalforsamling, og det må da vist være mest hensigtsmæssigt at henlægge denne til halvdagsturen, så meget mere som heldagsturen sædvanligvis går til fjernere liggende egne, hvor det først og fremmest gælder om at få set så meget som muligt, fremfor ved denne lejlighed at ofre et par timer på afholdelse af generalforsamling. Der er endvidere grund til at gøre opmærksom på, at når sensommerturen, som i år gik til den nærmeste omegn, kunne samle nær ved 100 deltagere, så må det utvivlsomt tages som et udtryk for, at medlemmerne ikke ønsker nogen ændring i den hidtidige praksis med to årlige udflugter.

Århus-turen:

Heldagsturen, der fandt sted søndag den 13. juni, gik til Den gamle By og til Moesgaard i Århus. Deltagerne samledes i det gamle Helsingør Teater, hvor overinspektør Gunnar Rasmussen som en introduktion til besøget i Den gamle By gav en grundig redegørelse for museets oprindelse og virksomhed. Der var derefter rig lejlighed til at studere de mange gamle bygninger og de dertil knyttede erhvervsvirksomheder. Derefter gik turen videre gennem de skønne Marselisborgskove til Moesgaard. Efter spisning i museets cafeteria var der afsat god tid til at bese de righoldige samlinger samt at nyde et ophold i museets store park.

Gennem naturskønne landskaber kørtes forbi Frijsenborg til Pøt Mølle, hvor der efter et fælles kaffebord var lejlighed til at nyde de skønne omgivelser.

Sensommerturen:

Denne tur foregik lørdag den 25. september med ca. 100 deltagere. Der startedes i Sønderholm kirke, hvor pastor L. P. Larsen, Sønderholm gav en særdeles interessant og grundig redegørelse om kirken og dens inventar. Efter fælles kaffebord på Sønderholm kro afholdtes generalforsamling med Alfred Bøgh som den på en gang livlige og myndige dirigent.

Såvel næstformanden, rektor Kaj Løbers beretning som det af kassereren fremlagte regnskab godkendtes enstemmigt. Til bestyrelsen genvalgtes Knud Ottosen, Nørkær, og J. Jeppesen Jensen, Aalborg. Som revisorer genvalgtes Arne Pedersen, Aalborg, og i stedet for afdøde viceskoleinspektør Jens Gregersen, Hals, valgtes konsulent F. Bek-Pedersen, Hobro. Som revisorsuppleant valgtes lektor K. Madsen, Hasseris.

Som følge af de stadigt stigende omkostninger vedtoges det enstemmigt at forhøje kontingentet til 40 kroner.

Efter generalforsamlingen foretoges den populære bortlodning af en del bøger, hovedsagelig skænket af Viggo Madsens boghandel, Aalborg.

Turen fortsattes derefter til Troldkirken, som blev indgående forklaret af skov ejer Bernhard Jacobsen, St. Restrup og rektor Kaj Løber, Aalborg. Sidste etape var Nørholm kirke, hvor pastor L. P. Larsen fortalte instruktivt og interessant om kirken og ikke mindst om den sjældne altertavle. Der faldt ved turens afslutning mange bemærkninger om, at det havde været en god og udbytterig eftermiddag.

Historisk Samfund har atter i år stået som deltager i en foredragsrække i samarbejde med Folkeuniversitetet, Jysk arkæologisk Selskabs Aalborg kreds, Kulturhistorisk forening for Nordjylland samt Selskabet for Aalborgs Historie. Der har i vinterens løb været afholdt 24 foredrag, og tilslutningen har i de fleste tilfælde været stor.

Der blev i fjor fra områdets lokalhistoriske arkiver fremsat ønske om spalteplass i årbogen. Dette ønske er nu imødekommet, og de arkiver, som har ønsket det, har i år fået optaget en kort beretning i årbogen. Dette samarbejde kan forhåbentlig fortsætte fremover og som sådan yde et bidrag til en gavnlig vekselvirkning mellem den lokale befolkning og de pågældende arkiver.

Medlemmerne gøres opmærksom på, at der endnu er mulighed for at erhverve den smukke, rigt illustrerede bog: Aalborg Bindingsværk. Prisen er for medlemmer kr. 26,50 (normal pris kr. 38,25).

Årbøgerne 1962, 1964, 1967-73 og 1975 kan fås for 12 kroner pr. bind ved henvendelse til kassereren.

Historisk Samfunds ledelse:

Vicestadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby (formand).

Rektor Kaj Løber, Aalborg (næstformand og sekretær).

Konsulent J. Jeppesen Jensen, Aalborg (kasserer og redaktør).

Gårdejer Alfred Bøgh, Nysum, Arden.

Museumsdirektør Lars Rostrup Bøyesen, Aalborg.

Konsulent Jens Gravesen, Aalborg.

Skov ejer Bernhard Jacobsen, St. Restrup, Nibe.

Amtskontorchef Carl A. Larsen, Nørresundby.

Fru Valborg Larsen, Sulsted, Vestbjerg.
Overlærer Svend B. Olesen, Aalborg.
Gårdejer Knud Ottosen, Nordkær, Vadum.

Forretnings- og redaktionsudvalg:

Johs. E. Tang Kristensen, A. C. Jacobsensvej 16, Nørresundby,
telf. 17 12 66.

Kaj Løber, Birke Allé 30, Skalborg, telf. 18 02 06.

J. Jeppesen Jensen, Danmarksgade 96, Aalborg, telf. 13 80 22.

Svend B. Olesen, Nr. Trandersvej 69, Aalborg, telf. 12 59 72.

Lars Røstrup Bøyesen, Kong Christians Allé 21, Aalborg, telf. 12 48 08.

Artikler og andet vedrørende årbogen bedes tilsendt J. Jeppesen Jensen under ovenstående adresse.

Sammendraget driftsregnskab

for året 1. april 1975 - 31. marts 1976

	Kr.	Øre		Kr.	Øre
INDTÆGTER			UDGIFTER		
<i>Tilskud:</i>			Årbogen	36.296	74
Kulturministeriet	3.000,00		Porto og udgifter vedr. årbogen	3.100	00
Amt og kommuner	2.200,00		Udgifter ved udflugter	1.820	50
Banker og sparekasser	2.600,00		Annoncer	1.364	06
Institutioner	3.400,00	11.200 00	Andel i udgifter ved foredragsrække	1.680	00
Medlemskontingent	33.056	00	Dansk historisk Fællesforening	660	00
Indgået ved udflugter	1.949	70	Møder og repræsentation	495	13
Salg af bøger	1.307	50	Kontorhold, forsikringer m. v.	1.545	95
Renter af girokonto	30	20	Saldo at overføre til 1976-77	998	49
Overført fra forrige år	417	47			
	47.960	87		47.960	87

Undertegnede revisorer har dags dato revideret regnskabet for året 1/4 1975 til 31/3 1976 og gennemgået de hoslagte bilag for indtægter og udgifter samt konstateret, at kassebeholdning på kr. 998,49 var tilstede.

Støvring, den 20. september 1976.
Arne Pedersen F. Bek-Pedersen.

Aalborg, den 16. september 1976.
J. Jeppesen Jensen.

INDHOLD

<i>Til fhv. skoleinspektør Kristen Værnfelt med hilsen og hyldest i anledning af 90-årsdagen 25. juli 1976</i>	5
<i>Bibliografi over Kr. Værnfelts trykte arbejder. Af vicedstadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby</i>	8
<i>En gård med vestre ende til Østerå. Af overlærer Svend B. Olesen, Aalborg</i>	15
<i>Skovens sus skal være noder til min sang. Af statskovrider Poul Lorenzen, Skørping</i>	55
<i>De ældste folketællinger i Aalborg og Nibe. Af arkivar Paul Ørberg, Viborg</i>	87
<i>Helberskov, byen, der udvandrede. Af pensionist Carl Juul, Terndrup</i>	107
<i>Lidt kulturhistorie fra Nibeegnen. Af gdr. Jacob Stistrup Andersen, Ranum</i>	123
<i>J. Gregersen. Af lic. jur. Sv. Gram Jensen, Hvidovre</i>	131
<i>Højskoleforstander Anders Laursen, Lundby højskole. Af fhv. mejeri- bestyrer C. O. Vedsted, Fjellerad</i>	133
<i>Noget om overtro. Af gdr. Anton Bak, Farstrup</i>	139
<i>Hadsund Egnsmuseum. Af borgmester Tage Jespersen, Hadsund</i>	143
<i>Hals museum. Af fhv. postmester Arne Kolle, Hals</i>	147
<i>Hessel Landbrugsmuseum. Af museumsleder Børge Brink, Hessel</i>	149
<i>Horsens-Hammer Hjemstavnsmuseum og Horsens-Hammer lokal- historiske arkiv. Af lærer Johs. Høgsted Jensen, Vodskov</i>	151
<i>Limfjordsmuseet. Af museumsinspektør Hans Jeppesen, Løgstør</i>	153
<i>Sydhimmerlands Museum. Af museumsinspektør Peter Bondesen, Hobro</i>	157
<i>Udvandrer-museet i Rebild. Af vicedstadsbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby</i>	161
<i>Aalborg historiske Museum. Af museumsdirektør Torben Witt</i>	165
<i>Støvring kommunes lokalhistoriske arkiv. Af skoleleder Poul Christensen, Volstrup</i>	173
<i>Egnsminde-samlingen for Sulsted-Ajstrup sogne. Af viceskoleinspektør Børge Adamsen, Sulsted</i>	175
<i>Lokalhistorisk arkiv for Svenstrup og omegn. Af lærer Peter Jørgensen, Svenstrup</i>	177
<i>Lokalhistorisk arkiv for Aalborg kommune. Af arkivar Henning Bender</i>	179
<i>Litteratur om Himmerland og Kjær herred. Af bibliotekar Signe Pedersen, Aalborg</i>	183
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion</i>	187
<i>Sammendraget driftsregnskab for året 1. april 1975 – 31. marts 1976</i> . .	191

186926471 Nordjyske Landsbibliotek